ARAP DİLİNDE SIFAT-I MÜŞEBBEHE

Doğan FIRINCI

ARAP DİLİNDE

SIFAT-I MÜŞEBBEHE

Doğan FIRINCI

2019

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Gece Kitaplığı
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Doç. Dr. Atilla ATİK
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Tuğçe GÖKÇE
Sosyal Medya / Social Media • Gece Akademi

Birinci Basım / First Edition • ©ARALIK 2019
ISBN • 978-625-7958-49-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.
Gece Akademi Gece Kitaplığının yan kuruluşudur.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

ABD Adres/ USA Address: 387 Park Avenue South, 5th Floor,
New York, 10016, USA
Telefon / Phone: +1 347 355 10 70

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
+90 555 888 24 26

web: www.gecekitapligi.com
e-mail: geceakademi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No:29377

ARAP DİLİNDE

SIFAT-I MÜŞEBBEHE

Doğan FIRINCI

2019

ÖZ GEÇMİŞ

Doğan FIRINCI, 1972 yılında Samsun'da doğdu. Lise tahsilini Anadolu Meteoroloji Meslek Lisesinde Ankara'da tamamladı. Gazi Üniversitesi Arap Dili Eğitimi Bölümünden 1995 yılında mezun oldu. Meteoroloji Genel Müdürlüğü bünyesinde değişik kademelerde çalıştı. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Arap Dili Belağatı alanında 2012 yılında "Arap Dilinde Sıfat-ı Müşebbehe ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Kullanımı" isimli teziyle Yüksek Lisansını bitirdi. Aynı Enstitüde 2016 yılında "Ebû'l-Abbâs el-Müberred'in el-Muktedab Adlı Eserinde Sarf İlmine Ait Görüşleri" isimli teziyle Doktor unvanı aldı.

Halen Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Arap Dili Belağatı Anabilim Dalında Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

İletişim Bilgileri:

e-posta: dfirinci@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz 1

Giriş 3

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 3

2. Yöntem ve Kapsamı 3

3. Yararlanılan Kaynaklar 5

SIFAT-I MÜŞEBBEHE VE ARAP DİLİNDEKİ DİĞER YAPILARLA OLAN İLİŞKİSİ

1.1. Sıfat-ı Müşebbehe 7

1.1.1. Sıfat-ı Müşebbehede Sübût Anlamı 9

1.1.2. Müfred, Müsennâ ve Cemi‘ Olarak Sıfat-ı Müşebbehe 11

1.2. Sıfat-ı Müşebbehenin Türetildiği Sülâsî Mücerred Fiiller 12

1.2.1. Fa‘ule (فَعُلَ) Bâbı 12

1.2.2. Fâ‘ile (فَعِلَ) Bâbı 13

1.2.3. Fa‘ale (فَعَلَ) Bâbı 13

1.3. Fâ‘ili Bakımından Sıfat-ı Müşebbehenin Türediği Fiiller 15

1.4. Sıfat-ı Müşebbehe ve Diğer İsim Çeşitleri 17

1.4.1. Câmid İsim 17

1.4.1.1. Zât İsimleri 17

1.4.1.2. Mana İsimleri (Mastarlar) 18

1.4.1.3. Mebnî İsimler 19

1.4.2. Müştak İsim 19

1.4.2.1. Zâtî İsimlere İşaret Eden Cins İsimler 20

1.4.2.2. Sıfat ve Mevsûf Olan İsimler 20

1.4.2.2.1. İsm-i Fâ‘il 20

1.4.2.2.2. Mubâlağalı İsm-i Fâ‘il 21

1.4.2.2.3. İsm-i Mef‘ûl 23

1.4.2.2.4. İsm-i Tafdîl 24

ARAP DİLİNDE SIFAT-I MÜŞEBBEHE VEZİNLERİ

2.1. Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri 25
2.1.1. Kıyâsî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri 29
2.1.1.1. Ef ‘alu (أَفْعَلُ) Vezni 29
2.1.1.2. Fa‘lân (فَعْلَانُ) Vezni 34
2.1.1.3. Mübâlağa Kalıplarıyla Ortak Kıyâsî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri 34
2.1.1.3.1. Fa‘ilun (فَعِلٌ) Vezni 36
2.1.1.3.2. Fa‘îlun (فَعِيلٌ) Vezni 41
2.1.2. Semâî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri 48
2.1.2.1. Fi‘lun (فِعْلٌ) Vezni 48
2.1.2.2. Fu‘lun (فُعْلٌ) Vezni 50
2.1.2.3. Fi‘alun (فِعَلٌ) Vezni 51
2.1.2.4. Fu‘ulun (فُعُلٌ)Vezni 51
2.1.2.5. Fey‘alun (فَيْعَلٌ)Vezni 53
2.1.2.6. Fu‘lâ (فُعْلَى) Vezni 53
2.1.2.7. Fey‘ilun (فَيْعِلٌ) Vezni 54
2.1.2.8. Mastarlarla Ortak Semâî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri 55
2.1.2.8.1. Fa‘lun (فَعْلٌ) Vezni 55
2.1.2.8.2. Fa‘alun (فَعَلٌ) Vezni 59
2.1.2.8.3 Fi‘âlun (فِعَالٌ) Vezni 61
2.1.2.9. Mübâlağa Kalıplarıyla Ortak Semâî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri 62
2.1.2.9.1. Fu‘alun (فُعَلٌ) Vezni 62
2.1.2.9.2. Fa‘âlun (فَعَالٌ) Vezni 62
2.1.2.9.3. Fu‘âlun (فُعَالٌ) Vezni 63
2.1.2.9.4. Fa‘ûlun (فَعُولٌ) Vezni 64

2.1.2.9.5. Fu‘‘âlun (فُعَّالٌ) Vezni 65

2.1.2.9.6. Fı‘‘îlun (فِعِّيلٌ) Vezni..... 66

2.2. Sıfat-ı Müşebbehe Anlamı Taşıyan Diğer İsim Çeşitleri 68
2.2.1. İsm-i Fâ‘il..... 68
2.2.2. Mübâlağalı İsm-i Fâ‘il..... 77
2.2.3. İsm-i Mef‘ûl 79
2.2.4. İsm-i Tafdîl..... 82
2.2.5. Câmîd İsimler..... 82
2.2.6. Mastarlar..... 83

2.3. Kur’ân-ı Kerîmde Sıfat-ı Müşebbehe İstatistiği 86

SIFAT-I MÜŞEBBEHENİN AMELİ

3.1. Sıfat-ı Müşebbehede Sıfat-Mevsûf İlişkişi..... 89

3.2. Sıfat-ı Müşebbehenin İzâfeti 92

3.3. Sıfat-ı Müşebbehenin Ameli 94

3.4. Sıfat-ı Müşebbehenin Ameli Açısından İfade Ettiği Zaman 99

3.5. Sıfat-ı Müşebbehe Anlamı Taşıyan Diğer İsimlerin Ameli..... 100
3.5.1. İsm-i Fâ‘il..... 100
3.5.2. Mübâlağalı İsm-i Fâ‘il..... 101
3.5.3. İsm-i Mef‘ûl 102
3.5.4. İsm-i Tafdîl..... 103
3.5.5. Mastar..... 105

3.6. Ma‘mûlü Yönüyle Sıfat-ı Müşebbehe..... 106

3.7. Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlünün İ‘râbı..... 109
3.7.1. Merfu‘ Olarak Ma‘mûl..... 110
3.7.2. Mansûb Olarak Ma‘mûl 115
3.7.3. Mecrûr Olarak Ma‘mûl 116

Sonuç..... 119

Kaynakça..... 121

ÖNSÖZ

Arapça, İslamiyetin fetihler yoluyla Arap Yarımadasının dışına taşmasıyla birlikte anadil olarak konuşulmasının dışında, milliyetlerine bakılmaksızın bütün müslümanların ortak dili haline gelmiş ve bu durum, dilin kurallarının belirlenmesini zorunlu hale getirmiştir.

Arap dili sözlükbilim çalışmaları; Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerde geçen, anlamları sahâbiler tarafından bilinmeyen lafızların Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından izah edilmesinin ardından başlamıştır. Bu çalışmalara da İbn 'Abbâs'ın (ö.68/687-8) *Garîbu'l-Kur'ân'*ı öncü olmuştur. Basralı Ebu'l-Esved Ed-Du'eli'nin (ö.67/686) dilbilgisi konularını ele almasıyla da Arap dilbilim çalışmaları sistemli olarak ilerlemesini sürdürmüştür. Sarf ve nahvi içeren dilbilgisi ve 'ilmu'l-luga gibi başlıca temel disiplinlere ayrılan Arapça'da, lengüistik ve islami çalışmalar bağlamında geniş bir literatür oluşmuştur.

Arap dili, zengin kelime hazinesi yanında gelişmiş dilbilgisiyle islami ilimlerin dışında beşeri ilimlerde de bilim dili olarak kullanılmıştır. Türkçe ve Arapçanın yakın etkileşimi tarihsel süreçte Türklerin İslamı kabul etmeleriyle başlamış ve Osmanlı döneminde iyiden iyiye belirginleşmiştir. Günümüzde dünya genelinde konuşulan sayılı dillerden biri olan Arapça'dan Türkçe'ye geçen özellikle dini literatür ve hukuk alnında olmak üzere günlük yaşantımızda kullanılan farklı kalıplarda çok sayıda kelime bulunmaktadır. Kelime türetiminin kalıplarla sağlandığı Arap dilinde kelime-anlam ilişkisinin tespiti son derece önem arz etmektedir.

"Arap Dilinde Sıfat-ı Müşebbehe" isimli bu çalışmayla Arap dilinde sıfat ve sebebi sıfat olarak kullanılan isimlerden sıfat-ı müşebbehenin Arap dili ve Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan vezinleri, ameli ve mamülünün irabı incelenmiş; diğer yapılarla olan anlam ve kullanım ilişkisi etrafında ortak ve farklı yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda, Arap dilinde sıfat-ı müşebbehe konusu sarf, nahiv ve anlam yönünden klasik Arapça kaynaklarının öncülüğünde ele alınıp incelenmiş ve Kur'ân-ı Kerîm'den örneklendirilmiştir.

Bu yönüyle sıfat-ı müşebbehe konusunu sistemli bir şekilde inceleyen, Arap dilinde ve Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımlarını ve ortak vezinlerdeki diğer isimlerle farklılıklarını ortaya koyan bu çalışmanın, cümlede an-

lamın zenginleşmesine, çeviri ve dilbilim çalışmalarına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Çalışma esnasında yönlendirme ve tashihleriyle katkıda bulunan ve desteğini esirgemeyen başta Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL olmak üzere Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ ve Dr. Öğretim Üyesi Osman KESKİNER'e teşekkürü bir borç bilirim.

Doğan FIRINCI
Samsun, 2019

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmamızın temel amacı; Arap dilinde sıfat-ı müşebbehe yapılarının biçim, dilbilgisi ve anlam açısından incelenmesi ve kullanım özelliklerinin tespitidir. Bu kapsamda "Arap Dilinde Sıfat-ı Müşebbehe" isimli bu çalışmayla Arap dilinde sebebi sıfat olarak kullanılan isimlerden sıfat-ı müşebbehenin; Arap dili ve Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan vezinleri, ameli ve mamülünün irabı incelenmiş; diğer yapılarla olan anlam ve kullanım ilişkisi etrafında ortak ve farklı yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sıfat-ı müşebbehe sübût anlamıyla geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı içererek zamandan bağımsız bir durum almaktadır. Aynı zamanda sıfat-ı müşebbehe mûzârî fiile benzeyen ism-i fâ'il gibi amel ederek fâ'ilini ref' ve mef'ûle benzer durumdaki ma'mûlünü nasb eder. Yine ism-i fâ'il gibi müfred, müsennâ, cemi', müzekker ve müennes olur.

Bazı sıfat-ı müşebbehe vezinlerinin, mastar vezinleriyle ve müştaklar kapsamında ism-i fâ'il, mübâlağalı ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, ism-i tafdîl vezinleriyle şeklen ortak kullanımı; klasik ve modern Arapça metin çevirileri ile meâl çalışmalarında hatalara neden olabilmektedir.

Mef'ûlüne muzâf olan ism-i fâ'ilin, fâ'iline muzâf olabimesi ancak lâzım fiillerden türemiş ism-i fâ'ilin sıfat-ı müşebbehe anlamı kazanması sonucunda olur. Bu da vezinlerin sadece şekli olarak belirleyici olmadığı, belirleyici rolün manada ortaya çıktığını gösterir.

Bu çalışmanın sıfat-ı müşebbehe yapısının sistemli bir şekilde incelenip Arap dilinde ve Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımlarının ortaya konulmasına, ortak vezinlerdeki müştakların ayrıştırılmasına ve sıfat-ı müşebbehenin cümleye kattığı anlam zenginliklerinin anlaşılmasına ve çeviri çalışmalarına katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. Yöntem ve Kapsamı

Bu çalışmada eklektik bir yöntem uygulanarak elde edilen bulgular analiz edilip değerlendirilmiştir. Bu yönüyle çalışma nitel bir çalışma özelliği taşımaktadır.

Araştırma, sıfat-ı müşebbehe yapısının sarf, nahiv ve anlambilim açısından Arap dilindeki yerini kapsamakla birlikte, bu yapının Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı kullanımlarını da içermektedir.

Sıfat-ı müşebbehe konusunda Türkiye ve Arap dünyasında iki Yüksek Lisans bir de Doktora Tezi çalışması yapılmıştır. Ziyâd Saltî Nehâr Musterîhî, Yermuk Üniversitesi (Ürdün) Edebiyat Fakültesi Arap Dili Bölümü'nde 1998 yılında yaptığı "es-Sıfatü'l-Müşebbehe fî'l-Kur'ân'il-Kerîm" isimli Yüksek Lisans Tezinde tespit ettiği 22 kıyâsî vezinle sıfat-ı müşebbeheyi incelemiş, diğer müştakların sıfat-ı müşebbehe olarak kullanılmasını ele almış, sıfat-ı müşebbeheyi asıl sıfat-ı müşebbehe, asla mülhak sıfat-ı müşebbehe, sıfat-ı müşebbeheyi delalet eden ism-i tafdîl ve câmîd isim olarak 4 kısıma ayırmıştır. Sıfat-ı müşebbehenin işaret ettiği manalara ve amel etme durumlarına değinerek Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler vermiştir.

Muhammed 'Azîz, 'Ayn Şems Üniversitesi Edebiyat, İlim ve Eğitim Kız Fakültesi Arap Dili ve Eğitimi Bölümü'nde 2009 yılında yaptığı "es-Sıfatu'l-Müşebbehe ve Mübâlağa İsm-i Fâ'il fî'l-Kur'ân'il-Kerîm" isimli Doktora Tezinde ise iştikâk kavramı üzerinde durulmuş, sıfat-ı müşebbehe hakkında Basra, Bağdat, Endülüs, Kufe, Mısır dil okullarının görüşlerine yer verilmiştir. Bu doktora tezinde 18 kıyâsî vezinle sıfat-ı müşebbehe ele alınarak diğer müştakların sıfat-ı müşebbehe olarak kullanılması kapsamında sıfat-ı müşebbeheye delalet eden câmîd isimler ve mastarlar, ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl vezinlerindeki sıfat-ı müşebbeheler incelenmiştir. Sıfat-ı müşebbehenin işaret ettiği manalara ve amel etme durumlarına değinilerek Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler verilmiştir.

İlhami Sönmez tarafından, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belağâtı Bilim Dalında 2011 yılında yapılan "Kur'ân-ı Kerîm'deki Örnekler Çerçevesinde Arap Gramerinde Sıfat-ı Müşebbeheler ve Mübâlağalı İsm-i Fâ'iller" isimli Yüksek Lisans Tezinde ise, Arap Dilinde İştikâk ve Müştak İsimler başlığı altında Arap dilinde iştikâk ve Arap dilinde müştak isimler ele alınmıştır. Bu çalışmanın 1. Bölümünde müştak isimlerden sıfat-ı müşebbehe ve Mübâlağalı ism-i fâ'il; 2. Bölümünde ise Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâ'il örneklerine yer verilmiştir.

İlhami Sönmez' in Yüksek Lisans Tezinin sonuç bölümünde:

"Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâiller geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zamana delalet ederler. Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâ'illerin hepsi anlam bakımından sübût ve yenilenmeye delalet eden müştaklardandır. Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâ'ilin amel etmesi Basra ve Kufe ekolleri arasında ihtilaf konusu olmuştur. Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâil Allah'la alakalı ise anlam olarak tam bir sübûta de-

lalet eder. Fakat insanla alakalı ise sübût ve hudûsa delalet eder. Sıfat-ı müşebbehe diye isimlendirilmesinin sebebi ism-i faile benzemesindendir. Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâil Kur'ân'da neseblere ve bütün zamanlara delalet eden müştaklara katılır. Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâil amel ve delalet şartlarında ortaktırlar." değerlendirmelerinde bulunulmuş ve Muhammed 'Azîz'in "es-Sıfatu'l-Müşebbehe ve Mübâlağa İsm-i Fâ'il fî'l-Kur'ân'il-Kerîm" adlı doktora teziyle yaklaşık aynı sonuçlara ulaşılmıştır.

"Arap Dilinde Sıfat-ı Müşebbehe" isimli çalışmamızdaki konu başlıkları ise temelde klasik kaynaklar olmak üzere günümüz Arap dili sarf-nahiv kaynakları esas alınarak aşağıda belirttiğimiz şekilde oluşturulmuştur. Bu kapsamda:

Birinci bölümde klasik kaynaklarda sıfat-ı müşebbehe kavramı, sıfat-ı müşebbehelerin türetildiği sülâsî fiil bâbları ve lâzım fiil konuları ele alınmış, Arapça'da isim konusu incelenerek, sıfat-ı müşebbehenin yapı ve anlam yönünden diğer müştaklarla olan ilişkisi ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, sıfat-ı müşebbehe vezinleri ve sıfat-ı müşebbehe olarak kullanılan diğer isim çeşitleri incelenerek Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise sıfat-ı müşebbehenin ameli konusu incelenmiş, ma'mûlünün cümle içerisindeki durumu ve i'râbı konularına yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde çalışmayla ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

3. Yararlanılan Kaynaklar

Çalışmamızda sıfat-ı müşebbeheyle ilgili olarak Sîbeveyhi'nin (ö.180/796) *el-Kitab*'ı öncelikli tercih edilen kaynak olmakla birlikte diğer klasik kaynaklardan İbn Cinni'nin (ö.392/1001) *el-Hasâis* ve İbn 'Akîl'in (ö.769/1367) *Şerhu'bni 'Akîl 'alâ Elfiyye ve Şerhu'l-Teshîl lib'ni 'Akîl el-Müsâ'id 'alâ Teshîlil-Fevâid'*inden, İbn Mâlik'in (ö.672/1273-4) *Elfiyye ve Teshîl*'ine, İbn Hâcib'in (ö.646/1248-9) *Şâfiye ve Kâfiye* adlı kitaplarına yazılan şerhlerden, *Şerhur-Râzî li Kâfiyeti'bn'il-Hâcib ile Şerh Şâfiyetu'bni'l-Hâcib*, İbn Hişâm'ın (ö.761/1360) *Şerhu Katru'n -Nedâ ve Belli's-Sadâ, Evdahu'l-Mesâlik ila Elfiyyeti'bni Mâlik, Şerhu'l-Lemhati'l-Bedriyye fî 'İlmi'l-Lugati'l-'Arabiyye* adlı kitaplardan, Zemahşerî'nin (ö.538/1143-4) el-*Mufassal fî 'İlmi'l-'Arabiyye* ve *el-Keşşâf*'ından, İbn Ya'îş'in (ö.643/1245-6) *Şerhu'l-Mufassal(liz-Zemahşerî*) kitabı başta olmak üzere kaynakça bölümünde belirtilen diğer klasik sarf ve nahiv kaynaklarından faydalanılmıştır. Bunların yanısıra Kur'ân-ı Kerîm tefsir ve çalışmalarına ait Ferrâ'nın (ö.207/822)

Ma'ânî'l-Kur'ân, et-Taberî'nin (ö.310/922-3) *Tefsîru't-Taberî*, el-Kurtûbî'nin (ö.671/1272-3) *el-Câmî' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Ebû Hayyân 'ın (ö.745/1345) *Tefsîru'l-Bahru'l-Muhît*, Suyûti'nin (ö.911/1505) *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Sâbûnî'nin *Safvetü't-Tefâsîr* adlı eserlerinden de yararlanılmıştır. Ayrıca el-'Ukberî 'nin (ö.616/1219) *et-Tıbyân fi İ'râbi'l-Kur'ân* gibi i'râb kitaplarından; Galâyînî'nin (ö.h.1364) *Câmiʿu'd-dürûsi'l-ʿArabiyye*, Abbâs Hasan'ın *en-Nahvu'l-Vâfi*, Fahreddin Kabâve'nin *Tasrîfu'l-Esmâ ve'l-Ef'âl*, el-Hatîb'in *el-Mustaksâ fî 'İlmi'l Tasrîf* gibi yakın tarihte yazılan sarf-nahiv çalışmalarından; Soner Gündüzöz'ün *Sîbeveyh'te Kelime Yapısı* adlı eserinden ve sıfat-ı müşebbehe ile ilgili temin edilen diğer tezlerden de istifade edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinde geçen sıfat-ı müşebbehelere ulaşmada Şaban Kurt tarafından hazırlanan *Kur'ân-ı Kerîm Sözlerini Bulma Kılavuzu*'ndan ve http://corpus.quran.com internet sitesinden; anlam vermede ise Abdulbaki Güneş ve Mehmet Yolcu tarafından tercüme edilen Ragıb el-İsfehânî' nin *Müfredât*'ı, Mahmut Çanga tarafından hazırlanan *Kur'ân-ı Kerîm Lügati* ve Abdulvehhab Öztürk tarafından hazırlanan *Ansiklopedik Kur'ân-ı Kerîm Sözlüğü*'nden faydalanılmıştır.

Kelime çevirilerinde, Kadir Güneş ve Serdar Mutçalı'nın *Arapça-Türkçe Sözlük* çalışması, Emrullah İşler ve İbrahim Özay'ın *Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük* çalışmaları ile İbrâhim Mustafa ve Ahmed Hasan Ziyad'ın *el-Mu'cem el-Vasît*'i kullanılmıştır. Kelimelerin çoğullarını bulmada Musa Alp ve Ahmet Doğan tarafından hazırlanan *Arap Dilinde Çoğullar Sözlüğü*'nden de istifade edilmiştir.

I. BÖLÜM

SIFAT-I MÜŞEBBEHE VE ARAP DİLİNDEKİ DİĞER YAPILARLA OLAN İLİŞKİSİ

1.1. Sıfat-ı Müşebbehe

Dilbilimcilerin sıfat-ı müşebbehe ile ilgili tanımlamaları ve görüşleri aşağıda belirtildiği gibidir.

Sîbeveyhi, (ö.180/796) "es-Sıfâtu'l-müşebbehe bi'smi'l-fâ'il fî mâ 'amilet fîhi" şeklinde "İsm-i fâ'ile 'amel yönüyle benzeyen sıfat" olarak niteler.[1] 'Amel etme özelliğinden dolayı ism-i fâ'ile usulen benzediğini, ancak sadece muzârî fiil anlamı taşımadığı için amel tarzının ism-i fâ'il ile aynı olmadığını belirtir.

Sîbeveyhi konuyla ilgili diğer açıklamalarında "sıfat-ı müşebbehe, ism-i fâ'il gibi müennes, müzekker ve cemi' olur."[2], " müfred olur, ism-i fâ'il gibi (ة) ile müennes olur, ال takısı alır, ال takılılı ma'mûlüne muzâf olur, isim gibi nekra olur."[3] der. Bu ifadelerle sıfat-ı müşebbehenin müfred, tesniye, cemi', müennes ve müzekker olması, ال takısı alması yönleriyle de ism-i fâ'ile benzediğini, ifade eder. Diğer âlimlerin görüşleri ise;

Müberred, (ö. 286/900) "es-Sıfâtu'l-müşebbehe bi fâ'il fî mâ ya'melu fîhi ve inne mâ ta'melu fî mâ kâne min sebebîhâ" ifadesiyle sıfat-ı müşebbehenin sebebi sıfat olarak ism-i fâ'il gibi amel edeceğini belirtir.[4]

Zemahşerî, (ö. 538/1144) "Sıfat-ı müşebbehe müennes, müzekker, müsennâ ve cemi' yönleriyle cârî sıfatlara benzese de onlar gibi değildir."[5],

İbn Ya'îş, (ö.643/1245-6) "Sıfat-ı müşebbehe müennes, müzekker, müsennâ, cemi' yönleri dışında cârî sıfatlara benzemez, fiil gibi amel eder."[6],

---

1 Ebu Bişr, Amr bin Osman b. Kanber, Sîbeveyhi, *el-Kitab*, thk. 'Abdu's-Selâm Muhammed Harun, Bulak, Ḳâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 1982, I, s. 194.

2 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 203.

3 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 24, 25.

4 Müberred, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Müberred, *Muktedab*, thk. Muhammed Abdu'l- Hâlık Azîme, Mısır: Kahire, Vakıflar Bakanlığı, 1994, IV, s. 158.

5 Ebu Kâsım Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Mufassal fî 'İlmi'l-'Arabiyye*, thk. Muhammed Bedreddin Ebu Feras en-Na'sânî el-Halebî, 2. bs., Beyrut: Daru'l-Cîl, s. 230.

İbn Hâcib, (ö.646/1248-9) "Sıfat-ı müşebbehe, sübût anlamı taşır ve lâzım fiilden türetilir."[7],

İbn Mâlik, (ö.672/1273-4) "Sıfat-ı müşebbehe, lâzım fiilden türer ve fâ'iline muzâf olur, muzârî fiile benzemez ve mute'addî olmaz."[8], "Sıfat-ı müşebbehe, lâzım ism-i fâ'ilden (sülâsî ve mezîd olarak) gelir."[9],

Sekkâkî, (ö.626/1229) "Sıfat-ı müşebbehe sülâsî mücerred fiilden türer. Sübût anlamı taşır, tesniye ve cemi' olur."[10],

İbn 'Akîl, (ö.769/1367) "Sülâsî mücerred fiil dışından sıfat-ı müşebbehe türetilirse, vezni مُنْطَلِقُ اللِسَانِ gibi olmalı, muzârî fiile benzemelidir. Sıfat-ı müşebbehenin fâ'ilini cer etmesi daha güzel bir kullanımdır."[11],

İbn Hişâm, (ö.761/1360) sıfat-ı müşebbehenin ismini "es-Sıfatu'l-müşebbehe bi's-mii'l fâ'il el-mute'addî li-vahid" olarak belirterek, lâzım fiilden türetildiğini, hudûs anlamı taşımadığını, muzârî fiilden farklı olmasına rağmen ism-i fâ'ile benzediğini, tek mef'ul alan ism-i fâ'ile benzer şekilde amel ettiğini ve müennes, müsennâ, cemi' kullanımı olduğunu söyler.[12]

Bu değerlendirmeler ışığında; sıfat-ı müşebbehe, belli bir olay ve fâ'ilini belirtmesi, zamir alması, müfred, müsennâ, cem', müzekker, müennes olması ve amel etmesi yönlerinden ism-i fâ'ile benzediği için çoğu dilbilimci tarafından ism-i fâ'ile benzeyen sıfat (sıfat-ı müşebbehe bi ism-i fâ'il) olarak nitelendirilmiştir.

---

6 İbn Ya'îş, İbn 'Ali, *Şerhu'l-Mufassal*, İdâretu'l-Tıbâ'atu'l-Munîra, Mısır: ty., VI, s. 81.

7 Yahya Beşir Mısrî, *Şerhu'r-Râzî li Kâfiyeti'l-Hâcib*, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's Su'udiyye: İmâde el-Buhûs el-'İlmiyye, 1996, II, s. 745.

8 Cemaluddîn Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Mâlik, *Şerhu'l-Kâfiyetu'l-Şâfiye*, thk. Abdul Men'am Ahmed Harîrî, Mekketu'l-Mükerreme: Daru'l-Me'mun litturās, 1986, II, s. 1054-1056.

9 İbn 'Akîl, *Şerhu'bni 'Akîl*, II, s. 210.

10 Ebu Ya'kûb Yusuf b. Ebi Bekr Muhammed b. 'Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, 2. bs., Beyrût: Dâru'l-Kutûbu'l-'İlmiyye, 1987, s. 50

11 İbn 'Akîl, Bahâuddîn 'Abdullah el-'Akîlî el-Mısrî el-Hemedânî, *Şerhub'ni 'Akîl 'alâ Elfiyye*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, 20. bs., Kâhire: Daru't-Turâs, 1980, III, s. 140-141.

12 İbn Hişâm, Ebu Muhammed 'Abdullah Cemâluddîn b. Yusûf b. Ahmed b. 'Abdullah el-Ensârî el-Mısrî, *Şerhu Katru'n-Nedâ ve Belli's-Sadā*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, 11. bs., Mısır, 1963, s. 276; İbn Hişâm,Ebu Muhammed 'Abdullah Cemâluddîn b. Yusûf b. Ahmed b. 'Abdullah el-Ensârî el-Mısrî, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyeti'bni Mâlik,* Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Beyrut: el-Mektebetu'l 'Asriyye, ty., II, s. 247.

Ancak, ism-i fâ‘ilden farklı olarak sıfat-ı müşebbehe, mevsûfuna geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı içeren sübût manasını yükleyen, lâzım sülâsî fiilden türeyen müştak bir isimdir. Bununla birlikte sülâsî veya sülâsî dışındaki lâzım fiilden veya tek mef‘ûlle geçişli olan müte‘addî fiillerin ism-i fâ‘il ve ism-i mef‘ûl vezinlerinden gelen ve sübût manası taşıyan müştaklar da sıfat-ı müşebbehe kabul edilir.

1.1.1. Sıfat-ı Müşebbehede Sübût Anlamı

Sıfat-ı müşebbehede sübût anlamı üç şekilde değerlendirilir.

Yaratılıştan gelen ve sonradan değişmeyen durumlar (kusur, güzellik) sübût anlamı taşır.[13] Aşağıdaki tabloda örnekler verilmiştir. (Tablo 1)

1. Tablo

Anlamı	Müennes	Cemi‘	Sıfat-ı Müşebbehe
Tek gözlü	عَوْرَاءُ	عُورٌ	أَعْوَرُ
Uzun	طَوِيلَةٌ	طِوَالٌ	طَوِيلٌ
Kısa	قَصِيرَةٌ	قِصَارٌ	قَصِيرٌ
Esmer	سَمْرَاءُ	سُمْرٌ	أَسْمَرُ

2. Karakter ve huy sübût anlamı taşır, ancak yeni bir etkiyle değişim gösterebilir.[14] Aşağıdaki tabloda örnekler verilmiştir. (Tablo 2)

2. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe
Cesurdu, korkak oldu.	كان شُجاعاً فجَبُنَ
Dün yumuşak huyluydu, şu anda kötü huyludur.	هو حَسَنُ الخُلُقِ أَمس، وسَيِّئُ الخُلُقِ الآنِ
Güzeldi çirkin oldu.	كان هذا حَسَناً فقَبُحَ

3. Sahibinin durumuna bağlı olarak sübût anlamı geçici olup ve zamanla ortadan kalkabilir. Aşağıdaki tabloda örnekler verilmiştir. (Tablo 3)

---

13 Ebu Bekr, ‘Abdulḳâhir b. ‘Abdirrahmân b. Muhammed el-Curcânî, *Delâilu’l-İ’câz,* thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, 5. bs., Ḳâhire: Mektebetu’l-Hâncî, 2004, s. 175.

14 Şeyh Razîyuddîn b. el-Hasan el-Esterâbâzî, *Şerhu’l-Razî ‘ale’l-Kâfiye*, thk. Yusuf Hasan Ömer, 2.bs., Bingazi: Bingazi Ünv., 1996, III, s. 442; Muhammed b.‘Ali Sabbân, *Hâşiyetu’l Sabbân Şerhu’l-Eşmûni ‘alâ Elfiyyeti’bni Mâlik*, thk. Tâha ‘Abdurrâûf Saîd, yy., el-Mektebetu’t-Tevfîkîyye: ty., III, s. 5.

3. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe
Filanca kişi sarhoştur.	فلانٌ سَكْرانٌ
Filanca kişi susuzdur.	فلانٌ عَطْشَانُ
Filanca kişi kızgındır.	فلانٌ غَضْبانٌ

Sonuçta sıfat-ı müşebbehe sübût manasına odaklıdır. Hudûs anlamı kastedildiğinde ise bu isimlerin ism-i fâ‘il vezinlerinde olması gerekir.[15]

Örnek:[16] حاسنٌ غداً: Yarın iyi olur. كارمٌ الساعة: Bu saatte cömerttir.

İsm-i fâ‘il ve sıfat-ı müşebbehenin anlamca karşılaştırılması aşağıdaki örnekte yapılmıştır.

Örnek: زيدٌ سائدٌ جائدٌ : Zeyd, şu an bir liderdir ve cömerttir. (İsm-i Fâ‘il)

زيدٌ سيِّدٌ جَوَادٌ : Zeyd, lider ve cömert bir kişidir. (Sıfat-ı Müşebbehe)

Ferrâ’, وإنّا لَجَميعٌ حاذِرونَ[17] ayetini açıklarken, حاذِرٌ kelimesine ism-i fâ‘il manasında, “o an teçhizatlı, uyanık” anlamı; حَذِرٌ kelimesine sıfat-ı müşebbehe olarak “her an teçhizatlı, uyanık” anlamı verir.[18]

Zemahşerî, إنَّهم كانوا قوماً عَمِين[19] ayetini açıklarken, العَامِي kelimesine ism-i fâ‘il manasında “geçici körlük”, العَمِي kelimesine sıfat-ı müşebbehe manasında “sürekli körlük (doğuştan)” anlamı verir.[20]

Ebû Hayyân, ولَماّ رجع موسي إلي قومه غَضْبان أسِفاً[21] ayetini açıklarken أسِفٌ[22] (üzgün) kelimesinin فَرِقَ (korktu) - فَرِقٌ (korkak, ödlek) gibi sübût anlamı taşıdığını, yani sıfat-ı müşebbehe olduğunu belirtir.

---

15 Sabbân, *Hâşiyetu’l Sabbân Şerhu’l-Eşmûni ‘alâ Elfiyyeti’bni Mâlik,* III, s. 4.

16 İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 83.

17 Şua’râ, 26:56.

18 Ebu Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ’, *Ma’âni el-Kur’ân*, 3.bs., Beyrût: ‘Âlimu’l-Kutub, 1983, II, s. 280.

19 A‘râf, 7: 64.

20 Ebu Kasım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşeri, e*l-Keşşâf*, thk.‘Âdil Ahmed ve ‘Ali Muhammed Mu’avvid, Riyâd: Mektebetu’l-‘Abîkân,1998, II, s. 457.

21 A’raf, 7:150.

22 Ebu Hayyan Muhammed b. Yusûf el-Endulîsî, *Tefsîru’l-Bahri’l-Muhît*, thk. ‘Âdil Ahmed ve ‘Ali Muhammed Mu’avvid, Beyrut: Daru’l-Kutûbu’l-‘İlmiyye, 1993, IV, s. 392.

1.1.2. Müfred, Müsennâ ve Cemi‘ Olarak Sıfat-ı Müşebbehe

Sıfat-ı müşebbehe vezinlerinin müfred (tekil), müsennâ (ikil) ve cemi‘ (çoğul) çekimlerine örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir.[23] (Tablo 4)

4. Tablo

Cemi‘	Müsennâ	Müfred	
جَمِيلونَ	جَمِيلانِ	جَمِيلٌ	Müzekker
حَسَنُونَ	حَسَنَانِ	حَسَنٌ	
جَمِيلَاتٌ	جَمِيلَتانِ	جَمِيلةٌ	Müennes
حَسَنَاتٌ	حَسَنَتَانِ	حَسَنَةٌ	

Müzekker ve müennes olarak kullanılan sıfat-ı müşebbehenin cemi‘si vezinlerine göre üç şekilde gelir.[24]

1. Cem‘i sâlim ve cem‘i teksir sıfat-ı müşebbehe vezinleri,
2. Cem‘i teksir olarak yalnızca çoğul olan sıfat-ı müşebbehe vezinleri,
3. Cem‘i sâlim olarak yalnızca çoğul olan sıfat-ı müşebbehe vezinleri.

Bu konuda örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 5)

5. Tablo

Cemi‘	Müfred Müennes	Müfred Müzekker	Vezin	
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ حِسَانٍ و حَسَنِينَ	حَسَنَةٌ	حَسَنٌ	فَعَلٌ	1
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ حُمْرٍ	حَمْرَاءُ	أَحْمَرُ	أَفْعَلُ	2
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ شُقْرٍ	شَقْرَاءُ	أَشْقَرُ	فَعْلَاءُ	
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ سُكَارى	سَكْرَى	سَكْرانُ	فَعْلان	
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ عِطاشٍ	عَطْشَى	عَطْشانُ	فَعْلَى	
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ سَيْفَانِينَ	سَيْفَانَةٌ	سَيْفانُ	فَعْلان	3
مَرَرْتُ بِنِسَاءٍ سَيفانَاتٍ	سَيْفَانَةٌ	سَيْفانُ	فَعْلانةٌ	

[23] İbn Ebu’l-Rebî’ ‘Ubeydullah b. Ahmed b. ‘Ubeydullah el-Kuraşî el-İşbîlî, e*l-Basît fî Şerhi Cumeli’l-Zeccâcî*, thk. ‘Iyyâd b. 'Îdi’s-Sebîtî, Beyrūt: Dâru’l-Garbu’l-İslâmî, 1986, s. 1074; İbn ‘Akîl, *el-Müsâ’id*, II, s. 219.

[24] İşbîlî, *el-Basît fî Şerhi Cumeli’l-Zeccâcî*, s. 1067-1070.

1.2. Sıfat-ı Müşebbehenin Türetildiği Sülâsî Mücerred Fiiller

Sülâsî mücerred fiil yapıları فَعَلَ، فَعِلَ، فَعُلَ bâblarından meydana gelir. İlk iki bâb (فَعَلَ، فَعِلَ) mute'addî ve lâzım fiil olarak kullanılırken, يَفْعُلُ–فَعُلَ bâbı sadece lâzım fiiller için kullanılır.[25] Sıfat-ı müşebbehenin çoğunluğu فَعِلَ ve فَعُلَ bâblarından[26] daha az bir kısmı da فَعَلَ bâbından gelir.[27]

Örnek: ضَرَبَ – يَضْرِبُ (dövdü- dövüyor) قَتَلَ – يَقْتُلُ (öldürdü- öldürüyor),

لَقِمَ – يَلْقَمُ (hızlıca yedi- hızlıca yiyor) كَرُمَ – يَكْرُمُ (cömert oldu- cömert oluyor)

Sülâsî mücerred 5. bâbda (فعُل- يَفْعُلُ) sadece lâzım fiiller için kullanılırken diğer beş bâb hem lâzım hem de mute'addî fiiller de kullanılır.

Sülâsî mücerred fiil yapıları tablolar halinde aşağıya çıkartılmıştır. (Tablo 6-8)

1.2.1. Fa'ule (فَعُلَ) Bâbı

6. Tablo[28]

فَعُلَ Bâbının İşaret Ettiği Anlamlar		فعُل- يَفْعُلُ			
1	Güzellik ve çirkinlik		جَمُلَ Güzel oldu	وَسُمَ Güzel oldu	قَبُحَ Çirkin oldu
2	Büyüklük ve Küçüklük	كَثُرَ Çok oldu	قَدُمَ Eski oldu	صَغُرَ Küçük oldu	عَظُمَ Büyük oldu
3	Güç, cesaret, zayıflık, korkaklık	سَرُعَ Hızlı oldu	صَعُبَ Zor oldu	شَجُعَ Cesaretli oldu	ضَعُفَ Zayıf oldu
4	Asalet, değersizlik	وَضُعَ Adi oldu	لَؤُمَ Alçak oldu	كَرُمَ Cömert oldu	شَرُفَ Şerefli oldu
5	Kavrayış ve davranış	حَلُمَ Halim oldu	حَمُقَ Ahmak oldu	رَفُقَ Arkadaş oldu	رَزُنَ Ciddi oldu

25 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 38.

26 Bahâuddîn 'Abdullah b. 'Akîl el-'Akîlî el-Mısrî el-Hemedânî, *Şerhu'l-Teshîl lib'ni 'Akîl el-Müsâid'alâ Teshîl el-Fevâid*, thk. Muhammed Kâmil Berekât, Şam: Dâr'u'l-Fikr, 1980, II, s. 587-591.

27 Şeyh Razîyyuddîn b. el-Hasan el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetu İbnu'l-Hâcib*, thk. Muhammed Nuri Hasan vd., Beyrût: Dâru'l-Kutûbu'l-'İlmiyye, 1982, I, s. 148-151.

28 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 36-38.

1.2.2. Fâ‘ile (فَعِلَ) Bâbı

7. Tablo [29]

فَعِلَ Bâbının İşaret Ettiği Anlamlar		فعِل- يَفْعَلُ / يَفْعِلُ			
1	Renkler	صَدِئَ Paslandı	كَهِبَ Tozlu oldu	شَهِبَ Saçı ağardı	أَدِمَ Esmerleşti
2	Hastalıklar	حَزِنَ Üzüldü	سَقِمَ Hasta oldu	مَرِضَ Hasta oldu	وَجِعَ Ağırdı
3	Korku, panik	وَجِرَ Endişelendi	فزِعَ Korktu	وَجِلَ Korktu	ذَعِرَ Korktu
4	Sevinç, neşe	نَشِطَ Gayretli oldu	فَرِحَ Sevindi	بَطِرَ Kibirlendi	أَشِرَ Şımardı
5	Heyecan	قَلِقَ Endişeli oldu	سَلِسَ Uysal oldu	حَمِسَ Coşkulu oldu	أَرِجَ Güzel koktu
6	Zorlanma	لَحِزَ Sıkıldı	لَقِسَ Mücadele etti	شَكِسَ Huysuz oldu	عَسِرَ Zor oldu
7	Açlık, tokluk, susuzluk ve zıtları	سَكِرَ Sarhoş oldu	شَبِعَ Doydu	عَطِشَ Susadı	ظَمِئَ Susadı

1.2.3. Fa‘ale (فَعَلَ) Bâbı

8. Tablo[30]

فَعَلَ Bâbının İşaret Ettiği Anlamlar		فَعَلَ - يَفْعُلُ / يَفْعِلُ / يَفْعَلُ	
1	Galibiyet, Mağlubiyet	قَسَرَ Yendi	قَهَرَ Yendi
2	Şeddeli veya ‘aynel fiili yâ olduğunda	طَابَ Güzel oldu	جَلَّ Büyük oldu

[29] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 17-21.

[30] Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Hem‘u’l-Havâmi‘ fî Şerhi Cem‘il-Cevâmi‘*, thk. Ahmed Şemseddîn, Beyrut: Dâru’l-Kutûbu’l-‘İlmiyye, 1998, VI, s. 264-265; İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 82-87.

فَعَلَ Bâbının İşaret Ettiği Anlamlar		فَعَلَ - يَفْعُلُ / يَفْعِلُ / يَفْعَلُ	
3	Bir araya toplamak	حَشَدَ Toplandı	حَشَرَ Bir araya topladı.
4	Vermek, ödemek, bahşetmek	نَحَلَ Hibe etti	مَنَحَ Verdi, bağışladı
5	Yerleşmek, karar kılmak	قَطَنَ İkamet etti	سَكَنَ İkamet etti
6	Ayırmak	قَسَمَ Pay etti	فَصَلَ Ayırdı
7	Engel olmak	حَظَرَ Yasakladı	حَظَّلَ Azalttı
8	Ayrılmak, uzaklaşmak		رَحَلَ Yola çıktı
9	Hareket etmek, ilerlemek	ذَمَلَ Hızlı gitti	رَمَلَ Hızlı yürüdü
10	Yapışmak, ayrılmamak	لَدَغَ Isırdı	لَسَعَ Arı soktu
11	Düzeltmek	رَدَنَ Yün eğirdi	نَسَجَ Ördü, dokudu
12	Ses çıkarmak, gürültü yapmak	صَحَلَ Sesi kısıldı	صَرَخَ Bağırdı
13	Uzaklaştırmak, reddetmek	رَدَعَ Mani oldu	درَأَ Reddetti, kabul etmedi
14	Değişim, dönüşüm	صَرَفَ Parayı bozdu	قَلَبَ Değiştirdi, dönüştürdü
15	Gizlemek	حَجَبَ Perdeledi	خَبَأَ Gizledi
16	Ayırmak	قَشَرَ Kabuğunu soydu	سَلَخَ Deriyi yüzdü
17	Atmak, Fırlatmak	حَذَفَ Kısalttı, attı	قَذَفَ Attı, savurdu

1.3. Fâ‘ili Bakımından Sıfat-ı Müşebbehenin Türediği Fiiller

Sîbeveyhi, "Fiil ya mute‘addî ya da lâzımdır."[31] diyerek fâ‘ilinin etkisi bakımından fiilin iki kısım olduğunu belirtir. Sıfat-ı müşebbehe lâzım fiilden[32] türeltilmesi nedeniyle konumuz lâzım fiil ile devam edecektir.

Sîbeveyhi, "Lâzım fiil, kendi dışında başka bir şeyle ilgili işlem yapmaz. Fâ‘ili de böyledir."[33], "Mef‘ûle ulaşamayan lâzım fiil zaman-mekân zarfına ve mastara ulaşır."[34] tanımıyla, lâzım fiilin etki alanını belirler.

Örnek: ذَهَبْتُ امسِ (Dün gittim.) سأَذْهَبُ غداً (Yarın gideceğim.)

Örnekte fiilin belirttiği gitme faaliyeti (mastar) ile gitme işleminin yapılacağı zaman belirtilir. Fiilin mâzî olması, olayın gerçekleştiğini, muzârî olması ise gerçekleşiyor olduğunu veya gerçekleşeceğini belirtir.[35] Ayrıca, mef‘ûl almayan lâzım fiil etkisinin sadece fâ‘ili üzerinde kaldığı da görülür.

Sülâsî mücerred 5. bâbta (فَعُلَ) sadece lâzım fiil gelir.[36] Sîbeveyhi'nin lâzım fiille ilgili belirtmiş olduğu örnekler aşağıda verilmiştir. (Tablo 9-10)

9. Tablo

Anlamı	Muzârî Fiil	Muzârî Bâb	Mâzî Fiil	Mâzî Bâb	Fiilin Durumu
Cömert oldu	يَكْرُمُ	يَفْعُلُ	كَرُمَ	فَعُلَ	Lâzım

10. Tablo

Örnek Anlamı	Takdiri
كَرُمَ زيدٌ Zeyd cömert oldu.	Cömert değildi, cömert oldu.
شَرُفَ عبد الله Aldullah, itibarlı oldu.	İtibarlı değildi, itibarlı oldu.

Müberred, "قام زيدٌ (Zeyd kalktı.), جَلَسَ عمرو (Amr oturdu.), تكَلَّمَ خالدٌ (Halid konuştu.) örnekleri vererek fâ‘ilin mef‘ûle ulaşmadığı fiile hakiki fiil denildiğini; lâzım fiilde, fâ‘il mecâzen bulunmasından dolayı, fâ‘ilin üzerinde etkisi olmadığını, ifade eder. [37] (Tablo 11)

---

31 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 34,35.
32 İbn ‘Akîl, *Şerhu-bni ‘Akîl ‘alâ Elfiyye*, III, s. 141.
33 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 33.
34 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 33-35.
35 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 34-35.
36 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 38; Müberred, *Muktedab*, III, s. 188.
37 Müberred, *Muktdab*, III, s. 187; Ebu Bekr Muhammed b. Sehl b. Serrâc, *el-Usûl fi'n-Nahv*, Hüseyin Fetlâ, 3.bs., Beyrût: Müessesetu'l-Risâle, 1996, I, s. 131-132.

11. Tablo

Lâzım Fiil	Anlamı	Mute‘addî Fiil	Mutava‘at Fiil
سَقَطَ الحائِطُ	Duvar yıkıldı(çöktü).	كَسَرَ/ Kırdı	اِنْكَسَر/Kırıldı
طالَ عبد الله	Abdullah uzadı.	شَوَي/Pişirdi	اِنْشَوَيِ/Pişti
		قَطَعَ/Kesti	اِنْقَطَعَ/Kesildi

Yukarıdaki örneklerde görüleceği üzere lâzım ve mutava‘at fiiller hakiki manada fâ‘iline etki yapmaz.

Bir mef‘ûl alan müte‘addî fiiler, mef‘ûlünü etkileme yönünden ikiye ayrılır.[38] Aşağıdaki tabloda bu iki durum açıklanmıştır. (Tablo12)

12. Tablo

1. Durum		2. Durum	
Fâ‘il, mef ‘ûle direkt etkide bulunur.		Fâ‘il, mef‘ûle bir etki bulunmaz.	
Örnek	Anlamı	Örnek	Anlamı
ضَرَبْتُ زيداً	Zeydi dövdüm.	ذَكَرْتُ زيداً	Zeyd’i hatırladım.
كَسَرْتُ الشئ	Bir şey kırdım.	أَضْحَكْتُ خالداً	Halid’i güldürdüm.

Sülâsî mücerred فَعِلَ، فَعَلَ bâbları lâzım ve mute‘addî fiiller için ortak kullanılır.[39] Sîbeveyhi’n bu konuda verdiği örnekler aşağıdadır. (Tablo 13)

13. Tablo[40]

Anlamı	Muzârî Fiil	Muzârî Bâb	Mâzî Fiil	Mâzî Bâb	Fiilin Durumu
Öldürdü	يَقْتُلُ	يَفْعُلُ	قَتَلَ	فَعَلَ	Mute‘addî
Oturdu	يَقْعُدُ	يَفْعُلُ	قَعَدَ	فَعَلَ	Lâzım
Dövdü	يَضْرِبُ	يَفْعِلُ	ضَرَبَ	فَعَلَ	Mute‘addî
Oturdu	يَجْلِسُ	يَفْعِلُ	جَلَسَ	فَعَلَ	Lâzım
Hızlı yemek yedi	يَلْقَمُ	يَفْعَلُ	لَقِمَ	فَعِلَ	Mute‘addî
Yaslandı	يَرْكَنُ	يَفْعَلُ	رَكِنَ	فَعِلَ	Lâzım

38 Müberred, *Muktedab*, III, s. 188.
39 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 38.
40 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 38.

1.4. Sıfat-ı Müşebbehe ve Diğer İsim Çeşitleri[41]

İsim, zamana (mâzî /muzârî /gelecek zaman) bağlı kalmaksızın bir anlam için va'z edilmiş kelimedir,[42] câmid ve müştak olarak ikiye ayrılır.

1.4.1. Câmid İsim

Türememiş isimlerdir. Câmid isimler ancak müştak isimlere tevîl edilirlerse sıfat olarak kullanılırlar.

Örnek: عَدْلٌ أَنْتَ حَكَمٌ (عادِلٌ) : Sen âdil bir hakemsin.

أَخُوكَ رَجُلٌ أَسَدٌ (شُجاعٌ) : Kardeşin aslan gibi bir kişidir.

Câmid isimler üç kısma ayrılır.

1.4.1.1. Zât İsimleri

Duyu organlarımızla algılayabileceğimiz isimlerdir. Özel ve cins isimler olarak iki gruba ayrılır.

Özel isimler, çoğunluğu câmid isimlerden ve sıfatlardan oluşan, şahıs, devlet, deniz, dağ, nehir vs. isimleridir. Örnek: دِجْلَةٌ، مصرٌ

Cins isimler, insan, hayvan, bitki ve maddeye mahsus olarak kullanılan isimlerdir. Aşağıdaki tabloda cins isim örnekleri verilmiştir. (Tablo 14)

14. Tablo

Anlamı	Cins İsim	Anlamı	Cins İsim
Meyve	تُفَّاحٌ	Baba	أَبٌ
Bal	عَسَلٌ	Dünya	أَرْضٌ
Dağ	جَبَلٌ	Aslan	أَسَدٌ
At	فَرَسٌ	Anne	أُمٌّ
Çocuk	طِفْلٌ	Zeytin	تِينٌ

41 Fahreddîn Kabâve, *Tasrîfu'l-Esmâi ve'l-Ef'âl*, 2. bs., Beyrut: Mektebetu'l-Ma'ârif, 1988, s. 127-131; 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, 3. bs., Mısır: Dar'ul Ma'ârif, 1971, III, s. 181, 182.

42 Hasan b. Muhammed b. İbrahim el-Hâfizî, *Şerhu'r-Râzi li Kâfiyetu'l-Hâcib*, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'udiyye: Dâru'l-Hicr, 1993, I, s. 20.

1.4.1.2. Mana İsimleri (Mastarlar)

Mana isimleri, mastarların bildirdiği zihnen anlaşılabilen olaylardır. Mastar, fiilin kök harflerini esas alan, zamandan soyutlanmış isimlerdir.[43]

Örnek: كَرَمٌ (cömertlik) فَهْمٌ (anlayış) اِنْتِقالٌ (yer değişikliği)

Sarih mastarlarda asıl olan فَعْلٌ kalıbıdır.[44] Sarih mastarlar, sonuna zâid şeddeli (ي) ve mufâ'ale bâbı hariç başına zâid (م) almaz. Ancak sonuna (ة) gelebilir.[45]

Sülâsî mücerred fiiller فَعْلَةٌ vezninde mastar-ı binâ-ı merre[46] (adet bildiren mastar), فِعْلَةٌ vezninde ise mastar-ı nev'î[47] (oluş şeklini bildiren mastar) anlamı bildirir. Sülâsî mezîd, rubâ'î mücerred, rubâ'î mezîd mastarlar ile zâid (م) harfi alan mimli mastarlar[48] kıyâsîdir.

Câmîd isim, sonuna şeddeli zâid (ى) ve (ة) alarak mastar-ı sınâ'î[49] olur. Ayrıca mastar yapan أَ، أَنْ، أَنَّ، كَيْ، لَوْ، مَا (tesviye hemzesi) harflerden biri fiilin başına gelerek onu mastar-ı müevvele[50] çevirir.

Aşağıdaki tabloda mastar örnekleri verilmiştir. (Tablo 15)

15. Tablo

Anlamı	Mastar	Sülâsî mücerred fiil	Çeşidi
Bilmek, öğrenmek	عِلْمٌ	عَلِمَ	Sarih Mastar
Sapmak	فِسْقٌ	فَسَقَ	

43 Ebu Bekr, 'Abdulḳâhir b. 'Abdirrahmân b. Muhammed el-Curcânî, *el-'Avâmîl'il-Mie en-Nahviyye fî Usûl 'İlmi'l-'Ârabiyye- Şerh eş-Şeyh Hâlid el-Ezherî el-Curcânî*, thk. el-Bedrâvî Zehrân, 2. bs.,yy., Dâru'l-Ma'ârif: ty., s. 288.

44 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 45.

45 Mustafa *el-Galâyînî*, *Câmiʿu'd-dürûsi'l-ʿArabiyye*, 30. bs., Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye, 1994, I, s. 160; Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 189; 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, III, s. 181-182.

46 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 45. 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, III, s. 226.

47 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, III, s. 228-229.

48 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, III, s. 186, 231.

49 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, III, s. 186.

50 Mustafa *el-Galâyînî*, *Câmiʿu'd-dürûsi'l-ʿArabiyye*, 30. bs., Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye, 1994,III, s. 262-263.

Anlamı	Mastar	Sülâsî mücerred fiil	Çeşidi
Dövmek	مَضْرَبٌ	ضَرَبَ	Mimli Mastar
Secde etmek	مَسْجِدٌ	سَجَدَ	
Bir oturuş	جَلْسَةٌ	جَلَسَ	Mastar-ı Merre
Bir çarpma	صَدْمَةٌ	صَدَمَ	
Bir çeşit yazmak	كِتْبَةٌ	كَتَبَ	Mastar-ı Nev'î
Bir çeşit içmek	شِرْبَةٌ	شَرِبَ	

Mastarların müennes, müsennâ ve cemi' kullanımı yoktur, sadece müfred ve müzekker kelime olarak kullanılır.[51] Ancak mastar sıfat-ı müşebbehe olması sonucu müennes, müsennâ ve cemi' kullanımı bulunur.[52]

1.4.1.3. Mebnî İsimler

Mebnî isimler, son harekeleri sabit olup değişmeyen isimlerdir. Bu kapsamda, zamir, tesniye dışındaki ism-i mevsuller ve işaret isimleri, şart isimleri, soru isimleri, esmâü'l-ef'âl (isim fiiller), birleşik isimler, ses isimleri (asvât) yer alır. Örnek: هو: O, هُنا: burası, كَمْ: kaç, أَحَدَ عَشَرَ: on bir, مَتَي :ne zaman, غَاقٌ :gak sesi.

1.4.2. Müştak İsim

İştikâkın aslı, dil ekolleri arasında tartışmalı bir konudur. Basra dil ekolüne göre iştikâkın kaynağı mastar, Kûfe dil ekolüne göre fiildir. Diğer bazı dilbilimcilere ise mastar ve fiilin birbirinden türemeyip aslen var olduğu düşüncesindedir.[53]

İştikâkı, kavram olarak ele aldığımızda; "Lafız ve anlam ilişkisi gözeterek bir kelimeden başka bir kelime oluşturmak, bir anlam ve terkip ilişkisi çerçevesinde kalıplarda meydana getirilen bir değişime bağlı olarak bir kelimeden başka bir kelime ortaya çıkarmak" anlamını taşır.[54] Bu anlam çerçevesinde başka bir kelimeden türetilmiş isme de müştak isim denir.

Müştak isimler iki kısımdır.

---

51 Ferrâ', *Ma'âni el-Kur'ân,* II, s. 54; Sîbeveyhi, *el-Kitab*, II, s. 619, 629.

52 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 401.

53 'Abdu'l-Latif Muhammed el-Hatîb, *el-Mustaksâ fî 'İlmi'l-Tasrîf*, Kuveyt: Daru'l-Urûbe, 2003, I, s. 375-388.

54 Soner Gündüzöz, *Arapçada Kelime Türetimi*, Samsun: Din ve Bilim Kitapları, 2005, s. 15.

1.4.2.1. Zâtî İsimlere İşaret Eden Cins İsimler

Zâtî İsimlere İşaret Eden Cins İsimler; ism-i zaman, ism-i mekân ve ism-i alettir. Örnek: مَضْرِبٌ :vurulan yer, vurma zamanı, مِضْرَبٌ: vurma aleti.

1.4.2.2. Sıfat ve Mevsûf Olan İsimler

Sıfat ve mevsûf olan isimler; ism-i fâ'il, mubâlağalı ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe ve ism-i tafdîldir.[55] Örnek: ضَارِبٌ: Vuran, döven, ضَارَّابٌ: Çok vuran/ döven, مَضروبٌ: dövülen, ضَرِيبٌ :vurulan, dövülen.

1.4.2.2.1. İsm-i Fâ'il

İsm-i fâ'ilin tanımı aşağıdaki şekillerde yapılabilir:

- Mücerred bir manaya, olaya ve fâ'iline işaret eden,[56] hudûs anlamı olan, sülâsî mücerredi فَاعِلٌ vezninden gelen, sülâsî dışında ise muzârî kalıbıyla - başında ötreli mim (مُ) sondan bir öncesi ise kesra olacak şekilde- fiilden türetilmiş isimdir.[57]

- Olayın fâ'iline işaret eden; müennes ve müzekker olarak hareke ve sükûnuyla (hareke şekliyle) tamamen muzârî fiile benzeyen, manası geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman olabilen sıfattır.[58]

- Mâzî çekimli fiilden lâzım ya da mute'addî fiil olmasına veya orta harfinin harekesine bağlı kalınmaksızın sülâsî tüm bâblardan türetilir. Zamanın geçmesi ile yenilenen (hudûs) anlamı taşır.[59] (Tablo 16)

16. Tablo

Anlamı	İsmi Fâ'il	Mastar	Muzârî	Mâzî
Açan	فَاتِحٌ	فَتْحاً	يَفْتَحُ	فَتَحَ
Oturan	قَاعِدٌ	قُعُوداً	يَقْعُدُ	قَعَدَ
Muhasebeci	حَاسِبٌ	حِسَاباً	يَحْسِبُ	حَسِبَ

İsmi fâ'il kalıbının müfred, müsennâ ve cemi' çekimlerine örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir.[60] (Tablo 17)

---

55 İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, VI, s. 82; 'İbn 'Akîl, *Şerhu'bni 'Akîl*, III, s. 140; İşbîlî, *el-Basît fî Şerhi Cumeli'l-Zeccâcî*, s. 1073.

56 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, III, s. 238.

57 Hasan b. Muhammed b. İbrahim el-Hâfizî, *Şerhu'r-Râzî li Kâfiyeti'l-Hâcib*, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'udiyye: Dâru'l-Hicr, 1993, II, s. 721.

58 İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, II, s. 188.

59 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, I, s. 240.

17. Tablo

Cemi‘	Müsennâ	Müfred	
قَائِمُونَ	قَائِمَانِ	قَائِمٌ	Müzekker
قَائِمَاتٌ	قَائِمَتَانِ	قَائِمَةٌ	Müennes

1.4.2.2.2. Mubâlağalı İsm-i Fâ‘il

Mubâlağalı ism-i fâ‘il, sülâsî ism-i fâ‘il vezninin (فَاعِلٌ) diğer vezinlere değişmesiyle türetilir ve olayın fazlaca tekrar ettiğini gösterir.[61] Lâzım ve mute‘addî sülâsî fiillerden, bazen de sülâsî dışındaki fiillerden türetilir. Fiil kök harflerini kullanmasına rağmen hareke ve sükûnunda fiile benzemez.

Sîbeveyhi, ism-i fâ‘ilde mübâlağa kastedilmek istendiğinde, bunun fail yapısı içerisinde gerçekleşeceğini belirtir.[62] Mübâlağa manasını فَعَّالٌ، مِفْعَالٌ، فَعِيلٌ، فَعُولٌ vezinlerinin kıyâsî olarak taşıdığını söyler.[63] Kıyâsî vezinlere örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 18)

18. Tablo[64]

Mübâlağalı İsm-i Fâ‘il			Vezinler
قَدِيرٌ Gücü yeten, güçlü	بَصِيرٌ Gören, bilgili, akıllı	سَمِيعٌ Duyan, işiten	فَعِيلٌ[65]
حَذِرٌ Dikkatli, uyanık	خَصِمٌ Hasım, düşman	فَرِقٌ Korkak, ödlek	فَعِلٌ
ضَرُوبٌ Çokça döven	شَكُورٌ Çok şükreden	صَبُورٌ Çok sabırlı	فَعُولٌ
مِدْرَارٌ Şiddetle akan, fışkıran	مِكْسَالٌ Tembel	مِهْذَارٌ Boş konuşan, geveze	مِفْعَالٌ
مَنَّاعٌ Çok yasakçı, engelleyen	ضَرَّابٌ Dövüşçü	قَتَّالٌ Katil	فَعَّالٌ

60 İşbîlî, e*l-Basît fî Şerhi Cumeli'l-Zeccâcî*, s. 1074.

61 İbn Hişâm, Ebu Muhammed ‘Abdullah Cemâluddîn b. Yusûf b. Ahmed b. ‘Abdullah el-Ensârî el-Mısrî, *Şerhu'l-Lemhati'l-Bedriyye fî 'İlmi'l-Lugati'l-'Arabiyye,* thk. Hâdi Nehr, ‘Ammân: Dâru'l-Yâzûrî, 2007, II, s. 85. Hatîb, *el-Mustaksâ fî 'İlmi'l-Tasrîf,* I, s. 466.

62 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 110.

63 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 110; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, s. 401; Ebu Zeyd ‘Abdurrahmân b. ‘Ali b. Sâlih el-Mekkûdî, *Şerhu'l-Mekkudî 'alâ Elfiyye b. Mâ'lik*, thk. Fâtıme Râşid el-Râcihî, Kuveyt: Câmiatu'l-Kuveyt, 1993, I, s. 466; İşbîlî, *el-Basît fî Şerhi Cumeli'l-Zeccâcî*, s. 1053.

64 Hatîb, *el-Mustaksâ fî 'İlmi'l-Tasrîf,* I, s. 466-468.

65 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 110.

Mubâlağalı ism-i fâ‘ilin semâ‘î vezinleri çoktur.[66] Semâ‘î vezinlerin bazıları şunlardır: فِعِّيلٌ، مِفْعِيلٌ، فُعَلةٌ، فاعولٌ، فُعّالٌ، فُعالٌ، فَيْعُولٌ، فُعّولٌ، فُعُلٌ، مِفْعَلٌ، فَعَّلَةٌ

Kur’ân-ı Kerîm’de geçen kıyâsî ve semâ‘î mübâlağalı ism-i fâ‘illere örnek aşağıdaki tabloda verimiştir. (Tablo 19)

19. Tablo

Ayet No.	Meal	Mubâlağalı İsm-i Fâ‘il	Vezin
Zuhruf, 43:58	Doğrusu onlar kavgacı bir toplumdur.	بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ	فَعِلٌ
Hümeze, 104:1	Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi adet edinen herkesin vay haline!	وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ	فُعَلَةٌ
Tekvîr, 81:16	Bir kaybolup bir yanıp etrafı aydınlatan yıldızlara…	الْجَوَارِ الْكُنَّسِ	فُعَّلٌ
Kalem, 68:13	Kabadayı hem de bundan sonra bir de soysuzlukla damgalanmıştır.	عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ	فُعُلٌ
Bakara, 2:181	Allah (her şeyi) işitir ve bilir.	إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ	فَعِيلٌ
Sâd, 38:5	Doğrusu bu tuhaf bir şeydir.	إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ	فُعَالٌ[67]
Nuh, 71:22	Bunlar da büyük hileler, büyük desiseler kurdular.	وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا	فُعَّالٌ
Bakara, 2:276	Allah küfür ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.	وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ	فَعَّالٌ
Nâs, 114:4	Sinsi vesvese kaynağının şerrinden.	مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ	فَعْلالٌ
Meryem, 19:41	Gerçekten o çok doğru bir peygamberdi.	إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا	فِعِّيلٌ
Tâhâ, 20:111	Bütün yüzler diri ve her şeye hâkim olan Allah için eğilip boyun bükmüşlerdir.	وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ	فَيْعُولٌ
Nisâ, 4:43	Şüphesiz Allah çok affedici ve çok bağışlayandır.	إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا	فَعُولٌ

[66] ‘Abbâs Hasan, *en-Nahvu’l-Vâfî,* III, s. 257-265; Hatîb, *el-Mustaksâ fî ’İlmi’l-Tasrîf,* I, s. 466-475; ‘Abdulkerim Muhammed Esed, e*l-Hâşiyyetu’l-‘Âsriyyeti ‘alâ Şerhi’ş-Şuzûri’z-Zeheb*, Beyrut: Daru’l-Eşvâf, 1995, II, s. 337-348; Cemâleddin Muhammed b. ‘Abdullah b. ‘Abdullah et-Tâî el-Ceyyânî el-Endelûsî, *Şerhu’l-Teshîl lib’ni Mâlik,* thk. ‘Abdurrahmân Seyyid ve Muhammed b. Bedevî’l-Maktûn, y.y., Dâru’l-Hicr, 1990, III, s. 82.

[67] فُعَّالٌ, فُعَالٌ vezinleri mübâlağalı ism-i fâ‘il ve sıfat-ı müşebbehe vezinleri olarak dilbilimcilerin tercihleriyle kullanılmaktadır. Kanaatimiz, bu vezinlerde türeyenler isimler, lâzım fiillerden müştak olduklarında, sıfat-ı müşebbehe oldukları yönündedir.

Ayet No.	Meal	Mubâlağalı İsm-i Fâ‘il	Vezin
Haşr, 59:23	O, öyle Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir ilah yoktur. O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzehtir.	هُوَ اللَّهُ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ	فُعُّولٌ
Nahl, 16:36	Allah'a kulluk edin. Tağuttan sakının.	اعْبُدُواْ اللّهَ وَاجْتَنِبُواْ الطَّاغُوتَ	فَاعُوتٌ
İnsân, 76:13	Orada ne yakıcı sıcak nede dondurucu soğuk görülür.	لاَ يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلاَ زَمْهَرِيرًا	فَعْلَلِيلٌ
Rum, 30:38	O halde sen akrabaya yoksula hakkını ver.	فَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ	مِفْعِيلٌ
Nebe', 78:21	Şüphesiz cehennem, bir gözetleme yeridir.	إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا	مِفْعَالٌ
Bakara, 2:125	Biz, Kabe'yi insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık.	وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْناً	مَفْعَلَةٌ

1.4.2.2.3. İsm-i Mef‘ûl

İsm-i mef‘ûl, mücerred bir manaya ve fâ‘ilin etkisi altında bulunduğu nesneye işaret eden, süreksizlik anlamı taşıyan, fiilden türemiş bir isimdir. Mute‘addî fiillerden ve mute‘addî olan lâzım fiillerden, sülâsî مَفْعُولٌ vezninden; sülâsî mücerred dışındaki ism-i fâ‘il vezinlerinin sondan bir öncesinin fetha yapılmasıyla türetilir.

Sülâsî mücerred fiil kalıpları haricinde mezid fiillerin kök harflerinden birincisi illetli veya üçüncüsü muda‘âf olduğunda ism-i fâ‘il ve ism-i mef‘ûl vezinleri birlikte kullanılır. Örnek[68]:

اللهُ مُخْتارٌ مُحمّداً رَسولاً: Allah, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) peygamber olarak seçendir. مُحمّدٌ مُخْتارٌ من اللهِ رَسولاً: Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah tarafından peygamber seçilendir.

İfti‘âl bâbından gelen مُخْتارٌ ism-i fâ‘il olarak "seçen", ism-i mef‘ûl olarak "seçilen" anlamındadır. هذا جَيْشٌ مُحْتَلٌّ: Bu, işgal ordusudur. هذا وَطَنٌ مُحْتَلٌّ: Bu, işgal altında bir vatandır. İfti‘âl bâbından gelen مُحْتَلٌّ ism-i fâ‘il olarak "işgal eden" ism-i mef‘ûl olarak "işgal edilen" anlamındadır. Tefâ‘ul bâbından gelen مُتَحَابٌّ ism-i fâ‘il olarak birbirini seven anlamında, ism-i mef‘ûl olarak birbiri tarafından sevilen anlamındadır.

Kıyâsî vezinlerin dışında semâ‘î olarak da ism-i mef‘ûl anlamı taşıyan sülâsî mücerred fiillerden türetilmiş semâ‘î vezinler de vardır.[69] (Tablo 20)

---

[68] Hatîb, *el-Mustaksâ fî 'İlmi'l-Tasrîf*, I, s. 490.

[69] İbn ‘Akîl, *Şerhu'bni 'Akîl*, II, s. 208; Hatîb, *el-Mustaksâ fî 'İlmi'l-Tasrîf*, I, s. 484-486.

20. Tablo[70]

Anlamı	Kıyâsî İsm-i Mef'ûl	Semâ'î İsm-i Mef'ûl	Vezinler
Lider, önder, başkan, kendisine uyulan	مَتْبوعٌ	تَبِيعٌ	فَعِيلٌ
Yaralı, acı çeken	مَجْروحٌ	جَرِيحٌ	
Boğazlanan, boğazlanmış, kurban	مَذْبوحٌ	ذَبِيحٌ	
Açık, net, kesin samimi	مَصْروحٌ	صَرِيحٌ	
Dövülen, vurulan, çarpılan benzer	مَضْروبٌ	ضريبٌ	
Un	مَطْحونٌ	طَحِينٌ	
Öldürülen, ölü	مَقْتولٌ	قَتِيلٌ	
Hasta, rahatsız	مَعْلُولٌ	عَلِيلٌ	
Boğazlanan, boğazlanmış, kurban	مَذْبوحٌ	ذِبْحٌ	فِعْلٌ
Un	مَطْحونٌ	طِحْنٌ	
Atılan, atılmış, düşük	مَطْروحٌ	طِرْحٌ	
Zorla alınan, ganimet, talan, yağma	مَسْلوبٌ	سَلَبٌ	فَعَلٌ
Tahsil edilmiş, toplanmış	مَقْبوضٌ	قَبَضٌ	
Ağaç vb. şeyler etrafa dökülenler	مَنْفوضٌ	نَفَضٌ	
Az, eksik, yetersiz, noksan	مَنْقوصٌ	قَنَصٌ	
Çıkartılan, telaffuz edilen, söylenen, söz	مَلْفوظٌ	لَفْظٌ	فَعْلٌ
Buluntu	مَلْقوطٌ	لَقْطٌ	
Yenilmiş, yemek için hazırlanmış yiyecekler	مَأْكولٌ	أُكْلَةٌ	فُعْلَةٌ
Avuç dolusu, bir avuç	مَغْروفٌ	غُرْفَةٌ	
Çiğnenen, lokma, parça, embriyo	مَمْضوغٌ	مُضْغَةٌ	
Haksız/haram kazanç	مَسْحوتٌ	سُحْتٌ	فُعْلٌ

1.4.2.2.4. İsm-i Tafdîl

Sıfat-ı müşebbehe ve ism-i fâ'il gibi türetilmiş isim olan ism-i tafdîl, mevsûfunun içerisinde bulunduğu grupla olan nitelik ve nicelik farklarını; grup içerisindeki en üstün veya en değersiz olma durumunu ortaya koyar. Sadece sülâsî mücerred fiillerden türetilir.

---

70 Hatîb, *el-Mustaksâ fî 'İlmi'l-Tasrîf*, I, s. 384-386.

II. BÖLÜM

ARAP DİLİNDE SIFAT-I MÜŞEBBEHE VEZİNLERİ

2.1. Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri

Sıfat-ı müşebbehe; Sülâsî mücerred فَعِلَ babındaki lâzım fiillerden; renkler, bedeni kusur ve güzellikleri belirtmek üzere أَفْعَلُ[71] vezninde; boşluk ve doluluk, açlık ve susuzluk ile iç duyguları ifade için فَعْلَانُ[72] vezninde; karakteristik ve bedensel hastalıklarla duyguları (hüzün, korku, heyecan, vs.) tasvir için فَعِلٌ[73] vezninde; فَعُلَ[74] babındaki fiillerden de; güzellik, çirkinlik ve karakter bildirmek üzere فَعِيلٌ vezninde kıyâsî, diğer vezinlerde ise semâî gelir.

Sülâsî mücerred bâblardan فَعُلَ ile lâzım فَعِلَ bâblarından kıyâsen ism-i fâ'il gelmez. Bu vezinlerde gelen ism-i fâ'il (فَاعِلٌ) kalıbındaki isimler de sıfat-ı müşebbehedir.[75] Çoğunlukla فَعِلَ bâbıyla hastalıklar ve görünür kusurlar belirtilir.[76] فَعَلَ bâbında, az da olsa, sübût anlamı bildiren fiillerden sıfat-ı müşebbehe gelir.[77]

Araştırma sonucunda Arap dilinde kullanılan 4 adet kıyâsî, 16 adet-semâî sıfat-ı müşebbehe vezni tespit edilmiştir. Bu vezinlerden bir kısmı mastar, mübâlağalı ism-i fâ'il kıyâsî/semâ'î vezinleriyle ortak olup mana olarak ayrılır. Sıfat-ı müşebbehe vezinlerinden 18 tanesi Kur'ân-ı Kerîm'de yer alır.

Sıfat-ı müşebbehe vezinleri örnekleriyle birlikte aşağıdaki tablolarda listelenmiştir. (Tablo 22-24)

---

71 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 26-27;Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s. 143.

72 Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü'bni'l-Hâcib*, I, s. 144.

73 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 17-19; el-Galâyînî, *Câmiʿu'd-dürûsi'l-ʿArabiyye*, I, s. 188.

74 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 28; Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s. 148; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullāh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm, *Evḍaḥu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik,* thk. Yusuf Muhammed el-Bakâî, yy.: Daru'l-Fikr, ty., III, s. 212-214.

75 İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, II, s. 587-591.

76 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 17-19.

77 Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s. 148-151.

21. Tablo

Not	Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Sülâsî Fiili	Vezni	
78	Ahmak	أَحْمَقُ	حَمُقَ	أَفْعَلُ	Kıyâsî
	Tok, doymuş	شَبْعانٌ	شَبِعَ	فَعْلان	
	Kaba, sert	خَشِنٌ	خَشُنَ	فَعِلٌ	
79	Şerefli	شَريفٌ	شَرُفَ	فَعِيلٌ	
77	Üzgün	حَزِينٌ	حَزِنَ	فَعِيلٌ	
77	Zor	صَعْبٌ	صَعُبَ	فَعْلٌ	Semâî
80	Kaba, nezaketsiz	جِلْفٌ	جَلِفَ	فِعْلٌ	
77	Cahil	غُمْرٌ	غَمُرَ	فُعْلٌ	
77	Güzel, iyi, hoş	حَسَنٌ	حَسُنَ	فَعَلٌ	
81	Kıymet sahibi, dosdoğru	قِيَمٌ	قامَ	فِعَلٌ	
82	Büyük	كُبَرٌ	كَبُرَ	فُعَلٌ	
77	Saçma konuşan, geveze	رِعْنٌ	رَعُنَ	فُعْلٌ	
77	Korkak	جَبانٌ	جَبُنَ	فَعَالٌ	
83	Hızlı	دِلاثٌ	دَلُثَ	فِعَالٌ	
77	Tatlı olan (su)	فُراتٌ	فَرُتَ	فُعَالٌ	
77	Sıkıntılı	حَصُورٌ	حَصِرَ	فَعُولٌ	
84	Sarraf	صَيْرَفٌ	صَرَفَ	فَيْعَلٌ	
85	Yumuşak huylu	لَيِّنٌ	لاَنَ	فَيْعِلٌ	
86	Eğri, çarpık, insafsız	ضُوزَى/ ضيزَى	ضازَ	فُعْلى	
77	Işıl ışıl parlak, temiz	وُضاءٌ	وَضُؤَ	فُعَّالٌ	
87	Sarhoş	سِكِّيرٌ	سَكِرَ	فِعِّيلٌ	

78 Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s.143-150.
79 İbn Hişâm, *Evḍaḥu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, III, s. 213.
80 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 629.
81 Ebu'l-Begâi Abdullah b. el-Hüseyin el-'Ukberî, *et-Tıbyân fi İ'râb el-Kur'ân*, thk. Sa'd Kurrim el-Fakıyyu, y.y.: Dâru'l-Yâkîn, 2001, II, s. 565.
82 Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûti, e*l-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Merkezu'd-Dırâsati'l-Kur'âniyye, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'udiyye: Mek tebetu'l- Melik Fahd, ty, V, s. 1773.
83 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 639.
84 Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s. 148, 149.
85 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 642; Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s. 149.
86 Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Ma'ânî'l-Kur'ân*, 3.bs., Beyrût: 'Âlimu'l-Kutub, 1983, I, s. 98-99.
87 Ebu Muhammed Abdullah bin Muslim b. Kuteybe, *Edebu'l-Kâtib*, thk. Muhammed ed-Dâlî, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, t.y., s. 330.

22. Tablo[88]

Bâbı	Vezni	Örnekler
فَعِلَ	أَفْعَلُ	أَحْمَرُ ،أَبْيَضُ،أَزْهَرُ
	فَعْلانُ	رَيّانُ، عَطْشانُ، خَيْرانُ، ظَمْآنُ، جَوْعانُ، شَبْعانُ، غَضْبانُ، صَدْيانُ
	فَعِلٌ	وَجِعٌ، مَغِصٌ، نَكِدٌ، شَكِسٌ، خَرِفٌ، أَشِرٌ، بطِرٌ، حَزِنٌ، أسِفٌ، فرِحٌ، تَعِبٌ، ضَجِرٌ، شَرِسٌ،
فَعُلَ	فَعِيلٌ	شَريفٌ، جَميلٌ، سَميحٌ، حَليمٌ، حَكيمٌ، رزِينٌ، أَمِينٌ، بَئِيسٌ ،ظَرِيفٌ
	فَعْلٌ	ضَخْمٌ، شَهْمٌ، سَفْلٌ، سَمْحٌ، سَمْجٌ، فَخْمٌ، صَعْبٌ
	فِعْلٌ	غِرٌّ، بِدْعٌ، بِكْرٌ، إِدٌّ
	فَعَلٌ	حَرَضٌ، حَسَنٌ، بَطَلٌ، رَغَدٌ
	فَعِلٌ	حَشِنٌ، لَبِقٌ، نَزِقٌ، حَذِرٌ، فَكِهٌ، بَطِنٌ
	فَيْعِلٌ	بَيِّنٌ، ضَيِّقٌ، طَيِّبٌ، جَيِّدٌ
	فَعَالٌ	عَوانٌ، رَزانٌ، حَصانٌ، جَبانٌ
	فُعَالٌ	شُخاعٌ، ماءٌ فُراتٌ، مِلْحٌ أُجاجٌ، طُوالٌ، رُخاءٌ
	فُعُلٌ	جُزُرٌ، فُرُطٌ، أُنُفٌ
	فِعَالٌ	شَديدُ المِراسِ، دِهاقٌ، قِوامٌ، لِزامٌ
	فُعْلٌ	حُرٌّ، صُلْبٌ
	فَعُولٌ	وَقُورٌ، طَهُورٌ، حَرُورٌ، صَعُودٌ
	فُعَّالٌ	قُرّاءٌ، وُضّاءٌ، عُجَّابٌ
	فَاعِلٌ	طَاهِرٌ، فَاضِلٌ
فَعَلَ	فَعِيلٌ	حَرِيصٌ،عَفِيفٌ، خَفِيفٌ، طَبِيبٌ، خَسِيسٌ، جَلِيلٌ، لَبِيبٌ، شَدِيدٌ، عَلِيٌّ، صَفِيٌّ
	أَفْعَلُ	أَشْيَبُ، أَجْذَمُ، أَقْطَعُ، أَشْمَطُ
	فَيْعِلٌ	سَيِّدٌ، قَيِّمٌ، ضَيِّقٌ، طَيِّبٌ
فَعِلَ /فَعُلَ	فَعِلٌ	نَجِسَ: نَجِسٌ ، فَرِحَ: فَرِحٌ
	فُعْلٌ	صَلُب: صُلْبٌ، حَرِر: حُرٌّ
	فَعْلٌ	سَبِط: سَبْطٌ، ضَخُم: ضَخْمٌ
	فَعِيلٌ	بَخِل:بَخِيلٌ ، كرُم: كَرِيمٌ
فَعِلَ	فَعِلٌ	طمِعٌ–طمُعٌ ، يَقِظٌ– يَقُظٌ، عَجِلٌ–عَجُلٌ

[88] Hatîb, *el-Mustaksâ fî 'İlmi'l-Tasrîf*, s. 497-508.

23. Tablo[89]

İşaret Ettiği Mana	Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Vezin	Fiil	Bâbı
Renk, (Müennes: فَعْلاء)	Kırmızı	أَحْمَرُ / حَمْراء	أَفْعَلُ	حَمِرَ	فَعِلَ
Kusur, (Müenes: فَعْلاء)	Topal	أَعْرَجُ/عَرْجاء	أَفْعَلُ	عَرِجَ	فَعِلَ
Süs, zinet (Müennes: حوراء)	Gözünün beyaz/ siyahı çok olan	أَحْوَرُ / فَعْلاء	أَفْعَلُ	حَوِرَ	فَعِلَ
Boşluk, (Müennes: فَعْلى)	Susuz	عَطْشَانُ/ عَطْشى	فَعْلانُ	عَطِشَ	فَعِلَ
Doluluk, (Müennes: فَعْلى)	Tok	شَبْعانُ/ شَبْعى	فَعْلانُ	شَبِعَ	فَعِلَ
Ferah ve Surur	Sevinçli	فَرِحٌ	فَعِلٌ	فَرِحَ	فَعِلَ
Hüzün ve korku	Hüzünlü, üzgün	حَزِنٌ	فَعِلٌ	حَزِنَ	فَعِلَ
Acı, Üzüntü	Sancısı olan	مَغِصٌ	فَعِلٌ	مَغِصَ	فَعِلَ
Güzel Sıfatlar	Zeki, anlayışlı	فَطِنٌ	فَعِلٌ	فَطِنَ	فَعِلَ
Çoğunlukla devamlılık	Sert, kaba	خَشِنٌ	فَعِلٌ	خَشُنَ	فَعُلَ
Devamlılık, huy, tabiat	Cömert	كَرِيمٌ	فَعِيلٌ	كَرُمَ	فَعُلَ
Çoğunlukla devamlılık	Büyük, iri	ضَخْمٌ	فَعْلٌ	ضَخُمَ	فَعُلَ
Çoğunlukla devamlılık	Tatlı	حُلْوٌ	فُعْلٌ	حَلُوَ	فَعُلَ
Çoğunlukla devamlılık	Güzel	حَسَنٌ	فَعَلٌ	حَسُنَ	فَعُلَ
Çoğunlukla devamlılık	Cünüb	جُنُبٌ	فُعُلٌ	جَنُبَ	فَعُلَ
Devamlılık ve mübâlağalı	Korkak	جَبَانٌ	فَعَالٌ	جَبُنَ	فَعُلَ
Devamlılık ve mübâlağalı	Cesur, yiğit	شُجَاعٌ	فُعَالٌ	شَجُعَ	فَعُلَ
Çoğunlukla devamlılık	Temiz	طَهُورٌ	فَعُولٌ	طَهُرَ	فَعُلَ

Arap dilinde kullanılan 20 tane sıfat-ı müşebbehe vezni aşağıda listelenerek vezinlerle ilgili açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan 18 adet kıyâsî sıfat-ı müşebbehe vezniyle ilgili ayetlerden örnekler verilmiştir.

---

89 Muhammed İzzi, es-Sıfatu'l-Müşebbehe ve Mübalagatu ism-il-'fâil fî'l-Kur'âni'l-Kerîm, Câmiatu ayni şems kulliyyetu'l-benât vel-ulûm ve't-terbiyye kısmu'l-lugati'l-Arabiyyeti ve âdabiha, 2009, s. 21, 22.

2.1.1. Kıyâsî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri

Belirli anlamları bildiren أَفْعَلُ، فَعْلَانُ، فَعِلٌ، فَعِيلٌ vezinleri kıyâsîdir.

2.1.1.1. Ef ‘alu (أَفْعَلُ) Vezni

أَفْعَلُ, renk, kusur ve güzellikleri bildiren kıyâsî bir vezin olup müennesi فَعْلاءُ vezninde gelir.[90] Bu veznin cemi‘si, müennes ve müzekker için kıyâsen فُعْلٌ,[91] semâ‘î olarak فِعَالٌ ve فُعْلانٌ vezinleridir. فَعُلَ ve فَعَلَ bâblarından az gelen أَفْعَلُ vezni, çoğunlukla (فعِل – يَفْعَل) فَعِلَ bâbından müştaktır.[92] Bu vezindeki sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 24-28)

24. Tablo[93]

Anlamı	Cemi‘ (فُعْلٌ)	Müennes (فَعْلاءُ)	Vezni أَفْعَلُ
Beyaz	بِيضٌ	بَيْضَاءُ	أَبْيَضُ
Yeşil	حُضْرٌ	حَضْراءُ	أَحْضَرُ
Kırmızı	حُمْرٌ	حَمْراءُ	أَحْمَرُ
Siyah	سودٌ	سَوْداءُ	أَسْوَدُ

25. Tablo[94]

Anlamı	Vezni أَفْعَلُ	Mastar (فَعَلاً)	Muzârî (يَفْعَلُ)	Mâzî (فَعِلَ)
Karnı şiş	أَحْبَنُ	حَبَناً	يَحْبَنُ	حَبِنَ
Tavşan dudaklı	أَشْتَرُ	شَتَراً	يَشْتَرُ	شَتِرَ
Kel	أَصْلَعُ	صَلَعاً	يَصْلَعُ	صَلِعَ
Tek gözlü	أَعْوَرُ	عَوَراً	يَعْوَرُ	عَوِرَ

[90] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 26-27; Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s. 143.
[91] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 644.
[92] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 26, 27.
[93] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 644.
[94] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 26.

26. Tablo

Anlamı	Cemi‘ (فُعْلٌ)	Müennes (فَعْلاءُ)	Vezni أَفْعَلُ	
Esmer	أُدْمٌ	أَدْمَاءُ	آدَمُ	R E N K L E R
Beyaz	بِيَضٌ	بَيْضَاءُ	أَبْيَضُ	
Kırmızı	حُمْرٌ	حَمْرَاءُ	أَحْمَرُ	
Siyah	حُمٌّ	حَمَّاءُ	أَحَمُّ	
Gri, kül rengi	خُصْفٌ	خَصْفَاءُ	أَخْصَفُ	
Yeşil	خُضْرٌ	حَضْرَاءُ	أَخْضَرُ	
Siyah	دُجْنٌ	دَجْنَاءُ	أَدْجَنُ	
Koyu, kırmızıdan siyaha çalan	دُكْنٌ	دَكْنَاءُ	أَدْكَنُ	
Siyah	دُلْمٌ	دَلْمَاءُ	أَدْلَمُ	
Kara, siyah	دُهْمٌ	دَهْمَاءُ	أَدْهَمُ	
Alaca, benekli, rengârenk	رُقْشٌ	رَقْشَاءُ	أَرْقَشُ	
Mavi	زُرْقٌ	زَرْقَاءُ	أَزْرَقُ	
Kara, siyah	دُهْمٌ	دَهْمَاءُ	أَدْهَمُ	
Siyah	سُحْمٌ	سَحْمَاءُ	أَسْحَمُ	
Siyah, kara, zenci	سُودٌ	سَوْدَاءُ	أَسْوَدُ	
Esmer, kumral	سُمْرٌ	سَمْرَاءُ	أَسْمَرُ	
Kırmızımsı, kumral	صُهْبٌ	صَهْبَاءُ	أَصْهَبُ	
Toz rengi	غُبْرٌ	غَبْرَاءُ	أَغْبَرُ	
Yeşil	خُضْرٌ	خَضْراءُ	أَخْضَرُ	
Sarı	صُفْرٌ	صَفْرَاءُ	أَصْفَرُ	

27. Tablo

Anlamı	Cemi‘ (فُعْلٌ)	Müennes (فَعْلاءُ)	Vezni أَفْعَلُ	
Cüzzamlı	بُهْقٌ	بَهْقَاءُ	أَبْهَقُ	BEDENİ KUSURLAR
Derisi benekli	بُرْصٌ	بَرْصَاءُ	أَبْرَصُ	
Dilsiz	بُكْمٌ	بَكْماءُ	أَبْكَمُ	
Cüzzamlı	جُذْمٌ	جَذْماءُ	أَجْذَمُ	
Dilsiz	خُرْسٌ	خَرْسَاءُ	أَخْرَسُ	
Ağzında dişi kalmamış	حُكٌّ	حَكَّاءُ	أَحَكُّ	
Şaşı	حُوْلٌ	حَوْلاَءُ	أَحْوَلُ	

Eli felçli, çolak	خُبْلٌ	خَبْلاَءُ	أَخْبَلُ	BEDENİ KUSURLAR
Saçı ağarmış	شِيبٌ	شَيْباءُ	أَشْيَبُ	
Sağır	صُمٌّ	صَمَّاءُ	أَصَمُّ	
Kel	صُلْعٌ	صَلْعاءُ	أَصْلَعُ	
Dişleri eğri	ضُلْعٌ	ضَلْعاءُ	أَضْلَعُ	
Sağır	طُرْشٌ	طَرْشاءُ	أَطْرَشُ	
Tek gözlü	عُوْرٌ	عَوْرَاءُ	أَعْوَرُ	
Topal	عُرْجٌ	عَرْجاءُ	أَعْرَجُ	
Kör	عُمْيٌ	عَمْياءُ	أَعْمَى	
Gece körü, bulanık gören	عُشْوٌ	عَشْماءُ	أَعْشى	
Sakat	كُسْحٌ	كَسْحاءُ	أَكْسَهُ	
Doğuştan kör	كُمْهٌ	كَمْهَاءُ	أَكْمَهُ	

28. Tablo

Anlamı	Cemi‘ (فُعْلٌ)	Müennes (فَعْلاءُ)	Vezni أَفْعَلُ	
Gözünün beyazı /siyahı çok	حُورٌ	حَوْرَاءُ	أَحْوَرُ	BEDENİ ÖZELLİKLER
İri ve siyah göz	دُعْجٌ	دَعْجاءُ	أَدْعَجُ	
Kalem kaşlı	زُجٌّ	زَجَّاءُ	أَزَجُّ	
Ela gözlü	شُهْلٌ	شَهْلاَءُ	أَشْهَلُ	
Geniş omuzlu	كُتْفٌ	كَتْفَاءُ	أَكْتَفُ	
Uzun kirpikli	هُدْبٌ	هَدْباَءُ	أَهْدَبُ	
İnce /zarif kalçalı	هِيفٌ	هَيْفاءُ	أَهْيَفُ	
Peltek	لُثْغٌ	لَثْغَاءُ	أَلْثَغُ	
Ahmak	بُلْهٌ	بَلْهاءُ	أَبْلَهُ	KARAKTER KUSURLARI
Ahmak, aptal	حُمْقٌ	حَمْقاءُ	أَحْمَقُ	
İnatçı	حُرْنٌ	حَرْنَاءُ	أَحْرَنُ	
Deli, çılgın, ahmak	خُبْلٌ	خَبْلاَءُ	أَخْبَلُ	
Ahmak, işini bilmeyen	خُلْبٌ	خَلْبَاءُ	أَخْلَبُ	
Mantıksız, ahmak	رُعْنٌ	رَعْناءُ	أَرْعَنُ	
Çılgın, coşkun,sabırsız	هُوجٌ	هَوْجَاءُ	أَهْوَجُ	
Ahmak, budala	هُبْلٌ	هَبْلاَءُ	أَهْبَلُ	
Ahmak	دُعْبٌ	دَعْباءُ	أَدْعَبُ	

Kur'ân-ı Kerîm'de أَفْعَلُ–فَعْلاءُ vezni renk, kusur, güzellik, huy, mizaç manalarını ifade eder ve üç mâzî bâbtan (فَعَلَ، فَعِلَ، فَعُلَ) da gelir. (Tablo 29)

29. Tablo

Ayet ve Meali	Vezni
Bakara, 2:187 حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ Sabahın beyaz iplik, siyah iplikten ayırt edilinceye kadar…	أَفْعَلُ Müzekker
Âl-i İmân, 3:49 وَأُبْرِىءُ الأَكْمَهَ والأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللهِ Körü ve alacalıyı iyileştiririm ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim.	
En'âm, 6:50 قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَفَلاَ تَتَفَكَّرُونَ De ki: Kör ile gören hiçbir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?	
Hud,11:24 مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالأَعْمَى وَالأَصَمِّ Bu iki topluluğun durumu kör ve sağırlar…	
Nahl, 16:76 أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لاَ يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلاهُ Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez, efendisine sadece bir yüktür.	
Yâsin, 36:80 الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz.	
Vâkıa, 56:55 فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ Susamış develerin suya saldırışı gibi içeceksiniz.	
Kevser, 108:3 إِنَّ شَانِئَكَ هُو الأَبْتَرُ Asıl, sana buğz eden o kişinin soyu kesiktir.	
Bakara, 2:69 قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاء فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ "O, diyorki: Sarı renkli, parlak tüylü, bakanların içini açan bir inektir" dedi.	فَعْلاءُ Müennes
A'râf, 7:108 وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاء لِلنَّاظِرِينَ Ve elini çıkardı. Birdenbire o da seyredenlere bembeyaz göründü.	

Ayet ve Meali	Vezni
صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَرْجِعُونَ Bakara, 2:18 Onlar, sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönmezler.	فُعْلٌ Cemi‘
وَقَالُواْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ Bakara, 2:88 “Kalplerimiz perdelidirler” dediler.	
وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا Taha, 20:102 Suçluları o gün mavi olarak toplarız.	
كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ Duhân, 44:54 İşte böyle. Bunun yanı sıra biz onları, iri gözlü hurilerle evlendiririz.	
حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ Rahman, 55:72 Çadırlar içerisinde sahiplerine tahsis edilmiş huriler vardır.	
عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ İnsân, 76:21 Üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır, gümüş bilezikler takınmışlardır.	
إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ * كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ Murselât, 77:32,33 O, saray gibi kocaman kıvılcım saçar. Sanki her biri sarı bir devedir.	
وَحَدَائِقَ غُلْبًا Abese, 80:30 İri ağaçlı bahçeler.	
وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا[95] Furkân 25:73 Kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığında ise onlara karşı sağır ve kör davranmazlar.	فُعْلاَن Cemi‘
يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ Yusuf, 12:43 Yedi zayıf (inek) yiyordu.	فِعَالٌ Cemi‘

Kur’ân-ı Kerîm’de فَعِلَ–يَفْعَلُ bâbı çok geçer. Taha suresi 102. ayette زُرْقًا kelimesi beyaz-siyah arasında bir renk olup mavi anlamındadır. فَعُلَ–يَفْعُلُ

[95] أَعْمَى sıfat-ı müşebbehesinin cemi‘si kıyâsî olarak عُمْىٌ ’dür. Kıyâsî kullanım haricinde عُمْيَان şeklinde gelmiştir.

bâbı ise azdır. Yusuf suresi 43. ayette geçen zayıf, cılız manasındaki أَعْجَفُ'ın cemi'si عِجافٌ, müennesi فَعْلاءُ vezninden عَجْفاءُ olur. Kevser suresinin 3. Ayetindeki الأَبْتَرُ ise "kesti" anlamındaki بَتَرَ fiilinden türetilmiştir. Soy kesikliği, her türlü hayırdan yoksun anlamına gelir. Abese suresinin 30. ayetinde cemi' kullanılan غُلْبٌ'un müfredi أَغْلَبُ ve müennesi غَلْباءُ'dur ve غَلِبَ fiil kökünden türetilmiştir.[96] Vakıa suresinin 55. Ayetinde geçen اَلْهِيمِ, "yakalandığı hastalıktan dolayı suya kanmayan, susuz deve" demektir.[97] Müfredi أَهْيَمُ, müennesi هَيْماءُ'dur.

2.1.1.2. Fa'lân (فَعْلَانُ) Vezni

فَعْلَانُ vezni, boşluk ve doluluğa, açlık ve susuzluğa işaret eden, tekrarlanan, yavaşlıkla meydana gelen ve niteleme anında sahibinde sabit olan sıfatların anlamlarını taşır. Açlık ve susuzlukla ilgili isimler çoğunlukla فَعْلَانُ veznindedir. Bu veznin kıyâsen cemi'si فَعَالى/فُعَالى, müennesi فَعْلَى, semâ'en müennesi فَعْلَانةٌ veznindedir.[98] Razî, doluluğa kıyasla; sarhoşluk, suya kanma, açlık, tokluk; iç duygulara kıyasla, susuzluk, açlık, öfke, üzüntü anlamlarının فَعْلَانُ vezninde ifade edildiğini belirtir.[99] Sîbeveyhi, فَعْلَانُ vezni hakkında fiilinin فَعِلَ – يَفْعَلُ bâbında geldiğini belirtir. (Tablo 30-32)

30. Tablo[100]

Anlamı	Sıfat-ı Müsebbehe	Mastar	Muzârî يَفْعَلُ	Mâzi فَعِلَ
Susuz	ظَمْآنُ	ظَمَأً	يَظْمَأُ	ظَمِئَ
Aç	جَوْعَانُ	جُوعاً	يَجوعُ	جَاعَ
Susuz	عَطْشَانُ	عَطَشاً	يَعْطَشُ	عَطِشَ
Çok susayan	صَدْيانُ	صَدْيً	يَصْدي	صَدِي
Suya kanmış	رَيّانُ	رَيّاً	يَرْوَي	رَوِي
Sarhoş	سَكْرانُ	سُكْراً	يَسْكَرُ	سَكِرَ

96 Ragıb el-İsfehânî, *Müfredât*, trc. Abdulbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 2010, s.120, 458, 761; Muhammed 'Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, trc. Nedim Yımaz ve Sadreddin Gümüş, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1993, VII, s. 448.

97 Sâbûnî, *Safvetü't- Tefâsîr*, VI, s. 292.

98 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Ârab,* غَضْبان maddesi.

99 Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü'bni'l-Hâcib*, I, s.144.

100 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 21-23.

Şehvet düşkünü	شَهْوانُ	شَهْوَةً	يَشْهي	شَهِيَ
Çocuğunu kaybeden	ثَكْلانُ	ثَكَلاً	يَثْكَلُ	ثَكِلَ
Kederli	لَهْفانُ	لَهَفاً	يَلْهَفُ	لَهِفَ

31. Tablo[101]

Anlamı	Müennes فَعْلى	Vezni فَعْلان
Çocuğunu kaybeden	ثَكْلَى	ثَكْلَانُ
Üzgün	حَزْنَى	حَزْنَانُ
Tok	شَبْعَى	شَبْعَانُ
Kızgın	غَضْبَى	غَضْبَانُ
Pişman	نَدْمَى	نَدْمَانُ
Yarım	نَصْفَى	نَصْفَانُ

32. Tablo

Anlamı	Müennes Vezni (Semâ'î)	Müennes Vezni (Kıyâsî)	Vezni
	فَعْلَانَةٌ	فَعْلَى	فَعْلَانُ
Aç	جَوْعَانَةٌ	جَوْعَى	جَوْعَانُ
Üzgün	حَزْنَانَةٌ	حَزْنَى	حَزْنَانٌ
Hayran, Şaşkın	حَيْرَانَةٌ	حَيْرَى	حَيْرَانٌ
Utangaç, mahcup	خَزْيَانَةٌ	خَزْيَا	خَزْيَانُ
Suya kanmış, sulanmış	رَيَّانَةٌ	رَيَّا	رَيَّانُ
Sarhoş	سَكْرَانَةٌ	سَكْرَى	سَكْرَانُ
Tok, doymuş	شَبْعَانَةٌ	شَبْعَى	شَبْعَانُ
Hızlı, seri	عَجْلَانَةٌ	عَجْلَى	عَجْلَانُ
Susuz	عَطْشَانَةٌ	عَطْشَى	عَطْشَانُ
Kızgın	غَضْبَانَةٌ	غَضْبَى	غَضْبَانُ
Tembel	كَسْلَانَةٌ	كَسْلَى	كَسْلانُ
Üzgün, kederli	لَهْفَانَةٌ	لَهْفَى	لَهْفَانُ
Uyuklayan	نَعْسَانَةٌ	نَعْسَى	نَعْسَانُ
Pişman, üzgün	نَدْمَانَةٌ	نَدْمَى	نَدْمَانُ
Üzüntülü	وَلْهَانَةٌ	وَلْهَى	وَلْهَانُ
Uyanık, dikkatli	يَقْظَانَةٌ	يَقْظَى	يَقْظَانُ

[101] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 21, 24.

Kur'ân-ı Kerîm'de, فَعْلَانُ vezninde حَيْرَانُ، رَحْمَانُ، سَكْرَانُ، غَضْبَانُ ،كَسْلَانُ، نَصْرَانُ، حَيْوَانُ، ظَمْآنُ şeklinde tamamı müzekker 8 sıfat-ı müşebbehe vardır. (Tablo 33)

33. Tablo

Ayet ve Meali		Bâbı
Nîsa, 4:43	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقْرَبُواْ الصَّلاَةَ وَأَنتُمْ سُكَارَى	فَعِلَ يَفْعَلُ
Ey iman edenler! Sarhoşken namaza yaklaşmayın.		
Nîsa, 4:142	وَإِذَا قَامُواْ إِلَى الصَّلاَةِ قَامُواْ كُسَالَى	
Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar.		
Taha, 20:86	فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا	
Bunun üzerine Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü.		
Nur, 24:39	كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاء	
Issız çöllerdeki serap gibidir, susayan onu su zanneder.		
Bakara, 2:113	وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ	فَعَلَ يَفْعَلُ
Yahudiler: Hıristiyanlar, doğru yolda değillerdir, dediler.		
En'âm, 6:71	كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الأَرْضِ حَيْرَانَ	
Şeytanlar tarafından saptırılıp, çöl ortasında şaşkın bırakılan kimse gibi mi?		
'Ankebût, 29:64	وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ	
Asıl hayat, ahretteki hayattır, keşke bilselerdi.		

2.1.1.3. Mübâlağa Kalıplarıyla Ortak Kıyâsî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri

2.1.1.3. 1. Fa'ilun (فَعِلٌ) Vezni

Mübâlağa kalıplarıyla ortak olan فَعِلٌ vezni, hastalık, karakter, hüzün, korku, heyecan ve hafiflik anlamlarına işaret eder.[102] Müennesi فَعِلَةٌ veznin-den gelirken فِعالٌ، فَعْلَى، فُعَلاءُ vezinlerinde cemi' olur.(Tablo 34-35)

[102] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 17-19; el-Galâyînî, *Câmiʿu'd-dürûsi'l-ʿArabiyye*, I, s. 188.

34. Tablo

Anlamı	Cemi‘			فَعِلٌ Vezni
	فُعَلَاءُ	فَعْلَى	فِعَالٌ	
Tamahkâr, açgözlü	جُشَعَاءُ	جَشْعَى	جِشَاعٌ	جَشِعٌ
Dikkatli, açıkgöz	حُذَرَاءُ	حَذْرَى	حِذَارٌ	حَذِرٌ
Kızgın	حُرَبَاءُ	حَرْبَى	حِرَابٌ	حَرِبٌ
Utangaç	دُجُراءُ	دَجْرَى	دِجارٌ	دَجِرٌ
Zayıflıktan ölen deve	رُزَحاءُ	رَزْحَى	رِزاحٌ	رَزِحٌ
Şükreden	شُكَراءُ	شَكْرَى	شِكارٌ	شَكِرٌ
Övünen	صُلَفاءُ	صَلْفَى	صِلافٌ	صَلِفٌ
Güçlü	جُلَداءُ	جَلْدَى	جِلادٌ	جَلِدٌ
Eli açık	سُمَحاءُ	سَماحَى	سِمَاحٌ	سَمِحٌ

35. Tablo[103]

Anlamı	فَعِلٌ Vezni	Mastar	Muzârî	Mâzî
Hoş kokulu	أَرِجٌ	أَرَجاً	يَأْرَجُ	أَرِجَ
Şımarık, küstah	أَشِرٌ	أَشَراً	يأْشَرُ	أَشِرَ
Kibirli	بَطِرٌ	بَطَراً	يَبْطَرُ	بَطِرَ
Akıcı	سَلِسٌ	سَلَساً	يَسْلَسُ	سَلِسَ
Huysuz, ahlaksız	شَكِسٌ	شَكَساً	يَشْكَسُ	شَكِسَ
Zor, güç, şiddetli	عَسِرٌ	عَسَراً	يَعْسَرُ	عَسِرَ
Kör	عَمٍ	عَمىً	يَعْمَى	عمِي
Kapalı, anlaşılması zor	غَلِقٌ	غَلَقاً	يَغْلَقُ	غَلِقَ
Sevinçli	فرِحٌ	فَرَحاً	يَفْرَحُ	فَرِحَ
Korkak	فَرِقٌ	فَرَقاً	يَفْرَقُ	فَرِقَ
Korkmuş	فَزِعٌ	فَزَعاً	يَفْزَعُ	فَزِعَ
Tedirgin	قَلِقٌ	قَلَقاً	يَقْلَقُ	قَلِقَ
Cimri	لَحِزٌ	لَحَزاً	يَلْحَزُ	لَحِزَ
Sabırsız, Aceleci	نَزِقٌ	نَزَقاً	يَنْزَقُ	نَزِقَ
Huysuz, aksi	نَكِدٌ	نَكَداً	يَنْكَدُ	نَكِدَ
Hasta, ağrı çeken	وَجِعٌ	وَجَعاً	يَوْجَعُ	وَجِعَ
Korkak	وَجِلٌ	وجَلاً	يَوْجَلُ	وَجِلَ

[103] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 17-21, 243.

وَجِلٌ، وَدِدٌ، فَرِحٌ، سَقِمٌ، حَزِنٌ örneklerinde görüldüğü gibi فَعِلٌ vezninden çoğunlukla sıfat-ı müşebbehe türer.[104] (Tablo 36)

36. Tablo

Anlamı	Müennes (فَعِلَةٌ)	فَعِلٌ Vezni
Şımarık, küstah	أَشِرَةٌ	أَشِرٌ
Dikkatli, uyanık	حَذِرَةٌ	حَذِرٌ[105]
Utangaç, çekingen	خَجِلَةٌ	خَجِلٌ
Sert, kaba, görgüsüz	خَشِنَةٌ	خَشِنٌ
Kibar, nazik	دَمِثَةٌ	دَمِثٌ
Memnun, hoşnut	رَضِيَةٌ	رَضٍ
Çirkin, iğrenç	سَمِجَةٌ	سَمِجٌ
Obur, aç gözlü	شَرِهَةٌ	شَرِهٌ
Huysuz, ahlaksız	شَرِسَةٌ	شَرِسٌ
Kızgın, hiddetli	غَضِبَةٌ	غَضِبٌ
Zeki, anlayışlı	فَطِنَةٌ	فَطِنٌ
Sevinçli, neşeli	فَرِحَةٌ	فَرِحٌ
Solgun, üzgün, kederli	كَمِدَةٌ	كَمِدٌ
Nazik, zarif, ahlaklı	لَبِقَةٌ	لَبِقٌ
Coşmuş, neşeli, mutlu	طَرِبَةٌ	طَرِبٌ
Sancılanan	مَغِصَةٌ	مَغِصٌ
Uysal, yumuşak huylu	مَرِنَةٌ	مَرِنٌ
Pis, kirli	نَجِسَةٌ	نَجِسٌ

37. Tablo

Anlamı	فَعِلٌ Vezni	Anlamı	فَعِلٌ Vezni
Zor	عَسِرٌ	Güzel kokulu	أَرِجٌ
Korkmuş	فَزِعٌ	Üzüntülü, kederli	أَسِفٌ
Huzursuz	قَلِقٌ	Pis kokulu	سَهِكٌ
Dar, yapışık[106]	لَحِجٌ	Yeşil	خَضِرٌ

[104] Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü'bni'l-Hâcib*, I, s. 72.
[105] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 243.
[106] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s.18-20.

Anlamı	فَعِلٌ Vezni	Anlamı	فَعِلٌ Vezni
Huysuz, aksi, dertli	نَكِدٌ	Güzel kokulu	خَمِطٌ
Ağrılı hasta	وَجِعٌ	Akıcı	سَلِسٌ

فَعِلٌ vezni أَفْعَلُ، فَعْلان، فَعِيلٌ vezinleriyle ortak anlam taşır.[107] Aynı kök harflerinde birleştiklerinde أَفْعَلُ– فَعْلاءُ، فَعْلاَن– فَعْلَى، فَعِلٌ vezinlerindeki sıfat-ı müşebbeheler aynı anlamda kullanılır.[108] (Tablo 38-39)

38. Tablo

Anlamı	Aynı Anlamı Taşıyan Vezinler		
	فَعِيلٌ	فَعِلٌ	فَعْلان
Üzgün	حَزِينٌ	حَزِنٌ	حَزْنانٌ
Üzgün	لَهِيفٌ	لَهِفٌ	لَهْفانٌ
Saçı başı dağınık	–	شَعِثٌ	شَعْثانٌ
Susamış	–	عَطِشٌ	عَطْشَانُ
Kızgın	–	غضِبٌ	غَضْبانٌ
Korkmuş	–	فزِعٌ	فَزْعانُ
Uyanık	–	يَقِظٌ	يَقْظَانٌ
Zor	عَسيرٌ	عَسِرٌ	–

39. Tablo[109]

Anlamı	Aynı Anlamı Taşıyan Vezinler	
	فَعِلٌ	أَفْعَلُ
Kambur	حَدِبٌ	أَحْدَبُ
Ahmak	حَمِقٌ	أَحْمَقُ
Sert, kaba	خَشِنٌ	أَخْشَنُ
Saçı başı dağınık	شَعِثٌ	أَشْعَثُ
Bulanık	كَدِرٌ	أَكْدرُ
Huysuz, aksi	نَكِدٌ	أَنْكَدُ
Uyuz	جَرِبٌ	أَجْرَبُ

Kur’ân-ı Kerîm’de فَعِلٌ vezni, أَسفاً، صَعِقًا، عَسِرٌ، نَكِداً، عَمِينَ، نَخِرَة، نَحِسَات، حَمِئَةٍ kelimelerinde olduğu gibi çoğunlukla hastalık ve benzer manaları, bazen de

[107] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 18.
[108] Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü’bni’l-Hâcib*, s. 147-148.
[109] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 18-21.

أَشِر، فَرِحُون، أَيْقَاظًا، فَكِهِينَ، وَجِلُونَ sözcüklerinde olduğu gibi heyecan, hafiflik ve korkuyu ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm'de bu vezin, üç bâbdan (فَعَلَ، فَعِلَ، فَعُلَ) da gelerek sübût anlamı taşır. Örnekler aşağıda verilmiştir. (Tablo 40)

40. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
اللهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ Bakara, 2:255 Allah; Ondan başka İlah yoktur, yaşayan, hayat sahibi ve Kayyumdur.	فَعِلَ يَفْعَلُ
فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا En'âm, 6:99 Ondan bir yeşillik çıkarırız	
الْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لاَ يَخْرُجُ إِلاَّ نَكِدًا A'raf, 7:58 Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi(güzel) çıkar. Kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz.	
وَخَرَّ موسَى صَعِقًا A'raf, 7:143 Musa baygın düştü.	
وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِن بَعْدِيَ A'raf, 7:150 Musa, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız!	
إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ Hūd, 11:10 Çünkü o şımarıktır, kibirlidir.	
وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ Mu'minūn, 23:60 Verdiklerini kalpleri ürpererek verenler…	
مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ Kamer, 54:8 Davetçiye koşarak kabirlerinden çıkarlar. O esnada kâfirler: Bu çetin bir gündür! derler.	
أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً Naziat, 79:11 Biz, çürümüş kemikler olduktan sonra mı?	
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ Fussilet, 41:16 O uğursuz günlerde soğuk bir rüzgâr gönderdik.	فَعُلَ يَفْعُلُ

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:246 ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللهِ [110] Bize bir hükümdar tayin et ki Allah yolunda savaşalım.	فَعَلَ يَفْعِلُ
Kehf, 18: 86 وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ Güneşi balçıklı çamur içerisine batar buldu.	
Taha, 20: 86 فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا Musa, kavmine kızgın ve üzüntülü olarak döndü.	
Mü'minûn, 23:53 كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ Her grup kendinde bulunanla sevinmektedir.	

Bakara suresi 255. ayette الحَيّ [111] kelimesi ölümün zıttı anlamında yaşayan manasında, sıfat-ı müşebbehe olup; فَعِلٌ veznindendir. حَيِيَ fiili ise فَعِلٌ bâbındandır. İki ya (ي) harfi bir araya geldiğinden dolayı idgâm edilmiştir.

Nâziât suresi 79. ayette نَخِرَةً kelimesi çürümüş anlamında فَعِلٌ vezninde sıfat-ı müşebbehedir. Fiili نَخِرَ ise فَعِلَ bâbındandır.

Fussilet suresinn 16. ayetinde geçen فَعُلَ bâbındaki نَحُسَ fiilinden türemiş, "uğursuz" manasındaki نَحِسَات sıfat-ı müşebbehesinin müfred müzekkeri نَحِسٌ 'dur.[112]

فَعِيلٌ veznine çoğunlukla فَعُلَ – يَفْعُلُ ,[113] daha az sayıda ise فَعِلَ bâbından sıfat-ı müşebbehe gelir. Örnek: خَشِي (korktu)

2.1.1.3.2. Fa'îlun (فَعِيلٌ) Vezni

Mübâlağalı ism-i fâ'il vezinleriyle ile ortak olan bu vezin, güzellik ve çirkinlik manalarını ifade eder. Fiili çoğunlukla فَعُلَ – يَفْعُلُ bâbından, mastarı ise فُعلاً، فعالاً، فعالةً vezinlerinden gelir.[114] Müennesi فَعيلةٌ veznidir. Sîbeveyhi'nin bu vezinle ilgili verdiği örnekleri (Tablo 41) incelediğimizde, bu veznin; ya-

---

[110] مَلِك, halk üzerinde emretme ve yasak koyma yetkisine sahip olan kişidir. İsfehânî, *Müfredât*,ملك maddesi, s. 1010-1012

[111] İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Ârab,* Beyrût:Dârû'l-Sâder, ty.**,** حيا maddesi.

[112] Sâbûnî, *Safvetü't- Tefâsîr*, V, s. 410

[113] Râzi, *Şerhu'ş-Şafiye*, I, s. 148.

[114] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 28; Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s. 148.

ratılışla gelen sabit ve sürekli haller ile huy, karakter, hastalık, azlık, çoklukla ilgili anlamları ifade ettiğini görürüz. (Tablo 41-42)

41. Tablo[115]

Anlamı	فَعِيلٌ Vezni	Anlamı	فَعِيلٌ Vezni
Ağır	ثَقِيلٌ	Göbekli	بَطِينٌ
Cesur	جَرِيءٌ	Cimri	بَخِيلٌ
Dost, arkadaş	جَلِيسٌ	Güzel	جَمِيلٌ
Vekil	جَرِيٌّ	Yumuşak huylu	حَلِيمٌ
Üzgün	حَزِينٌ	Çirkin	دَمِيمٌ
Aptal, edepsiz	رَقِيعٌ	Dost, Yoldaş	رَفِيقٌ
Mantıklı, ferasetli	رَشِيدٌ	Ciddi, Ağır başlı	رَزِينٌ
Hızlı	سَرِيعٌ	Yüksek, yüce	رَفِيعٌ
Mutlu	سَعِيدٌ	Şişman	سَمِينٌ
Asil, şerefli	شَرِيفٌ	Hasta	سَقِيمٌ
Mutsuz, şanssız	شَقِيٌّ	Cesaretli	شَجِيعٌ
Kısa	قَصِيرٌ	Cimri	شَحِيحٌ
Kötü, çirkin	قَبِيحٌ	Eski	قَدِيمٌ
Yatak arkadaşı	ضَجِيعٌ	Büyük, ulu	عَظِيمٌ
Denk, eşit	عَدِيلٌ	Küçük	صَغِيرٌ
Kaba	غليظٌ	Zayıf, güçsüz	ضَعِيفٌ
Çok	كَثِيرٌ	İffetli, namuslu	عَفِيفٌ
Adi, cimri	لَئِيمٌ	Cesur	كَمِيشٌ
Şık	ظَرِيفٌ	Zeki, anlayışlı	لَبِيبٌ
Hasta	مَرِيضٌ	Fakir	فَقِيرٌ
Şerefli, ulu	نَبِيلٌ	Güzel, parlak	نَضِيرٌ
Değersiz	وَضِيعٌ	Zarif	وَسِيمٌ
Vekil	وَكِيلٌ	Veli, vekil	وَصِيٌّ

[115] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 17, 30-34.

42. Tablo

Anlamı	Müennes (فَعِيلَةٌ)	Cemi‘	Vezni فَعِيلٌ
Lider	أَمِيرةٌ	أُمَرَاءُ	أَمِيرٌ
Cimri	بَخِيلَةٌ	بُخَلاَءُ	بَخِيلٌ
Yardımcı, vekil	بَدِيلةٌ	بُدَلاَءُ، بَدَائِلٌ	بَدِيلٌ
Uzak	بَعِيدَةٌ	بِعَادٌ، بُعْدَان، بُعَدَاءُ	بَعِيدٌ
Güzel	جَمِيلَةٌ	جِمَالٌ، جُمَلاَءُ	جَمِيلٌ
Yumuşak huylu	حَلِيمَةٌ	حُلَماءُ	حَلِيمٌ
Üzgün, hüzünlü	حَزِينَةٌ	حِزَانٌ	حَزِينٌ
Çirkin adam	دَمِيمَةٌ	دِمَامٌ	دَمِيمٌ
Çirkin, iğrenç	سَمِيجةٌ	سِمَاجٌ ، سُمَجَاءُ	سَمِيجٌ
Mutlu	سَعيدةٌ	سُعَدَاءُ	سَعِيدٌ
Şerefli, onurlu	شَرِيفَةٌ	أَشْرَافٌ	شَرِيفٌ
Eşkıya, cani	شَقِيَّةٌ	أَشْقِياءُ	شَقِيٌ
Güçlü, sert	شَدِيدةٌ	شِدَادٌ	شَدِيدٌ
Uzun	طَوِيلَةٌ	طِوَالٌ	طَوِيلٌ
Zarif, alımlı	ظَرِيفَةٌ	ظُرَفاءُ	ظَرِيفٌ
Geniş, enli	عَرِيضَةٌ	عِرَاضٌ	عَرِيضٌ
Büyük, mühim	عَظِيمَةٌ	عِظَامٌ	عَظِيمٌ
İffetli, namuslu	عَفِيفَةٌ	أَعِفَّاءُ	عَفِيفَةٌ
Acemi, toy	غَرِيرَةٌ	أَغِرَّاءُ	غَرِيرٌ
Yabancı, tuhaf	غَرِيبَةٌ	غُرَبَاءُ، أغْرَابٌ	غَرِيبٌ
Az	قَلِيلَةٌ	قَلاَئِلٌ، أَقِلاَّءُ	قَلِيلٌ
Kısa	قَصِيرَةٌ	قِصارٌ ، قُصَرَاءُ	قَصِيرٌ
Üzgün, kederli	كَئِيبَةٌ	كَئِبٌ، كَئِيبُون	كَئِيبٌ
Cömert	كَرِيمَةٌ	كُرَمَاءُ، كِرَامٌ	كَرِيمٌ
Hasta	مَرِيضَةٌ	مَرْضَى	مَرِيضٌ
Şerefli, soylu	نَبِيلَةٌ	نُبَلاَءُ	نَبِيلٌ
Temiz	نَظِيفَةٌ	نِظَافٌ	نَظِيفٌ
Zayıf, cılız	نَحِيلَةٌ	نَحْلَى	نَحِيلٌ
Vekil, veli	وَصِيَّةٌ	أَوْصِيَاءُ	وَصِيٌ
Zarif, alımlı	وَسِيمَةٌ	وِسَامٌ، وُسَمَاءُ	وَسِيمٌ

Bu vezin, Kur'ân-ı Kerîm'de mâzî üç bâbta ve çok sayıda gelir. Bu veznin işaret ettiği anlamlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. (Tablo 43)

43. Tablo

Hastalık		Huy ve karakter	
Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe
Kötü	خَبِيثٌ	Kötülükten uzak	بَرِيءٌ
Şişman	سَمِينٌ	Pek güzel, iç açıcı	بَهِيجٌ
Hasta	سَقِيمٌ	Yumuşak huylu	حَلِيمٌ
Hasta	مَرِيضٌ	Cömert	كَرِيمٌ

Kur'ân-ı Kerîm'de فَعِيلٌ vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 44)

44. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:26 يُضِلُّ بِهِ كَثِيراً وَيَهْدِي بِهِ كَثِيراً Allah onunla birçok kişiyi saptırır, birçoklarını da doğru yola iletir.	فَعُلَ يَفْعُلُ
Bakara, 2:142 سَيَقُولُ السُّفَهَاء مِنَ النَّاسِ İnsanlardan bir kısım beyinsizler, derler.	
Al-i İmrân, 3:155 وَلَقَدْ عَفَا اللّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ Yine de Allah onları affetti. Çünkü Allah, çok bağışlayıcıdır, halimdir.	
Al-i İmrân, 3:181 قَالُواْ إِنَّ اللّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاء Allah fakir, biz zenginiz dediler.	
Nisâ', 4:27 وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَن تَمِيلُواْ مَيْلاً عَظِيمًا Şehvetlerine uyanlar ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.	
Nisâ', 4:28 يُرِيدُ اللّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ وَخُلِقَ الإِنسَانُ ضَعِيفًا Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.	
Mâide, 5:100 قُل لاَّ يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ De ki: Pis ile temiz bir değildir.	

Ayet ve Meali	Bâbı
A‘râf, 7:165 وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُواْ بِعَذَابٍ بَئِيسٍ Zulmedenleri de şiddetli bir azap ile yakaladık.	فَعُلَ يَفْعُلُ
Enfâl, 8:4 لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ Onlara Rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.	
Hūd, 11:3 فَإِنِّيَ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ Ben sizin başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım.	
Yusuf, 12:83 فَصَبْرٌ جَمِيلٌ (Bana düşen) artık, güzel bir sabırdır.	
Ra‘d, 13:41 وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ Ve O, hesabı çabuk görendir.	
Nahl 16:14 وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُواْ مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا İçinden taze et (balık) yemeniz için denizi emrinize veren O’dur.	
Meryem, 19:24 أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا Üzülme, Rabbin senin alt tarafında bir dere akıttı.	
Hac, 22:5 وَأَنبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ Her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir.	
Hac, 22:28 وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ Muhtaca ve fakire yediriniz.	
Hâc, 22:31 أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ Yahut rüzgâr onu uzak bir yere sürüklemiş gibidir.	
Lokmân, 31:24 نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَى عَذَابٍ غَلِيظٍ Onları biraz faydalandırır, sonra kendilerini ağır bir azaba sürükleriz.	
Secde, 32:8 ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِن سُلَالَةٍ مِّن مَّاء مَّهِينٍ Sonra onun zürriyetini, dayanıksız bir suyun özünden üretmiştir.	

Ayet ve Meali	Bâbı
Ahzâb,33:69 وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا O, Allah yanında şerefli idi.	فَعُلَ يَفْعُلُ
Sebe', 34:52 وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِن مَكَانٍ بَعِيدٍ Uzak bir yerden ona nasıl ulaşabilirler?	
Fussilet, 41:51 وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاء عَرِيضٍ Fakat ona bir kötülük dokunduğu zaman da uzun uzun yalvarır.	
Ahkâf, 46:11 فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ "Bu eski bir yalandır" diyeceklerdir.	
Kâf, 50:18 مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında gözetleyen hazır bir melek bulunmasın.	
Kamer, 54:53 كُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ Küçük büyük her şey satır satır yazılmıştır.	
Saf, 61:13 وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ Allahtan yardım ve yakın bir fetih, mü'minleri müjdele.	
Kalem, 68:45 إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ Doğrusu benim fendim sağlamdır.	
Müzzemmil, 73:16 فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا Bizde onu ağır ve çetin bir şekilde muaheze etmiştik.	
Müzzemmil, 73:5 إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا Doğrusu biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz.	
Müddessir, 74:9 فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ İşte o gün zorlu bir gündür.	
Bakara, 2:196 فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضاً أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ Sizden kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa…	فَعِلَ يَفْعَلُ
Bakara, 2:263 وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ Allah zengindir, acelesi de yoktur.	
Nisâ, 4:9 فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُواْ قَوْلاً سَدِيدًا Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.	

Ayet ve Meali	Bâbı
Nisa, 4:57 وَنُدْخِلُهُمْ ظِلاًّ ظَلِيلاً Ve onları koyu bir gölgeye koyarız.	فَعِلَ يَفْعَلُ
Nisa,4:77 قُلْ مَتَاعُ الدَّنْيَا قَلِيلٌ De ki: Dünya malı azdır.	
Tevbe, 9:128 حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir.	
Yunus, 10:41 أَنتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَاْ بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım.	
Hūd, 11:66 رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ Rabbin kuvvetlidir, galip gelendir.	
Hūd, 11:105 فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ Onlardan kimi bedbahttır, kimide mutludur.	
Yusūf, 12:65 ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ Çünkü bu kolay (az) bir miktardır.	
Taha, 20:135 فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى Yakında anlayacaksınız; doğru düzgün yolun yolcuları kim miş ve hidayette	
Yâsîn, 36:78 قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek." diyor.	
Saffât, 37:89 فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ Ben hastayım dedi.	
Şūrâ, 42:50 وَيَجْعَلُ مَن يَشَاء عَقِيمًا Dilediğini de kısır kılar.	
Şu'arâ', 42:89 إِلاَّ مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ Allah'a sağlıklı bir kalple gelenler başka.	
Zâriyât, 51: 26 فَرَاغَ إِلَى أَهْلِهِ فَجَاء بِعِجْلٍ سَمِينٍ Hemen ailesinin yanına giderek semiz bir dana getirmiştir.	
Müddessir, 74:11 ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا Tek olarak yaratıp önüne nimetler serdiğim.	
Mürselât, 77:43 كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (Kendilerine) "İşlediklerinizin karşılığı olarak şimdi afiyetle yeyin için" denir.	

Ayet ve Meali		Bâbı
Nisa, 4:9	وَلْيَقُولُوا قَوْلاً سَدِيدًا	فَعَلَ يَفْعِلُ
Doğru söz söylesinler.		
Mu'min, 40:15	رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ	
Dereceleri yükselten arşın sahibi.		
Enfâl, 8:52	إِنَّ اللهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ	فَعَلَ يَفْعُلُ
Allah güçlüdür, O'nun cezası şiddetlidir.		
Yusūf, 12:100	إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاء	
Şüphesiz Rabbim dilediğine lütfedicidir.		
Meryem, 19:46	وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا	
Uzun bir zaman benden uzak dur!		
Kalem, 68:13	عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ	
Kaba/obur, bütün bunlardan sonra da soyu bozuk, kötülükle damgalı.		
Müzzemmil, 73:7	إِنَّ لَكَ فِي اَلنَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا	
Zira gündüz vakti sana uzun bir meşguliyet vardır.		
Tevbe, 9:124	إِنَّكَ لأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ	
Sen yumuşak huylu ve doğru görüşlüsün.		

2.1.2. Semâî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri

Bu başlık altında ele alınan vezinler, yukarıda belirtilen 4 vezin gibi belirli manaları ifade etmek üzere kıyâsen değil semâî olarak kullanılırlar. Bir kısmı mastar ve mübâlağa vezinleriyle ortak olan semâî sıfat-ı müşebbehe vezinleri aşağıda sıralanmıştır.

2.1.2.1. Fi'lun (فِعْلٌ) Vezni

Sıfat-ı müşebbehenin az geldiği فِعْلٌ veznin müennesi فِعْلَةٌ olup cemi'si أَفْعَالٌ'dür.[116] Bu vezne ait sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 45-46)

[116] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 629-630.

45. Tablo[117]

Anlamı	Cemi‘	فِعْلٌ Vezni	Anlamı	Cemi‘	Vez- فِعْلٌ
Zayıf, sıska	أَضْنَاءٌ	نِضْوٌ	Kaba, nezaketsiz	أَجْلاَفٌ	جِلْفٌ
Yıkıntı, enkaz	أَنْقَاضٌ	نِقْضٌ	Misli, iki katı	أَضْعَافٌ	ضِعْفٌ

46. Tablo

Anlamı	Cemi‘	فِعْلٌ Vezni	Anlamı	Cemi‘	فِعْلٌ Vezni
Hiç, sıfır	أَصْفارٌ	صِفْرٌ	Yenilikçi	أَبْداعٌ	بِدْعٌ
Tuzlu	أَمْلاَحٌ	مِلْحٌ	İffetli, bakire, ilk	أَبْكارٌ	بِكْرٌ
			Aynı yaşıt, akran	أَتْرابٌ	تِرْبٌ

Kur’ân-ı Kerîm’de üç mâzî bâbtan (فَعَلَ، فَعِلَ، فَعُلَ) da gelen bu vezin أَنْدَادًا، رِجْسٌ، مِلْحٌ، أَخْبَار kelimelerinde olduğu gibi sübûta delalet eder.(Tablo 47)

47. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا Meryem, 19:89 Gerçekten çok çirkin bir şey getirdiniz.	فَعَلَ يَفْعُلُ
وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكونوا لَهُمْ عِزًّا Meryem, 19:81 Onlar, kendilerine saygınlık olsun diye Allah’tan başka tanrılar edindiler.	فَعَلَ يَفْعِلُ
فَلاَ تَجْعَلُواْ لِلّهِ أَندَاداً وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ Bakara, 2:22 Artık bunu bile bile Allah’a şirk koşmayın.	
قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنْ الرُّسُلِ Ahkâf, 46:9 De ki, Ben peygamberlerin ilki değilim.	فَعَلَ يَفْعَلُ
قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لاَّ فَارِضٌ وَلاَ بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ Bakara, 2:68 Musa: Allah diyorki “ O ne yaşlı nede körpe, ikisi arasında bir inek.”	فَعِلَ يَفْعَلُ
مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلاَ مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ Mâide, 5:5 … namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere…	
يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُواْ لِلَّذِينَ هَادُواْ وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالأَحْبَارُ Mâide, 5:44 Rablerine teslim olmuş zahidler ve bilginler de onunla hükmederlerdi.	

[117] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 629-630; IV, 242.

Ayet ve Meali	Bâbı
Mâide, 5:90 إِنَّما الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلَامُ رِجْسٌ İçki, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları pisliktir.	فَعُلَ يَفْعُلُ
Furkan, 25:53 وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren.	

2.1.2.2. Fu‘lun (فُعْلٌ) Vezni

Sıfat-ı müşebbehenin az sayıda bulunduğu فُعْلٌ vezninin cemi‘si أَفْعَالٌ, müennesi فُعْلَةٌ veznidir.[118]

Örnek: رَجُلٌ حُلْوٌ (zarif bir adam), قَوْمٌ حُلْوُونَ (zarif bir topluluk)

Bu vezinle ilgili sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 48)

48. Tablo

Anlamı	Cemi‘	فُعْلٌ Vezni
Hür, özgür	أَحْرَارٌ	حُرٌّ
Sert, sıkı, inatçı	أَصْلابٌ	صُلْبٌ
Acı	أَمْرَارٌ	مُرٌّ

Kur’ân-ı Kerîm’de فُعْلٌ vezninde gelen sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıda verilmiştir. (Tablo 49)

49. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Tevbe, 9:42 وَلَكِن بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi.	فَعَلَ يَفْعُلُ
Bakara, 2:178 الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ Hüre hür, köleye köle.	فَعِلَ يَفْعَلُ
Kehf, 18:74 لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُّكْرًا Gerçekten sen fena bir iş yaptın.	فَعُلَ يَفْعُلُ

[118] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 630.

2.1.2.3. Fi‘alun (فِعَلٌ) Vezni

‘Ukberi’nin şâz[119] kabul ettiği bu vezne ait sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 50)

50. Tablo[120]

Anlamı	Cemi‘	فِعَلٌ (Müfred)
Bir kaç parça et	زَيَمٌ	لَحْمٌ زِيمٌ
Orta yer (orta, adalet)	أَسْواءُ	مَكانٌ سِوًى
Dosdoğru din	قَيِّمون	دِينٌ قِيَمٌ

Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan فِعَلٌ vezindeki sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 51)

51. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا — En’âm, 6:161 De ki, Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, dosdoğru dine iletti.	فَعَلَ يَفْعُلُ
الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ — Hicr, 15:91 Onlar, Kur’ân’ı parçalayanlardır.	
وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا — Cin, 72:11 Gerçekten biz, kimimiz salih, kimimiz salih olmayarak türlü türlü yollar tutmuştuk.	
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَل لَّهُ عِوَجَا — Kehf 18:11 Hamd olsun Allah’a ki, içerisinde hiçbir eğrilik bulunmayan Kur’ân’ı kuluna indirdi.	فَعِلَ يَفْعَلُ

2.1.2.4. Fu‘ulun (فُعُلٌ) Vezni

Az sayıda sıfat-ı müşebbehe bulunan فُعُلٌ vezninin cemi‘ أَفْعالٌ’dir.[121]

Bu vezindeki sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır.(Tablo 59)

---

[119] ‘Ukberî, *et-Tıbyân fi İ’râb el-Kur’ân*, II, s. 565.
[120] İsfehânî, *Müfredât*, s. 878.
[121] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 629.

52. Tablo

Anlamı	Cemi‘ (أَفْعَالٌ)	Vezni فُعْلٌ
Cünüp	أَجْنَابٌ	جُنُبٌ [122]
Kabul edilemez, çirkin, fena	أَنْكارٌ	نُكُرٌ [123]
Aşırı	أَفْراطٌ	فُرُطٌ
Çorak-kurak yer	أَجْرازٌ	جُرُزٌ

Kur’ân-ı Kerîm’de فُعْلٌ vezninde sekiz yerde geçen sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıda verilmiştir. (Tablo 53)

53. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Mâide 5:110 إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ Hani seni mukaddes ruh ile desteklemiştir.	فَعُلَ يَفْعُلُ
Mâide 5:6 وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ Eğer cünüp olmuşsanız temizlenin.	
Nahl, 16:102 قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ De ki: O’nu mukaddes Ruh (Cebrail), Rabbin katından hak olarak indirdi.	
Kamer 54:6 يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُّكُرٍ Çağıranın kabul edilemez (kötü) bir şeye çağırdığı gün.	
En’âm, 6:141 وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ Ürün çeşitleri farklı ekin ve hurmaları.	فَعَلَ يَفْعُلُ
Kehf, 18:8 وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا Biz mutlaka oradaki her şeyi kupkuru yapacağız.	
Kehf, 18:28 وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme.	
İhlas, 112:4 وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ O’na hiçbir şey denk değildir.	

[122] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 629.
[123] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 244.

2.1.2.5. Fey'alun (فَيْعَلٌ) Vezni

Bu vezindeki sıfat-ı müşebbehe sayısı az olup sadece ayne'l-fiili sahih fiilden türer.[124]

Örnek: صَيْرَفٌ: Veznedar, فَيْصَلٌ: Hakem, yargıç, kadı, نَيْرَبٌ: Kuvvetli ve sabırlı kişi

Kur'ân-ı Kerîm'de bu vezinde sıfat-ı müşebbehe bulunmamaktadır.

2.1.2.6. Fu'lâ (فُعْلَى) Vezni

Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe çok az gelir. Örnekler aşağıya çıkartılmıştır. (Tablo 54)

54. Tablo

Anlamı	Cemi'	Vezni فُعْلي
Kadın	أَناثى، إناثٌ	أُنْثَى
Hamile, gebe	حَبالَى	حُبْلَى
İki cinsiyetli	خِناثٌ، خَناثَى	خُنْثَى
Eğri, çarpık, insafsız	-	ضُوزَى[125]
Telaşlı	عَجَالٍ، عَجَالَي	عُجْلَي

Kur'ân-ı Kerîm'de فُعْلَى vezninde gelen iki sıfat-ı müşebbehe aşağıdadır. (Tablo 55)

55. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:178 وَالأُنثَى بِالأُنثَى …Kadına kadın...	فَعُلَ يَفْعُلُ
Necm, 53:22 تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى O zaman bu, insafsızca taksim.	فَعَلَ يَفْعِلُ

[124] Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s. 149.

[125] Araplar tarafından ضُوزَى şeklinde kullanımı bulunmasına rağmen müennes kalıbı olması nedeniyle vav (و) yaya (ي) dönüşerek Kur'an-ı Kerim'de ضِيزَى şeklinde gelir. Ferrâ, *Ma'âni el-Kur'ân,* III, s. 98-99.

2.1.2.7. Fey'ilun (فَيْعِلٌ) Vezni

فَيْعِلٌ vezindeki isimler sadece ecvef fiilden türer, sâlim veya mükesser olarak cemi' olur.[126]

Bu vezne ait sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 56)

56. Tablo

Anlamı	Müennes (فَيْعِلَةٌ)	Vezni فَيْعِلٌ	Bâbı فَعَلَ
Açık, belli, anlaşılır	بَيِّنَةٌ	بَيِّنٌ	بَانَ
İyi, güzel	جَيِّدَةٌ	جَيِّدٌ	جَادَ
Günah, suç, ayıp	سَيِّئَةٌ	سَيِّءٌ	سَاءَ
Lider, başkan	سَيِّدَةٌ	سَيِّدٌ	سَادَ
Yağmur yüklü bulut	صَيِّبَةٌ	صَيِّبٌ	صَابَ
İyi, güzel, hoş	طَيِّبَةٌ	طَيِّبٌ	طَابَ
Yumuşak huylu, kibar	لَيِّنَةٌ	لَيِّنٌ	لاَنَ
Ölü, cansız	مَيِّتَةٌ	مَيِّتٌ	مَاتَ

Kur'ân-ı Kerîm'de مَيِّت، قَيِّم، بَيِّن، ضَيِّق، لَيِّن، طَيِّب، سَيِّئ، صَيِّب، هَيِّنٌ، ثَيِّبَات، أَيَامى sıfat-ı müşebbeheleri bu vezinde gelir. (Tablo 57)

57. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَاء فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ Bakara, 2:19 Karanlıkta, şimşek ve gök gürültüleriyle yağan şiddetli yağmur	فَعَلَ يَفْعُلُ
ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ Yusuf, 12:40 İşte dosdoğru din budur.	
وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ Al-i, İmran 3:27 Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın.	
وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ Fâtır, 35:43 Kötü tuzak kuruyorlar. Hâlbuki kişi kazdığı kuyuya kendi düşer.	

[126] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, .Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 642, IV, s. 266; Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s. 148.

Ayet ve Meali	Bâbı
Âl-i İmân, 3: 179 حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ Sonunda murdarı temizden ayıracaktır.	فَعَلَ يَفْعِلُ
Kehf, 18:15 لَّوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِم بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ Bari bu tanrılar konusunda açık bir delil getirseler.	
Tâha, 20:44 فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o aklını başına alır veya korkar.	
En'âm, 6:125 يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا Göğe çıkar gibi kalbi daraltır.	
Nur, 24:32 وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ Bekârlarınızı evlendirin.	
Sad, 38:48 وَاذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِّنَ الْأَخْيَارِ İsmail'i, Elyesa'yı, Zülkifli de an. Hepsi de iyilerdendir.	

2.1.2.8. Mastarlarla Ortak Semâî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri

2.1.2.8.1. Fa'lun (فَعْلٌ) Vezni

فَعْلٌ mastar vezinleriyle ortak bir vezindir. Sıfat-ı müşebbehe isim halini almasından dolayı müsennâ ve cemi' olur.[127] Cemi'si çoğunlukla فِعالٌ, az bir kısmı ise فُعُولٌ veznindedir.[128] Bu vezinde üç mâzî bâbtan (فَعَلَ، فَعِلَ،فَعُلَ) da sıfat-ı müşebbehe gelir.[129] Sıfat-ı Müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 58-60)

58. Tablo

Anlamı	فَعْلٌ Vezni	Bâbı
Yaşlı	شَيْخٌ	فَعَلَ
Yardım eden	نَصْرٌ	فَعَلَ
Huysuz, Ahlaksız	شَكْسٌ	فَعِلَ
Büyük, İri	ضَخْمٌ	فَعُلَ

[127] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 401.
[128] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 401,626.
[129] Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s:143; Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 27-29.

59. Tablo

Anlamı	Müennes (فَعْلَةٌ)	Cemi‘	فَعْلٌ Vezni
Cimri, pinti	جَعْدَةٌ	جِعَادٌ	جَعْدٌ
Eski, yıpranmış	رَثَّةٌ	رِثَاثٌ	رَثٌّ
Nemli, rutubetli, taze, körpe	رَطْبَةٌ	رُطْبٌ	رَطْبٌ
Güzel, hoş, yakışıklı	زَيْنَةٌ	أَزْيَانٌ	زَيْنٌ
Keskin zekâlı, asil, kibar	شَهْمَةٌ	شِحَامٌ	شَهْمٌ
Zor, güç	صَعْبَةٌ	صِعَابٌ	صَعْبٌ
Büyük, iri cüsseli	ضَخْمَةٌ	ضِخَامٌ	ضَخْمٌ
Tatlı, hoş, lezzetli	عَذْبَةٌ	عِذَابٌ	عَذْبٌ
İffetli, namuslu, terbiyeli	عَفَّةٌ	أَعِفَّةٌ	عَفٌّ
Büyük, yüce, heybetli	فَخْمَةٌ	فِخَامٌ	فَخْمٌ
Kaba, sert tabiatlı, terbiyesiz	فَظَّةٌ	أَفْظَاظٌ	فَظٌّ
Aşağılık, şerefsiz, rezil	نَذْلَةٌ	نُذُولٌ	نَذْلٌ
Sarp, engebeli, zorlu, çetin	وَعْرَةٌ	وُعُورٌ	وَعْرٌ
Ahmak, aptal, hain	وَغْدَةٌ	أَوْغَادٌ	وَغْدٌ

60. Tablo[130]

Anlamı	Cemi‘	فَعْلٌ Vezni	Anlamı	Cemi‘	فَعْلٌ Vezni
Ahmak	فِسالٌ	فَسْلٌ	Sert	خِدالٌ	خَدْلٌ
Kötü, aptal	فُسولٌ	فَسْلٌ	Zor	صِعابٌ	صَعْبٌ
Orta yaşlı	كُهولٌ	كَهْلٌ	Hızlı, seri	عِبالٌ	عَبْلٌ

Bu vezin Kur’ân-ı Kerîm’de çokça yer alır. رَطْبٌ (nemli, yaş), كَهْلًا (yetişkin), عَذْبٌ (lezzetli), örneklerinde olduğu gibi sübût ve devam manası taşır. Kur’ân-ı Kerîm’de فَعْلٌ vezninde gelen sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 61)

[130] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 626; IV, s. 242.

61. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:178 — لْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالأُنثَى بِالأُنثَى' Hüre hür, köleye köle, kadına kadın..	فَعَلَ يَفْعُلُ
Nisâ', 4:11 — يُوصِيكُمُ اللهُ فِي أَوْلاَدِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنثَيَيْنِ Allah, size çocuklarınız hakkında, erkeğe kadının payının iki misli vermenizi emreder.	
Sebe', 34:9 — قُلْ جَاء الْحَقُّ De ki, Hak geldi.	
Duhân, 44:24 — وَاتْرُكْ الْبَحْرَ رَهْوًا Denizi sakin bir halde bırak.	
Kaf, 50:8 — تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ Allah' a yönelen her kula gönül gözünü açmak ve ibret vermek için.	
Tūr, 52:28 — إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ "Gerçekten biz bundan önce O'na yalvarıyorduk. Çünkü iyilik eden, esirgeyen O'dur."	
Fecr, 89:19-20 — وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا Malı da çok seviyorsunuz.	
Yusûf, 12:78 — قَالُواْ يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا Dediler ki, Ey aziz, gerçekten onun çok yaşlı bir babası var.	فَعَلَ يَفْعِلُ
Nahl,16:76 — هُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلاهُ Efendisinin üzerine bir yüktür.	
Meryem, 19:32 — وَبَرًّا بِوَالِدَتِي Beni, anneme saygılı kıldı. Beni, bedbaht bir zorba yapmadı.	
Tâhâ, 20:107 — لاَ تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلاَ أَمْتًا Orada ne bir iniş, ne de bir yokuş göreceksin.	
Âl-i İmân, 3:46 — وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلاً وَمِنَ الصَّالِحِينَ Ve o beşikte ve erişkin iken insanlarla konuşacak ve salihlerden biri olacak.	فَعَلَ يَفْعَلُ

Ayet ve Meali	Bâbı
وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ Yusûf,12:20 Onu ucuz bir fiyatla, sayılı birkaç dirheme sattılar.	فَعَلَ يَفْعَلُ
وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ Âl-i İmân, 3:159 Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi.	
قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا Tevbe, 9:81 Cehennem ateşi daha sıcaktır.	
يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ Rum, 30:19 Ölüden diriyi, diriden de ölüyü O çıkarıyor..	
يَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ Ahzab, 33:13 İçlerinden bir kısmı ise: Gerçekten evlerimiz emniyette değil, diyerek peygamberden izin istiyordu; oysa evleri tehlikede değildi.	
فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا Bakara, 2:264 Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz bir kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmişte onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir.	فَعُلَ يَفْعُلُ
وَلاَ رَطْبٍ ولاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ Enâm, 6:59 Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta olmasın.	
تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا A’raf, 7:74 Onun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz, dağlarında evler yontuyorsunuz.	فَعُلَ يَفْعُلُ
وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا Tâha, 20:124 Kim de beni anmaktan yüz çevirirse onun sıkıntılı bir hayatı olacaktır.	
هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ Fâtır, 35:12 Bu tatlıdır, susuzluğu keser, kolay içimlidir. Şu da tuzludur, acıdır.	

2.1.2.8.2. Fa‘alun (فَعَلٌ) Vezni

فَعَلٌ vezni mastar vezinleriyle ortaktır. رجلٌ حَرَضٌ، إمرأةٌ حَرَضٌ، قومٌ حَرَضٌ örneklerinde olduğu gibi mastarlar (حَرَضٌ:hayırsız) müfred olarak kullanılır.[131] Bu vezninin cemi‘si أَفْعالٌ, müennesi de cem‘i müennes salim olur.[132]

Bu vezindeki sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır.(Tablo 62)

62. Tablo

Anlamı	Cemi‘	فَعَلٌ Vezni
Kahraman, cesur	أَبْطالٌ	بَطَلٌ[133]
Bir şey sayılmayan, hayrı olmayan	أَحْراضٌ	حَرَضٌ
Güzel	حِسانٌ	حَسَنٌ[134]
Ebedi	أَصْمادٌ	صَمَدٌ
Dünya malı, sonradan olan	أَعْراضٌ	عَرَضٌ
Bekâr, evlenmemiş	أَعْزَابٌ	عَزَبٌ[135]
Bol su	غَوادِقُ	غَدَقٌ
Orta, normal, ortalama	أَوْساطٌ	وَسَطٌ

Kur’ân-ı Kerîm’de فَعَلٌ veznindeki sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıda verilmiştir. (Tablo 63)

63. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ Nisa, 4:35 Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem gönderin.	فَعَلَ يَفْعُلُ
فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا Kehf, 18:61 Balık, denizde bir yol bulup tutup gitti.	

[131] Ferrâ’, *Ma’âni el-Kur’ân*, II, s. 54; Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 629.
[132] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 401, s. 628-629.
[133] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 243.
[134] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 28; Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu’l-Hâcib*, I, s. 148.
[135] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 243.

Ayet ve Meali	Bâbı
الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ Necm, 53:32 Ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlar ve edepsizliklerden kaçınanlara gelince, Rabbin affı bol olandır.	
وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا Bakara, 2:143 Sizi vasat bir ümmet yaptık.	فَعَلَ يَفْعِلُ
لَوكَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ Tevbe, 9:42 Eğer çağrıldıkları şey kolayca elde edilebilir mal, kolay bir yolculuk olsaydı, sana uyup gelirlerdi.	
لأَسْقَيْنَاهُم مَّاء غَدَقًا Cin, 72:16 Onlara bol su verirdik.	
حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا Yusuf, 12:85 Hasta olacaksın.	فَعِلَ يَفْعَلُ
وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاء فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا Kehf, 18:40 Senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ kupkuru toprak haline gelir.	
فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا Tâhâ, 20:71 Onlara denizde kuru bir yol aç.	
وَكُلاَ مِنْهَا رَغَداً حَيْثُ شِئْتُمَا Bakara, 2:35 İstediğinizden bolca yeyin.	فَعُلَ يَفْعُلُ
فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا Âl-i İmran, 3:37 Rabbi, Meryem'e hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki olarak yetiştirdi.	فَعُلَ يَفْعُلُ
أَفَغَيْرَ اللهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنَزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلاً En'âm, 6:114 (De ki) Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? Halbuki size Kitab'ı açık olarak indiren O'dur.	

2.1.2.8.3 Fi‘âlun (فِعَالٌ) Vezni

Sıfat-ı müşebbehe, mastar kalıplarıyla ortak فِعَالٌ vezninde az sayıda gelir.[136] Bu veznin sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 62)

64. Tablo [137]

Anlamı	Örnek Cümle	Cemi‘	Vezni فِعَالٌ
Büyük bir deve	اللحم جَمَلٌ كِناز	كُنُزٌ	كِنازٌ
Hızlı bir deve	جَمَلٌ دِلاثٌ، ناقةٌ دِلاثٌ	دُلُثٌ	دِلاثٌ
Dolgun adam	رَجُلٌ لِكاكٌ اللحم	لُكُكٌ	لِكاكٌ

İbn Cinni, فِعَالٌ vezninin cemi‘sinin de aynı vezinde kabul eder.[138]

Kur’ân-ı Kerîm’de فِعَالٌ vezninde gelen sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıda verilmiştir. (Tablo 65)

65. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Nuh, 71:19 وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ بِسَاطًا Allah, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır.	فَعَلَ يَفْعُلُ
Nuh, 71:20 لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلاً فِجَاجًا Onda geniş yollar edinip dolaşasınız diye.	
Nebe’, 78:34 وَكَأْسًا دِهَاقًا Dolu kadehler…	فَعَلَ يَفْعَلُ
Bakara, 2:255 اللهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ Allah, O’ndan başka İlah yoktur. O, hayat sahibi ve Kayyumdur.	فَعِلَ يَفْعَلُ
Tâhâ, 20:129 وَلَوْلاَ كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا Rabbinin, daha önceden bir sözü olmasaydı, ..zorunlu olurdu.	
Tahrîm, 66:6 عَلَيْهَا مَلاَئِكَةٌ غِلاَظٌ Onun başında şiddetli melekler vardır.	فَعُلَ يَفْعُلُ

[136] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 401.
[137] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 639.
[138] Ebu’l-Feth Osman b.Cinni, *al-Hasâis*, thk. Muhammed Ali Neccâr, Mısır: el-Mektebetu’l-‘İlmiyye, 1952, II, s. 94.

2.1.2.9. Mübâlağa Kalıplarıyla Ortak Semâî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri

2.1.2.9.1. Fu‘alun (فُعَلٌ) Vezni

Az sayıda sıfat-ı müşebbehe gelen bu vezin mübâlağa anlamı içerir.[139] Örnek:[140] لُبَدٌ (Çok mal, vs.), سُكَعٌ (Başıboş dolaşan), كُبَرٌ (Büyük)

Kur’ân-ı Kerîm’de فُعَلٌ vezninden gelen üç sıfat-ı müşebbehe aşağıda verilmiştir. (Tablo 66)

66. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا Beled, 90:6 “Pek çok mal harcadım” diyor.	فَعَلَ يَفْعُلُ
لاَّ نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلاَ أَنتَ مَكَانًا سُوًى Tâhâ 20:58 Bizim ve senin muhalefet etmeyeceği düz (uygun) bir yer…	فَعِلَ
أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى Kıyamet, 75:36 İnsan kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır!	يَفْعَلُ

2.1.2.9.2. Fa‘âlun (فَعَالٌ) Vezni

Mastar vezinleri içerisinde de yer alan ve mübâlağa bildiren فَعَالٌ vezni sübût anlamıyla sıfat-ı müşebbehe olur. Cemi‘ فُعُلٌ olan bu veznin ayrıca müennesi yoktur.[141] Örnek:[142] حَصَانٌ (İffetli) جَبَالٌ (Büyük) رَزَانٌ[143] (Vakur kadın)

67. Tablo[144]

Anlamı	Cemi‘	فَعَالٌ Vezni
Korkak	جُبَنَاءُ	جَبَانٌ[145]

139 Suyûti, e*l-İtkân,* V, s. 1773.

140 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 243; Suyûti, e*l-İtkân,* V, s. 1773; Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî, *Meʿâni’l-Ḳurʾân ve iʿrâbüh* thk. Abdülcelîl Abduh Şelebî, Beyrut: Alimu’l-Kutub, 1988, V, s. 237.

141 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, II, s. 102, III, s. 401, 639.

142 Celâluddîn ‘Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-Muzhir fî ‘Ulûmi’l-‘*Arabiyye ve Envâihâ, Muhammed Ahmed Câru’l-Mevlâ bike vd., 3.bs., Ḳâhire: Daru’t-Turâs, 2008, II, s. 129; Sîbeveyhi, *el-Kitab*, II, s. 102.

143 Müennes kullanımı bulunmaktadır. Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 31.

144 Sîbeveyhi, *el-Kitab,* III, s. 639; IV, 249.

Cömert	جُودٌ	جَوَادٌ
Orta yaş, Kıranta	عُونٌ	عَوَانٌ

Kur'ân-ı Kerîm'de az sayıda gelen فَعَالٌ veznindeki sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 68)

68. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:68 لاَّ فَارِضٌ وَلاَ بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ O, ne yaşlı ne körpe; ikisi arasındadır.	فَعَلَ يَفْعُلُ
Furkân, 25:67 وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا Onlar infak ettikleri zaman ne israf ederler nede pintilik ederler. Bu ikisi arasında orta yol tutarlar.	
Furkân, 25:65 إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا Onun (Cehennem) azabı süreklidir.	فَعِلَ يَفْعَلُ
En'âm, 6:124 سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُواْ صَغَارٌ عِنْدَ اللهِ Suç işleyenlere, Allah katında aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.	فَعُلَ يَفْعُلُ

2.1.2.9.3. Fu'âlun (فُعَالٌ) Vezni

Çoğunlukla فَعِيلٌ vezninin mübâlağalısı veya eş anlamlısı olan فُعَالٌ vezninden az sayıda sıfat-ı müşebbehe gelir.[146]

Bu vezindeki sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır.(Tablo 69-70)

69. Tablo

Anlamı	فُعَالٌ Vezni	فَعِيلٌ Vezni
Cesur	شُجَاعٌ[147]	شَجِيعٌ
Uzun	طُوَالٌ[148]	طَوِيلٌ
Şaşırtıcı, acaib	عُجَابٌ	عَجِيبٌ

[145] Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusûf el-Endûlîsî, *el-Bahrü'l-muhît fi't-tefsîr*, thk., Sadakî Muhammed Cemil, Beyrut: Daru'l-Fikr, h. 1420, I, s. 144.

[146] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 31; Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü'bni'l-Hâcib*, I, s.148; Suyûti, e*l-İtkân*, V, s. 1773.

[147] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 31,249.

[148] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 249.

70. Tablo

Anlamı	فُعَالٌ Vezni	Anlamı	فُعَالٌ Vezni
Küme, yığın	رُكَامٌ	Tuzlu su	أُجَاجٌ
Saf, katışıksız	صُراحٌ	Çok güzel	جُمَالٌ
Tatlı	فُراتٌ	Yumuşak esen rüzgâr	رُخاءٌ
Yüce gönüllü, cömert	هُمامٌ	Zarif, şık	ظُرافٌ

Ferrâ' anlamı çeşitlendirerek bu vezni mübâlağa anlamıyla birlikte رَجُلٌ جُمَالٌ، جُمَّالٌ، حُسَانٌ، حُسَّان (çok iyi, çok güzel bir adam) şeklinde kullanır.[149] Başka bir bölümde فُعَالٌ، فُعَّالٌ، فَعِيلٌ vezinlerinin كُرَامٌ، كُرَّامٌ، كَرِيمٌ رَجُلٌ: Cömert bir adam, şeklinde aynı anlamı ifade ettiğini belirtir.[150] Kur'ân-ı Kerîm'de فُعَالٌ veznindeki sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 71)

71. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Fâtır, 35:12 — أُجَاجٌ وَهَذَا مِلْحٌ Bu, tuzlu ve acıdır.	فَعَلَ يَفْعُلُ
Sâd, 38:5 — إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ Doğrusu bu şaşırtıcı bir şeydir.	فَعِلَ يَفْعَلُ
Sad, 38:36 — فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاء حَيْثُ أَصَابَ Bunun ardından rüzgârı ona amade kıldık ki, onun emriyle istediği yöne doğru kolayca yüzdürebilsin.	فَعُلَ يَفْعُلُ
Fâtır, 35:45 — هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ Bu tatlı, susuzluğu giderici, içimi kolaydır.	

2.1.2.9.4. Fa'ûlun (فَعُولٌ) Vezni

Mübâlağalı ism-i fâ'il vezinleriyle ortak olan فَعُولٌ kalıbı aynı zamanda sıfat-ı müşebbehe veznidir. Müzekker ve müennes kullanımı aynı olan bu veznin cemi'si فُعُلٌ'dur.[151]

Örnek: وَقورٌ (Cemisi: وُقُرٌ) (Vakur, ağırbaşlı, saygı değer)

[149] Ferrâ', *Ma'âni el-Kur'ân*, III, s. 189.
[150] Ferrâ', *Ma'âni el-Kur'ân*, II, s. 398.
[151] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 639.

Kur'ân-ı Kerîm'de فَعُولٌ veznindeki sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 72)

72. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ Tâha, 20:117 Bunun üzerine: Ey Âdem! Dedik, hem senin için hem de eşin için büyük bir düşmandır.	فَعَلَ يَفْعُلُ
وَالْجَآنَّ خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ السَّمُومِ Hicr, 15:27 Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.	
وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ * فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ Vâkı'a, 56: 41-42 Soldakiler, ne yazık o soldakilere! İçlerine işleyen bir ateş ve kaynar su içinde	
أَفَكُلَّمَا جَاءكُمْ رَسُولٌ بِمَا لاَ تَهْوَى أَنفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ Bakara, 2:87 Gönlünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir elçi gedikçe, ona karşı büyüklük tasladınız.	فَعِلَ يَفْعَلُ
فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ * إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ Şu'arâ, 26:170-171 Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık. Ancak bir kocakarı müstesna o geri kalanlardan (oldu).	
وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ Fatır, 35:21 Gölge ile sıcak (bir olmaz).	
وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاء مَاء طَهُورًا Furkân, 25:48 Biz semadan temiz su indirdik.	فَعُلَ يَفْعُلُ

2.1.2.9.5. Fu''âlun (فُعَّالٌ) Vezni

فَعِيلٌ vezninin mübâlağası فُعَّالٌ'ın mübâlağası olan فُعَّالٌ en üst düzeyde mübâlağa bildirir. Sübût anlamıyla sıfat-ı müşebbehe olur.[152] Bu vezindeki sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 73)

73. Tablo

Anlamı	فُعَّالٌ	فَعِيلٌ
Çok cömert	كُرَّامٌ	كَرِيمٌ
Çok güzel	جُمَّالٌ	جَمِيلٌ

[152] Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü'bni'l-Hâcib*, I, s. 148.

Kur'ân-ı Kerîm'de فُعَّالٌ veznindeki gelen sıfat-ı müşebbehe aşağıdadır. (Tablo 74)

74. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Nuh, 71:22 وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا Onlar, büyük tuzaklar kurdular.	فَعُلَ يَفْعُلُ

2.1.2.9.6. Fı''îlun (فِعِّيلٌ) Vezni

Semâ'î mübâlağalı ism-i fâ'il vezinleri ile ortak olan فِعِّيلٌ, vezni فَعَّالٌ kalıbı gibidir.[153] Lâzım ve müte'addî fiillerden müştaktır. Lâzım fiilden türeyip sübût anlamı taşıyan sıfat-ı müşebbehenin mübâlağası olduğunda, yeni bir nitelikle sıfat-ı müşebbehe, ism-i fâ'ilin mübalağası olduğunda mübâlağalı ism-i fâ'il olur.

Sîbeveyhi ile İbn Kuteybe'nin bu vezinle ilgili örnekleri aşağıdadır. (Tablo 75)

75. Tablo[154]

Müştak	Anlamı	فِعِّيلٌ Vezni	← ← Anlamı	Müştak	
SIFAT-I MÜŞEBBEHE	Ayyaş, içkici	خِمِّيرٌ	Sarhoş	خَمِرٌ	SIFAT-I MÜŞEBBEHE
	Ayyaş, içkici	سِكِّيرٌ	Sarhoş	سَكِرٌ، سَكْران	
	Çok kibirli	فِخِّيرٌ	Kibirli	فَخِيرٌ، فَخُورٌ	
	Çok açık	صِرِّيخٌ	Açık, net	صَرِيخٌ	
	Suskun, çok sessiz	سِكِّيتٌ	Suskun, sessiz	سَكوتٌ	

[153] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 641.

[154] Ebu Muhammed Abdullah bin Muslim b. Kuteybe, *Edebu'l-Kâtib*, thk. Muhammed ed-Dâlî, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, t.y., s. 330; Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 641. İbn 'Usfûr, Ebü'l-Hasen Alî b. Mü'min b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-İşbîlî en-Nahvî (ö. 669/1270), el-Mümtiʿu'l-kebîr fi't-taṣrîf, Beyrut: Mektebetu Lübnân, s.74.

İSM-İ FÂİL		İSM-İ FÂİL		MÜBÂLAĞALI İSM-İ FÂİL	
عاشِقٌ	Âşık	عَشِيقٌ	Çok âşık olan		
ضَالٌّ	Sapık	ضِلِّيلٌ	Çok sapık		
ظَالِمٌ	Zâlim	ظَلِّيمٌ	Çok zalim		
شَارِبٌ	İçen	شِرِّيبٌ	Ayyaş, içkici		
فَاسِقٌ	Fâsık, Günahkâr	فَسِيقٌ	Çok günahkâr		

Kur'ân-ı Kerîm'de bu vezinde sıfat-ı müşebbehe bulunmamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ancak yukarıda geçen sülâsî mücerred vezinlerden türemeyen, semâ'î sıfat-ı müşebbehelere örnekleri aşağıdadır. (Tablo 76)

76. Tablo

Ayet ve Meali
فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا Tâhâ, 20:106 Yerlerinizi, dümdüz, bomboş bırakacak.
قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ Neml 27:39 Cinlerden bir ifrit: Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm.
قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا Kasas, 28:71 De ki , Düşündünüz mü hiç, Allah üzerinizdeki geceyi sürekli kılarsa….
وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ Vakı'a, 56:43 Kapkara duman bir gölge altındadırlar.
فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ Hâkka, 69:6 Uğultulu kasıp kavuran bir fırtına ile mahvedildiler.
إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا İnsân, 76:10 "Biz çetin ve belalı bir günde Rabbimizden korkarız.
مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا İnsân, 76:13 Orada koltuklara kurulmuş olarak bulunurlar, ne yakıcı sıcak görülür orada, ne de

Ayet ve Meali
İnsân, 76:18 عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا Orada sesebil adında bir pınar vardır.
Mutaffifîn, 83:18,19 كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyundadır. İlliyyun nedir bilir misin?
Nâs, 114:4 مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ İnsanların kalplerine vesvese sokan hannas olanın şerrinden.

2.2. Sıfat-ı Müşebbehe Anlamı Taşıyan Diğer İsim Çeşitleri

Bu kısımda; ism-i fâ‘il, ism-i mef‘ûl vezinlerinde veya câmid isim olarak sübût anlamı taşıyan ve sıfat-ı müşebbehe olan müştakları inceleyeceğiz.

2.2.1. İsm-i Fâ‘il

Sîbeveyhi, hastalık ve benzer halleri çoğunlukla belirten فَعِلَ – يَفْعَلُ bâbı ile فَعَلَ – يَفْعِلُ, فَعَلَ– يَفْعُلُ, فَعُلَ– يَفْعُلُ bâblarındaki lâzım fiillerden sıfat-ı müşebbehe geldiğini belirtir. İbn Cinnî’de فَعُلَ bâbından gelen ism-i fâ‘ilin (فاعِلٌ) şaz[155] (kıyâsa aykırı) olduğunu belirtir: شَعُرَ← شَاعِرٌ /طَاهِرٌ ← طَاهِرٌ /حَمُضَ ←حَامِضٌ. Razî ise bu bağlamda عاقِرٌ (kısır) örneğini verir.[156]

Bu bâbla ilgili örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 77)

77. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ‘il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Muzârî	Mâzî	
Korkak, endişeli	خَاشٍ	يَخْشَي	خَشِيَ[157]	فَعِلَ يَفْعَلُ
Kızgın	ساخِطٌ	يَسْخَطُ	سَخِطَ	
Kısır	عاقِرٌ	يَعْقَرُ	عقِرَ	

[155] İbn Cinni, Ebu’l-Feth Osman, e*l-Hasâis*, thk. Muhammed Ali Neccâr, Mısır: el-Mektebetu’l-‘İlmiyye, 1952, I, s. 372, 379.

[156] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 17-35; İbn Cinni, Ebu’l-Feth Osman, e*l-Hasâis*, thk. Muhammed Ali Neccâr, I-III, Mısır: el-Mektebetu’l-‘İlmiyye, 1952, I, s. 375; Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu’l-Hâcib*, I, s. 148.

[157] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 17-19.

Akıllı	عَاقِلٌ	يَعْقِلُ	عَقَلَ[158]	فَعَلَ يَفْعِلُ
Aciz	عَاجِزٌ	يَعْجِزُ	عَجَزَ	
Güzel ve parlak	ناضِرٌ	يَنْضُر	نَضَرَ وَجْهُه[159]	فَعَلَ يَفْعُلُ
Temiz	طاهِرٌ	يَطْهُرُ	طَهُرَ[160]	فَعُلَ يَفْعُلُ
İkamet eden	ماكِثٌ	يَمْكُثُ	مَكُثَ	

Bunun yanı sıra عَالِمٌ kelimesinin, ilimle uğraşan kişide ilmin karakter gibi yerleşerek meslek haline dönüştüğünde kendisiyle aynı manada olan عَلِيم gibi kullanıldığını ve cemi‘sinin عُلَماء şeklinde geldiğini ifade eder.[161] Çünkü lâzım fiil vezni olan فَعُلَ ile sıfat-ı müşebbehe arasında bir bağ vardır.

İsm-i fâ‘il, yenilenme ve hudûs manası bildirirken sıfat-ı müşebbehe huy, karakter gibi subût anlamı taşır; geçmiş, gelecek veya şimdiki zamanla sınırlanamaz. Sülâsî lâzım fiillerden türeyen ism-i fâ‘il sübût anlamı taşıdığında sıfat-ı müşebbehe olur.[162]

Dilbilimciler, sıfat-ı müşebbehenin ism-i fâ‘il kalıbından da türediğini belirtmişlerdir.[163] İbn Ya‘îş, lâzım fiilden müştak ism-i fâ‘ili sıfat-ı müşebbehe kabul eder.[164] İsm-i fâ‘il kalıbında olan sıfat-ı müşebbehelerle ilgili örnekler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 78)

78. Tablo[165]

İsm-i Fâ‘il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe		Bâbı	İsm-i Fâ‘il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe		Bâbı
Ekşi, Asitli	حامِضٌ	حَمُضَ	Bilmeyen	جاهِلٌ	جَهِلَ
Koyu, pıhtılaşmış	خاثِرٌ	خَثُرَ	Kızgın	حارِدٌ	حَرِدَ
Şair	شاعِرٌ	شَعُرَ	Korkan, endişelenen	خَاشٍ	خَشِي
Temiz	طاهِرٌ	طَهُرَ	Kızgın, memnuniyetsiz	سَاخِطٌ	سَخِطَ

158 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 35. İbn Cinni, e*l-Hasâis*, I, s. 372, 379.
159 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 28-29.
160 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 29.
161 İbn Cinni, *el-Hasâis*, I, s. 382.
162 İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 83.
163 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 17-19, 29,35; İbn Cinni, *el-Hasâis*, I, s. 375; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, III, s. 247-248.
164 İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 83.
165 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, IV, s. 17-35; İbn Cinni, e*l-Hasâis*, I, s. 375, 381; Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu’l-Hâcib*, I, s. 148.

Kısır	هي عاقِرٌ	عَقُرَت	Güçsüz, zayıf	عَاجِزٌ	عَجَزَ
İkamet eden, oturan	ماكِثٌ	مَكُثَ	Akıl sahibi, anlayışlı	عاقِلٌ	عَقَلَ
Parlak, güzel, ışıltılı	نَاضِرٌ	نَضَرَ	Pişman, üzgün	نادِمٌ	نَدِمَ

İbn Hişâm, فَاعِلٌ vezninin, ضارِبٌ (döven) ve قَائِمٌ (ayakta duran) örneğinde olduğu gibi sıfat-ı müşebbehe anlamı taşımadığını, bunun yanı sıra طَاهِرُ القَلْبِ (Temiz kalpli) ve شَاحِطُ الدَّارِ (Evi uzakta olan) tamlamalarında olduğu gibi, fâ'iline muzâf olan ism-i fâ'ilin sübût anlamı kazanarak sıfat-ı müşebbehe olduğunu belirtir.[166]

İbn Ya'îş, Şerhu'l-Mufassal'da, ism-i fâ'ille sıfat-ı müşebbehenin irtibatını açıklarken: سَيَحْسُنُ/هذا حَاسِنٌ غداً (Bu, yarın iyi olur/olacak.) örneğiyle şimdiki veya gelecek zamanda hudûs manası içeren ism-i fâ'il; هذا زيدٌ سيّدٌ جوادٌ (Bu, cömert başkan Zeyd'dir.) örneğiyle de sübût manası taşıyan سيِّدٌ ve جوادٌ sıfat-ı müşebbehesini kullanır. Sadece şimdi veya gelecekte Zeyd lider veya cömert olduğunda ise hudûs anlamda سائِدٌ veya جائِدٌ ism-i fâ'ilinin kullanılacağını vurgular.[167]

İbn Mâlik ise genel kabulün dışına çıkarak, sübût manası taşıyan mute'addî ism-i fâ'ili de sıfat-ı müşebbehe sayar.[168]

Mute'addî fiilden türeyen bir mef'ûlle geçişli ism-i fâ'iller, fâ'iline muzâf olduğunda sıfat-ı müşebbehe olur. Mansûb olan mef'ûl bih çoğunlukla kaybolur veya mef'ûl bihe benzer şekilde i'râb olur. Çünkü sıfat-ı müşebbehe mef'ûl almaz. Bu durumda sadece ism-i fâ'il vezin olarak kullanılır, gerçekte sıfat-ı müşebbehe olur.[169]

Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah'ın (c.c.) sıfatlarını belirten ism-i fâ'il kalıpları şeklen ism-i fâ'il, mana olarak sıfat-ı müşebbehe sayılmıştır.[170] Mute'addî fiillerden türeyen ve sübût anlamı taşıyan عالِمُ الغَيْبِ gibi ism-i fâ'iller sıfat-ı müşebbehe kabul edilir. Ancak ism-i fâ'il; merfu'a (fâ'ile) muzâf olan sıfat-ı müşebbeheden farklı olarak mansûba (mef'ûle) muzâf olur.

İsm-i fâ'il, أنا ظانٌّ رَفِيقاً قَادِماً (Eski bir arkadaş zannettim.) örneğinde olduğu gibi iki veya üç mef'ûl alan mute'addî fiilden türediğinde, ism-i fâ'il, sıfat-ı müşebbehe manasını kazanmak üzere fâ'iline muzâf olamaz.

---

166 İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, III, s. 245-246.
167 İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, VI, s. 83.
168 İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, II, s. 222.
169 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, III, s. 242-243.
170 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, III, s. 244.

Açıklamalarda belirtildiği üzere sülâsî lâzım fiillerden türeyip sübût anlamı taşıyan, tek başına veya fâ'iline muzâf ism-i fâ'il, sıfat-ı müşebbehe olur. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 79)

79. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe
Korkan	خَاشٍ	Hazır cevap	حَاضِرُ البَدِيهَةِ
Kızgın	سَاخِطٌ	Şöhreti olmayan	خَامِلُ الذِكْرِ
Temiz	طَاهِرٌ	Ciddi, Vakur	سَاهِمُ الوَجْهِ
Kısır	عَاقِرٌ	Ahlaklı	طَاهِرُ النَفْسِ

Kur'ân-ı Kerîm'de sülâsî ism-i fâ'il vezninde gelen sıfat-ı müşebbeheye örnek aşağıda verilmiştir. (Tablo 80)

80. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
İbrahim, 14:24 كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاء Güzel söz, kökü (yerde) sâbit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.	فَعَلَ يَفْعُلَ
Nahl, 16:66 نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهِ مِن بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِلشَّارِبِينَ Size onların karınlarından, fışkı ile kan arasıdan (çıkardığımız) hâlis, içenlere (içimi) kolay süt içiriyoruz.	
Sâd, 38:42 ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su.	
Sad, 38:52 وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ Yanlarında da bakışlarını yalnız (kocalarına) diken yaşıt dilberler vardır.	
Rahmân, 55:54 وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ İki cennetin de devşirmesi yakındır.	
Kıyamet, 75:22 وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar.	
Fatiha, 1:3 مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ Din gününün mâlikidir.	فَعَلَ يَفْعِلَ
Kasas, 28:88 لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ O'nun yüzü(zatı)ndan başka her şey helâk olacaktır.	
Mu'min, 40:3 غَافِرِ الذَّنبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ Günâhı bağışlayan, tevbeyi kabul eden, azâbı çetin olan.	

Ayet ve Meali	Bâbı
Hâdid 57:3 هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ O ilktir, sondur, zahirdir, batındır. O her şeyi bilendir.	فَعَلَ يَفْعَلَ
Haşr 59:24 هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاء الْحُسْنَى O, yaratan, var eden, (varlığa getirdiklerine) biçim veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur.	
Rahmân, 55:26 كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (Yer) Üzerinde bulunan her şey yok olacaktır.	فَعِلَ يَفْعَلُ
Ali İmran 3:40 قَالَ رَبِّ أَنَّىَ يَكُونُ لِي غُلاَمٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ Dedi ki: "Rabbim, bana ihtiyarlık gelip çatmış, karım da kısırken benim nasıl oğlum olur?	فَعُلَ يَفْعُلُ
Tevbe 9:120 وَلاَ يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلاً إِلاَّ كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ Düşmana karşı bir başarı kazanmaları yoktur ki mutlaka bunlarla kendilerine iyi bir amel yazılmış olmasın.	
Nahl, 16:25 لِيَحْمِلُواْ أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ Ki kıyâmet günü hem kendi vebâllerini tam olarak yüklensinler.	
Kehf, 18:3 مَاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا Onlar sürekli olarak o mükâfât içinde bulunacaklardır.	
Enbiya 21:5 بَلْ قَالُواْ أَضْغَاثُ أَحْلاَمٍ بَلِ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ "Hayır, (bu) karmakarışık hayallerdir; hayır onu uydurmuş, hayır o şâ'irdir." dediler.	
Gaşiye, 88:8 وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ Yüzler de var ki o gün ni'met içinde mutlu.	

Mezîd fiillerin ism-i fâ'illeri, müzâraat harfi atılarak yerine ötreli mim getirilen muzârî fiilin sondan bir önceki harfi kesralanarak elde edilir.[171]

Örnek: مُدْهَامَّتَانِ [172] yoğunluğundan siyaha çalan koyu yeşildir.[173]

[174] يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ

(*Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve hoşnutluk ile kendileri için içinde sürekli, ebedi nimetler bulunan cennetler müjdeler.)*

---

171 İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, s. 397.

172 Rahmân, 55:64.

173 Ebu Ca'fer Muhammed bin Cerir et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî* , thk. 'Abdullah bin 'Abdu'l Muhsin et- Turkî, y.y: Dâru'l-Hicr, XXII, s. 255-257.

174 Tevbe, 9:21.

Ayette geçen مُقِيمٌ, "sürekli ve ebedi" anlamında sübût manası taşımasından dolayı sıfat-ı müşebbehedir.[175]

İbn Mâlik, lâzım fiilden türeyen sülâsî-mezîd ism-i fâ'ilden ve sübût manası taşıyan mute'addî ism-i fâ'ilden sıfat-ı müşebbehe geleceğini belirtir.[176] İsm-i fâ'il vezninden gelen sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdadır. (Tablo 81)

81. Tablo[177]

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe
Doğru karar	مُسْتَقِيمُ الرَّأْيِ	Doğru durum	مُسْتَقِيمُ الحَالِ
Dövülmüş (Demir)	مُطَرَّقٌ	Orta boylu	مُعْتَدِلُ القَامَةِ
Güzel konuşan	مُنْطَلِقُ اللِّسَانِ	Huzurlu kişi	مُطْمَئِنّ النَّفْسِ
Ilımlı huy	مُعْتَدِلُ المِزاجِ	Uzun boylu	مُرْتَفِعُ القَامَةِ
İtaatkâr	مُعَبَّدُ الخُلُقِ	Kararlı, hırslı	مُشْتَدُّ العَزِيمَةِ
Pantolonlu, şalvarlı	مُسْرَبِلُ الجِسْمِ	Kafası karışık	مُبْعَثِرُ التَّفْكِيرِ
Elbisesi süslü	مُزَخْرَفُ الثِيابِ	Şiiri güzel olmayan	مُعْتَكِلُ الشِعْرِ
Cömert kişi	مُكَرَّمُ النَّفْسِ	Sözün özü	مُغَرْبَلُ الكلام
Cilbablı	مُجَلْبَبُ الجسَدِ	Konuşması kekeme	مُقَطِّعُ الحَدَيثِ
Şapka giyinmiş	مُقَلنَسُ الرَّأْسِ	Ürünü kötü	مُدْهَوَرُ المتاع
Konumu iyi olmayan	مُحْتَقَرُ المكانَةِ	Görüşüne itibar	مُتَجَاهَلُ الرَّأْيِ

Sülâsî mücered fiilden türemeyen sıfat-ı müşebbehe ism-i fâ'il vezninden gelir. Örnekler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 82)

82. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Muzârî	Mâzî
Uzun boylu	مُرْتَفِعُ القَامَةِ	يَرْتَفِعُ	اِرْتَفَعَ
Güneş, daire şeklindedir.	النَجْمُ مُسْتَدِيرُ الشَكْلِ	يَسْتَدِيرُ	اِسْتَدَارَ
Doğru görüşlü	مُسْتقِيمُ الرَّأْيِ	يَسْتَقِيمُ	اِسْتَقَامَ
Güneş, yanan bir kütledir.	متَوَقِّدُ الجِرْمِ النَجْمُ	يَتَوَقَّدُ	تَوَقَّدَ

[175] Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XI, s. 382.

[176] İbn 'Akîl, *al-Müsâ'id*, II, s. 210, 222.

[177] Sabbân, *Hâşiyetu'l Sabbân Şerhu'l-Eşmûni 'alâ Elfiyyeti'bni Mâlik,* III, s. 5-6; İbn Hişâm *el-Mesâlik*, III, s. 248; İbn 'Akîl, *Şerhu'bni 'Akîl*, III, s. 140-141; Fahreddin Kabâve, *Tasrîfu'l-Esmâi ve'l-Ef'âl,* s. 164-166.

Kur'ân-ı Kerîm'de mezîd ism-i fâ'il vezinlerinde gelen sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 83)

83. Tablo

Ayet ve Meali	Vezni
Tevbe, 9:21 يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ Rableri onlara, kendisinden bir rahmet, rızâ ve içinde sürekli kalacakları ni'meti bol cennetleri müjdeler.	مُفْعِلٌ
Yusuf, 12:1 الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ Elif lâm râ. Bunlar apaçık Kitabın ayetleridir.	
Haşr, 59:9 وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar başarıya erenlerdir.	
Nahl, 16:58 وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالأُنثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ Onlardan birine kız çocuğu müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir.	مُفْعَلٌّ
Hâdid, 57:20 ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا Sonra kurur, onu sapsarı görürsün, sonra çerçöp olur	
Zümer, 39:60 وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَى اللّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ Kıyamet günü Allah'ı yalanlayanların yüzlerini kapkara kesilmiş görürsün.	
Rahmân, 55:64 مُدْهَامَّتَانِ Yemyeşildirler.	مُفْعَالَّةٌ
Bakara, 2:222 إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ Allâh tevbe edenleri sever, temizlenenleri sever.	مُتَفَعِّلٌ
Haşr, 59:23 السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ Selâm, mü'min, müheymin, aziz, cebbâr, mütekebbir (çok yüce)dir.	
Fatiha, 1:6 اهدِنَـا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ Bizi doğru yola ilet.	مُسْتَفْعِلٌ
Saffât, 37:117 وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ Onlara açık ifâdeli Kitabı verdik.	
Kehf, 18:45 وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا Allâh, her şeye kâdirdir.	مُفْتَعِلٌ
Lokman, 31:18 إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ Zira Allâh, kendini beğenip övünen kimseyi sevmez.	

Ayet ve Meali	Vezni
Nur, 24:34 وَلَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ Andolsun ki size, açıklayıcı ayetler indirdik.	مُفَعِّلٌ
Ra'd, 13:9 عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ (O), gizliyi ve aşikâreyi bilendir; büyüktür, yücedir.	مُتَفَاعِلٌ
Hicr, 15:47 وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ Onların göğüslerindeki kini çıkarıp atmışızdır, hepsi kardeşler olarak divanlar üzerinde karşı karşıya oturur.	
Haşr, 59:23 هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ Mukaddestir, selâm, mü'min, müheymin (kollayıp koruyan).	مُفَيْعِلٌ
Gaşiye, 88:22 لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ Onların üzerinde zorlayıcı değilsin.	

İsm-i fâ'il ve sıfat-ı müşebbehe arasındaki farklar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. (Tablo 84)

84. Tablo[178]

1	Lâzım / Mute'addî	S[179]	Lâzım fiilden türetilir. حَسَنٌ، جَميلٌ، كَريمٌ
		F	Lâzım ve mute'addî fiilden türetilir. كاتبٌ، حاسِبٌ
2	Vezinler	S	Semâ'î ve kıyâsîdir.
		F	Sadece kıyâsîdir.
3	Sübût / Hudûs	S	Sübût [180] (devam ve süreklilik) anlamı taşır.
		F	Hudûs [181] (yenilenme ve süreksizlik) ifade eder.
4	Muzârî fiile benzerlik	S	Sadece ism-i fâ'ilve ism-i mef'ûl vezninde geldiğinde muzârî fiile hareke ve sükûn yönüyle benzerlik gösterir, diğer durumlarda benzerlik göstermez. حَسَنٌ، وجَميلٌ، وكَريمٌ
		F	Hareke ve sükûn yönüyle muzârî fiile tam benzerlik gösterir. كاتبٌ، حاسِبٌ

[178] İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, s. 278-280; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, III, s. 247-248.
[179] S: Sıfat-ı Müşebbehe, F: İsm-i Fâil olarak kısaltılmıştır.
[180] İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, s. 396.
[181] İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, s. 396; İbn Hişâm, *el-Mesâlik* , III, s. 216.

5	Zaman	S	Anlamca şimdiki zamanla birlikte geçmiş ve gelecek zamanı içinde barındırır.
		F	Anlamca geçmiş, gelecek veya şimdiki zamanlardan birini ifade eder.
6	Mansûbun durumu	S	Ma'mûlü temyiz olduğu zaman cümle şeklinde gelmedikçe önüne geçemez. زيدٌ وجهَهَ حَسَنٌ (Olmaz) زيدٌ حَسَنٌ وجهَهَ (Olur)
		F	Mansûbu mef'ûl bih olduğu için kendi önüne geçebilir. زيدٌ أَباه ضَارِبٌ
7	Fiile muhalefet	S	Fiiline muhalefet ederek, ma'mûlünü nasb eder. زيدٌ حَسَنٌ الوَجْهَ
		F	Fiilinle daima uyumlu bir şekilde merfu'unu ref' , mef'ûlunu nasb eder. زيدٌ ضَارِبٌ أَباه
8	Fâ'ile / Mef'ûle İzâfet	S	Manevi fâ'iline izâfeti vardır. زيدٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ
		F	Mef'ûlüne izâfeti vardır. هذا ضارِبُ زيدٍ
9	Ma´mûl ile arasında fâsıla	S	Ma´mulü ile kendi arasına fâsıla giremez. (Olmaz) زيدٌ حَسَنٌ في الحرب وجهُهُ
		F	Mamulü ile kendi arasına fâsıla girebilir. زَيدٌ ضَارِب في الدَارِ أبوه عمرا
10	Ma´mûlün Durumu	S	Ma'mûlü sadece sebebidir. زيدٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ ،زيدٌ حَسَنٌ الوَجْهَ
		F	Ma'mûlü sebebi veya hakikî olabilir. Sebebî: مرَرْتُ بِرَجُلٍ ضَارِبٍ أَباه Hakikî: مرَرْتُ بِرَجُلٍ ضَارِبٍ عمراً
11	Muzâf Durumu	S	Zamirinin muzâfı olan ma'mûlüne muzâf olması uygun değildir. مرَرْتُ بحَسَنٍ وَجْهِهِ (Olmaz)
		F	Zamirinin muzâfı olan mef'ûlüne muzâf olur. مرَرْتُ بِقَاتِلٍ أَبِيهِ
12	Müennes Durumu	S	(ة) ve (ء، ى) ile müennes olabilir. شَهْلاَءُ، غَضْبى، نَدْمَانَةٌ
		F	(ة) ile müennes olur. كَاتِبَةٌ ، حَاسِبَةٌ
13	Mecrûru na uyma	S	Mahallen mecrûruna uymaz.[182] (Olmaz) هذا حَسَنُ الوَجْهِ و العينِ
		F	Mahallen mecrûruna uyar. هذا ضاربُ زيدٍ وعمرًا

[182] İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal,* VI, s. 82.

2.2.2. Mübâlağalı İsm-i Fâ‘il

Bazı mubâlağalı ism-i fâ‘il vezinleri ism-i fâ‘il ve sıfat-ı müşebbehe olarak kullanılırlar.[183]

Sîbeveyhi, bu konuda فَعُولٌ vezninde olan رَسولٌ (elçi) ve عَجوزٌ (yaşlı, ihtiyar) kelimeleriyle yine aynı vezinde olan ضَروبٌ (Şiddetli- çokça döven) kelimesini kıyaslamış ve aynı paralelde anlam taşımadıklarını belirterek; فَعُولٌ vezninde olmakla birlikte رَسولٌ ve عَجوزٌ kelimelerinin mubâlağalı ism-i fâ‘il anlamı bildirmediğini ve bu durumun فَعِيلٌ vezninde olmakla birlikte mubâlağalı ism-i fâ‘il anlamı bildirmeyen جَلِيسٌ (Dost, arkadaş, yoldaş) ile عَديلٌ (denk, akran) kelimeleriyle aynı olduğunu ifade etmiştir. Nitekim mübâlağa ifade eden هذا ضَروبٌ زيداً (Bu, Zeyd'i çok dövendir.) cümlesinde olduğu gibi هذ رَسولٌ زيداً denilemez. Çünkü رَسولٌ ve عَجوزٌ sözcüğü mübâlağa bildirmemesi nedeniyle fiil anlamı taşımaz, bu nedenle de mef‘ûl alarak nasb etmez.[184]

Sîbeveyhi, أَنتَ له جَلِيسٌ cümlesinde bulunan فَعِيلٌ veznindeki جَلِيسٌ kelimesinin ism-i fâ‘il olan مُجالِسٌ gibi te'vîl edilmeyeceğini ancak أَنت أَزَيدٌ وَصيفٌ له أو غُلامٌ له (Sen Zeyd'in hizmetçisi/kölesi misin?) cümlesinde olduğu gibi isim olabileceğini ifade eder.[185]

İsimlerin ve ism-i fâ‘illerin çoğunlukla fiil yapısında olmalarından dolayı lafzî ve manaca fiile uyumlarının vezinlerine mübâlağa anlamı vereceğini söyleyen Sîbeveyhi, isimlerin diğer bir kısmının da lafız ve manaca fiillere benzemediğini, bu nedenle de غُلامٌ ve عَبْدٌ kelimeleri gibi mübâlağa anlamı ifade etmeyeceğini belirtir. İsmin fiil anlamını فَعَلَ– يَفْعَلُ– فاعِلٌ yapısında fâ‘il ya da فُعِلَ– يُفْعَلُ– مَفعولٌ yapısında mef‘ûl olarak içinde bulunduracağını, ism-i fâ‘il ve ism-i mef‘ul veznine uymadığında ise mübâlağa anlamı taşımayacağını, mef‘ûl almadığından dolayı sadece ref‘ edeceğini vurgular.[186]

---

[183] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 117.
[184] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 117.
[185] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 117.
[186] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 117.

Ebu Hayyân, وَكَفَى بِاللهِ حَسِيبًا[187] ayetine "Onun sizin üzerinizde şahitliği yeterlidir" anlamını vererek حَسِيبًا kelimesinin مُحاسِبٌ veya حاسِبٌ (Kişiyi hesaba çeken) anlamda olduğunu ifade etmiş ve aynı şekilde işteşlik çatısı bildiren جَلِيسٌ (dost, arkadaş, yoldaş) ile خَلِيطٌ (karışık, düzensiz) kelimelerinin de mübâlağa değil ism-i fâ'il anlamı taşıdıklarını belirtir.[188]

Ebu Hayyân, فَارْتَدَّ بَصِيرًا[189] ayetinin "Görüşü eskisi gibi sıhhatli şekle döndü." anlamında olduğunu söylemiş ve فَعِيلٌ veznine mübâlağa anlamı verildiğinde ise "Görüşü eskiden olduğundan daha iyi ve sıhhatli şekle döndü." şeklinde anlaşılması gerektiğini belirterek; mübâlağa bildiren فَعِيلٌ veznine, ism-i fâ'il anlamı taşıyan مُفْعِلٌ veznine göre anlam verilmemesi halinde mananın yerinde olmayacağını vurgulamıştır. Aynı zamanda ayette فَعِيلٌ veznindeki بَصِيرًا kelimesi mübâlağa anlamı taşısaydı fâ'il olması gerektiğini, ancak burada görme fiilini yerine getiren anlamında ism-i fâ'il anlamı taşıdığını ve ظَرِيفٌ kelimesinin ظَرُفَ fiilinden kıyasla türetildiğini söylemiştir. بَصِيرًا kelimesinin fâ'il kabul edildiği durumda bile mübâlağa anlamı taşımayan أَلِيمٌ (acı veren) – مُؤْلِمٌ (acı veren) ve سَمِيعٌ (duyan, işiten) - مِسْمَعٌ (kulak) gibi olduğunu belirtir.[190]

Mubâlağalı ism-i fâ'il vezinleri fiil merkezli bir mana taşıdığında mubâlağa (ضَرُوبٌ) veya ism-i fâ'il (سَمِيعٌ), isim odaklı bir mana bildirdiğinde ise sübût ifade etmesi nedeniyle sıfat-ı müşebbehe (جَلِيسٌ، عَجُوزٌ، رَسُولٌ) olur.

Dilbilimcilerin bu konuda verdiği örneklerin فَعِيلٌ ve فَعُولٌ vezinlerinde toplanması kullanım sıklığı ile alakalıdır. Diğer vezinler de anlam yönüyle sübût ve isim manası taşıdıklarında sıfat-ı müşebbehe olurlar.

Bu manada mübâlağalı ism-i fâ'ilin kıyâsî vezinlerinden üçü (فَعِيلٌ، فَعُولٌ، فَعِلٌ) ile semâ'î vezinlerinden sübût anlamı taşıyanlar sıfat-ı müşebbehe vezinleriyle ortaktır. Mubâlağa bildirmeyip sübût ifade ettiklerinde ise sıfat-ı müşebbehe olurlar. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 85)

---

[187] Nisâ', 4:6.
[188] Ebu Hayyan, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît,* III, s. 182.
[189] Yusûf, 12:96.
[190] Ebu Hayyan, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît,* V, s. 340.

85. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Vezni
Güzel	جَمِيلٌ	Çirkin	دَمِيمٌ	فَعِيلٌ
Huzursuz	قَلِقٌ	Korkmuş	فَزِعٌ	فَعِلٌ
Sıcak	حَرُورٌ	Ağırbaşlı	وَقُورٌ	فَعُولٌ

Mübâlağalı ism-i fâ'il vezinlerinden gelen sıfat-ı müşebbehe, amel etmesi için lâzım veya tek mef'ûlle müte'addî fiilden müştak olmalıdır.[191]

2.2.3. İsm-i Mef'ûl

İbn Mâlik, tek mef'ûlle geçişli fiilin ism-i mef'ûlünün sıfat-ı müşebbehe olabileceğini değerlendirir.[192] Sübût manası taşıyan ism-i mef'ûl sıfat-ı müşebbehe olur. İsmi mef'ûl, muzâf olmadan sübût anlamı taşırsa sıfat-ı müşebbehe, hudûs anlamı taşırsa ism-i mef'ûl olur. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 86)

86. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Sülâsî Fiili
Geniş, büyük, mutlu	مَبْسوطٌ	بَسَطَ
Korunmuş, depolanmış, saklanmış	مَحْفوظٌ	حَفَظَ
Yükseltilmiş, kaldırılmış	مَرْفوعٌ	رَفَعَ
Oturulan, ikamet edilen, bayındır	مَعْمورٌ	عَمَرَ
Kısa, kısaltılmış, sınırlı	مَقْصورٌ	قَصَرَ
Lanetli, kovulmuş, çirkin, iğrenç	مَلْعونٌ	لَعَنَ
Uzatılmış, açılmış, çok, bol	مَمْدودٌ	مَدَدَ
Vakitli, vakti ayarlanmış	مَوْقوتٌ	وَقَتَ

Kur'ân-ı Kerîm'de ism-i mef'ûl veznide gelen sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 87)

---

[191] İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, s. 276; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, II, s. 247.
[192] İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, II, s. 223-224.

87. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Maide, 5:64 بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاء Hayır, Allâh'ın iki eli de açıktır, dilediği gibi verir.	فَعَلَ يَفْعُلُ
İsra, 17:22 لاَّ تَجْعَل مَعَ اللّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولاً Allâh ile beraber başka bir Tanrı edinme, sonra kınanmış ve yalnız başına bı-	
Tur, 52:4 وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ Ma'mur (bakımlı, şen) Ev (Ka'be).	
Rahman, 55:72 حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ Çadırlara kapanmış hûriler.	
Vakı‘a 56:30 وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ Uzamış gölge(ler).	
Vakı‘a, 56:77-78 فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ * إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ O, elbette değerli bir Kur’ân’dır, saklı bir Kitap’tadır.	
Zümer, 39:67 وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّماوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ Hâlbuki kıyâmet günü yer, tamamen O'nun avucu içindedir, gökler de sağ elinde dürülmüştür.	فَعَلَ يَفْعِلُ
Nisa, 4:103 إِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا Namaz, mü'minlere vakitli olarak farz kılınmıştır.	
Nahl, 16:75 ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً عَبْدًا مَّمْلُوكًا لاَّ يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ Allâh, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köleyi örnek kıldı.	
A’raf, 7:18 قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْؤُومًا مَّدْحُورًا Haydi, sen, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık.	فَعَلَ يَفْعُلُ
İsra, 17:60 وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلاَّ فِتْنَةً لِّلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ Sana gösterdiğimiz rüyayı ve Kur’ân’da lanetlenmiş ağacı, insanların sınama (aracı) yaptık.	
Vakı‘a, 56:32,33 لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ* وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ Pek çok mevya arasında; tükenmeyen ve yasaklanmayan!	
Gaşiye, 88:13 فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ Orada yükseltilmiş tahtlar,	
Gaşiye, 88:14 وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ Konulmuş kadehler,	

Ayet ve Meali	Bâbı
غَيرِ المَغضُوبِ عَلَيهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ Fatiha, 1:7 Kendilerine gazabedilmiş olanların ve sapmışların yoluna değil.	فَعِلَ يَفْعَلُ
وَمَا أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلاَّ وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُومٌ Hicr, 15:4 Biz hiçbir kenti yok etmedik ki, onun mutlaka bilinen bir yazısı olmasın.	
فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ Buruc, 85:21 Levh-i Mahfuz'dadır.	

Sülâsî fiillerin dışındaki ism-i mef'ûller muzârî fiilin müzarat harfi atılarak yerine ötreli mim harfi getirilmesi ve sondan bir önceki harfin fetha olarak harekelenmesi sonucunda türetilir. İsm-i mef'ûl sübût anlamı taşırsa sıfat-ı müşebbehe kabul edilir.

Bakara suresi, "وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ" 25. ayetindeki, "مُطَهَّرَةٌ" sözcüğü cennetteki eşlerin hayız, nifas ve diğer kadın rahatsızlıklarından temiz olduklarını belirtir.[193]

Mezîd ism-i mef'ûl vezinlerinde gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 88)

88. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ Bakara, 2:25 Onlar için orada tertemiz eşler de vardır ve onlar orada ebedi kalacaklardır.	مُفَعَّلٌ فُعِّلَ يُفَعِّلُ
يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الأَرْضَ المُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللهُ لَكُمْ Maide, 5:21 Ey kavmim, Allâh'ın size yazdığı Kutsal Toprağa girin.	
جَنَّاتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ Sad, 38:50 Kapıları kendilerine açılmış Adn Cennetleri.	
فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ * فَمَن شَاء ذَكَرَهُ Abese, 80:12,13 Dileyen onu düşünüp öğüt alır. (O öğüt) Değer verilen sahifeler içindedir.	
كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ Sad, 38:29 Sana (bu) mübarek Kitabı indirdik ki ayetlerini düşünsünler ve sâğduyu sâhipleri öğüt alsınlar.	مُفاعَلٌ

[193] Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, I, s. 419.

2.2.4. İsm-i Tafdîl

Süreklilik ve devam manaları da taşıyan ism-i tafdîl kalıbı, ism-i fâ'il ve sıfat-ı müşebbehe anlamında kullanılabilir.[194]

Kur'ân-ı Kerîm'de Necm suresi 32. Ayette geçen أَعْلَمُ (daha iyi bilir) ism-i tafdîl olarak değil, عالِمٌ ('âlim) manasında ism-i fâ'il olarak gelir.[195]

Rum suresi 26. ayette geçen أَهْوَنُ (daha kolay) ism-i tafdîl olarak değil, هَيِّنٌ (kolay) manasında sıfat-ı müşebbehe olarak gelmiştir. Çünkü Allah için bir şey diğerinden kolay olmaz.[196]

Sıfat-ı müşebbehenin ism-i tafdîl anlamında kullanıldığı da vardır: Yusuf suresi 80. ayette geçen قَالَ كَبِيرُهُمْ (Onlardan büyük olanı dedi ki) ifadesinde كَبِير ism-i tafdîl anlamında büyük olanı manasını ifade eder.[197]

İsm-i tafdîl olarak gelen sıfat-ı müşebbeheye Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 89)

89. Tablo

Ayet ve Meali	
Rum, 30:27	وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ
Yaratmağa başlayan O'dur. Sonra onu çevirip yeniden yapar. Bu O'na kolaydır.	

2.2.5. Câmîd İsimler

Câmid isimler, sonuna nisbet ya'sı eklenerek ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl gibi sıfat olur. Müştak isimlere tevîl edilen sübût anlamı taşıyan câmid isimler, sıfat-ı müşebbehe olur.

Aynı zamanda aşağıdaki kelimeler süreklilik (sübût) ifade ettiği ve zamanla değişmediği için sıfat-ı müşebbehe anlamı taşır.[198] Örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir.(Tablo 90)

---

194 İbn 'Akîl, *Şerhu'bni 'Akîl*, III, s. 181-183; Sabbân, *Hâşiyetu'l Sabbân Şerhu'l-Eşmûni 'alâ Elfiyyeti'bni Mâlik*, III, s. 62; İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, VI, s. 91; Müberred, *el-Kâmil*, II, s. 876- 877; 'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, III, s. 395.

195 Sabbân, *Hâşiyetu'l Sabbân Şerhu'l-Eşmûni 'alâ Elfiyyeti'bni Mâlik*, III, s. 72

196 Sabbân, *Hâşiyetu'l Sabbân Şerhu'l-Eşmûni 'alâ Elfiyyeti'bni Mâlik*, III, s. 72

197 Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmî' li Ahkâmi'l-Kur'ân* , thk. 'Abdullah b. 'abdu'l Muhsin et-Turkî, Beyrût: Muessesetu'l-Risâle, 2006, XI, s. 422.

198 Fahreddin Kabâve, *Tasrîfu'l-Esmâi ve'l-Ef'âl,* s. 163.

90. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe
Anne	أُمٌّ	Baba	أَبٌ
Kız çocuğu	إِبْنَةٌ	Erkek çocuğu	إِبْنٌ
Kız çocuğu	بِنْتٌ	Erkek kardeş	أَخٌ
Her kim, hangisi	أيٌّ	Sahip	ذُو

Câmid isim olarak gelen sıfat-ı müşebbeheye Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 91)

91. Tablo

Ayet ve Meali
وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِن بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلاً جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ A'raf 7:148
Mûsâ kavmi, kendisin(in, Rabbi ile mülâkâta gitmesin)den sonra kendilerinin zinet takımlarından yapılmış, böğürmesi olan bir buzağı heykelini benimsediler.
وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا A'raf, 7:160
Biz onları (Ya'kûb'un oniki oğlundan gelen) oniki torun kabileye ayırdık.
إِذْ قَالُواْ لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلاَلٍ مُّبِينٍ Yusuf, 12:8
Kardeşleri) demişlerdi ki: "Yûsuf ve (öz) kardeşi (Bünyamin), babamıza bizden daha sevgilidir. Oysa biz bir cemaatiz. Babamız açık bir yanlışlık içindedir!
قُرآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ Zümer, 39:28
Korunanlar için bunu, pürüzsüz Arapça bir Kur'ân olarak (indirdik).

2.2.6. Mastarlar

Mastarlar sıfat-ı müşebbehe anlamı taşıdıklarında müfred olur. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir.(Tablo 92)

92. Tablo

Cemi'	Müsennâ	Müfred	
مَرَرْتُ بِرِجالٍ عَدْلٍ Adil adamlara uğradım.	مَرَرْتُ بِرَجُلَيْنِ عَدْلٍ Adil iki adama uğradım.	مَرَرْتُ بِرَجُلٍ عَدْلٍ Adil bir adama uğradım	Müzekker
مَرَرْتُ بِنِسَاءٍ عَدْلٍ Adil kadınlara uğradım.	مَرَرْتُ بِإِمْرَأَتَيْنِ عَدْلٍ Adil iki kadına uğradım.	مَرَرْتُ بِإِمْرَأَةٍ عَدْلٍ Adil kadına uğradım.	Müennes

Müzekker	رَجُلٌ عَدْلٌ Adil bir adam	رَجُلانِ عَدْلٌ Adil iki adam	رِجالٌ عَدْلٌ Adil adamlar
Müennes	إِمْرَأَةٌ عَدْلٌ Adil bir kadın	إِمْرَأَتانِ عَدْلٌ Adil iki kadın	نِسْوَةٌ عَدْلٌ Adil kadınlar

Örneklerde mastarlar, asli sıfat olarak müennes-müzekker ve müfred-cemi‘ yönünden mevsûfa uyması gerekirken sadece manaya işaret etmesi nedeniyle mevsûfuna uymamıştır.

Ferrâ’, Ma’ânî’l-Kur’ân’da, حتَّى تَكُونُ حَرَضاً[199] (Sonunda hasta olacaksın.) ayetinde sıfat-ı müşebbehe olarak gelen حَرَضاً mastarıyla ilgili olarak رَجُلٌ حَرَضٌ، اِمْرَأَةٌ حَرَضٌ قَوْمٌ حَرَضٌ örneklerini vermiş ve müfred, tesniye, cemi‘, müzekker, müennes kullanımlarının aşağıdaki tabloda (Tablo 93) verdiği diğer örneklerde olduğu gibi müfred kullanımıyla aynı olduğunu, ancak tesniye veya cemi‘ kullanımlarının da ضَيْفٌ/ أَضْيَافٌ örneğinde olduğu gibi mümkün olduğunu söylemiştir.[200] Sîbeveyhi’de “Sıfat-ı müşebbehe isim halini aldığından dolayı tesniye ve cemi‘ şekli kullanılmaktadır.” diye belirtmiştir.[201]

Mastarlarla ilgili örnekler aşağıda verilmiştir. (Tablo 93-94)

93. Tablo[202]

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe
Zayıf, yorgun	ضَنًى	Ölümcül hastalık[203]	حَرَضاً
Misafir	ضَيْفٌ	Kronik hasta	دَنَفٌ
Adil	عَدْلٌ	Kolayca ikna edilen	رِضاً
Geri dönen	عَوْدٌ	Ziyaretçi	زَوْرٌ

[199] Yusuf, 12: 85.
[200] Ferrâ’, *Ma’âni el-Kur’ân,* II, s. 54.
[201] Sîbeveyhi, *el-Kitab,* III, s. 401.
[202] Ferrâ’, *Ma’âni el-Kur’ân,* II, s. 54.
[203] Sâbûnî ,*Safvetü’t- Tefâsîr,* III, s. 183.

94. Tablo[204]

Anlamı	Cemi‘	Sıfat-ı Müşebbehe (Mastar)
Meşgul eden, görev	أَشْغالٌ	شُغْلٌ
Akıllı	عُقُولٌ	عَقْلٌ
Hastalık	أَمْراضٌ	مَرَضٌ

Kur’ân-ı Kerîm’de mastar olarak gelen sıfat-ı müşebbehelere örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 95)

95. Tablo

Ayet ve Meali
Nahl, 16:112 — إِوَضَرَبَ اللهُ مَثَلاً قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا
Allah şöyle bir kenti misal olarak anlattı: Güven, huzur içinde idi; her yerden rızkı bol bol kendisine geliyordu.
Kehf, 18:40 — فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا
Bağ kupkuru bir toprak haline gelir.
Kehf, 18:9 — كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا
Bizim şaşılacak ayetlerimizden olduklarını mı sandın?
Meryem, 19:89 — لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا
And olsun ki, "Siz pek kötü bir cür'ette bulundunuz!
Taha, 20:58 — لَّا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنتَ مَكَانًا سُوًى
Ne senin, ne de bizim caymayacağımız uygun bir yer olsun.
Taha, 20:124 — وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا
Ama kim beni anmaktan yüz çevirirse, onun için de dar bir geçim var.
Sebe’, 34:16 — وَبَدَّلْنَاهُم بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَى أُكُلٍ خَمْطٍ
Onların iki bahçesini buruk yemişli, acı meyvalı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik.
Cin, 72:6 — وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا
Doğrusu insanlardan bazı erkekler, cinlerden bazı erkeklere sığınırlardı da onların şımarıklığını artırırlardı.
Nebe’, 78:34 — وَكَأْسًا دِهَاقًا
Ve dolu kadeh(ler).

[204] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, III, s. 401.

2.3. Kur'ân-ı Kerîmde Sıfat-ı Müşebbehe İstatistiği

Kur'ân-ı Kerîm'de sülâsî mücerred bâblardan gelen 406 adet sıfat-ı müşebbehenin 18 sıfat-ı müşebbehe veznine dağılımı ve yüzde oranları aşağıdaki tablo ve grafiklerde verilmiştir. (Tablo 96-97, Grafik 1)

96. Tablo

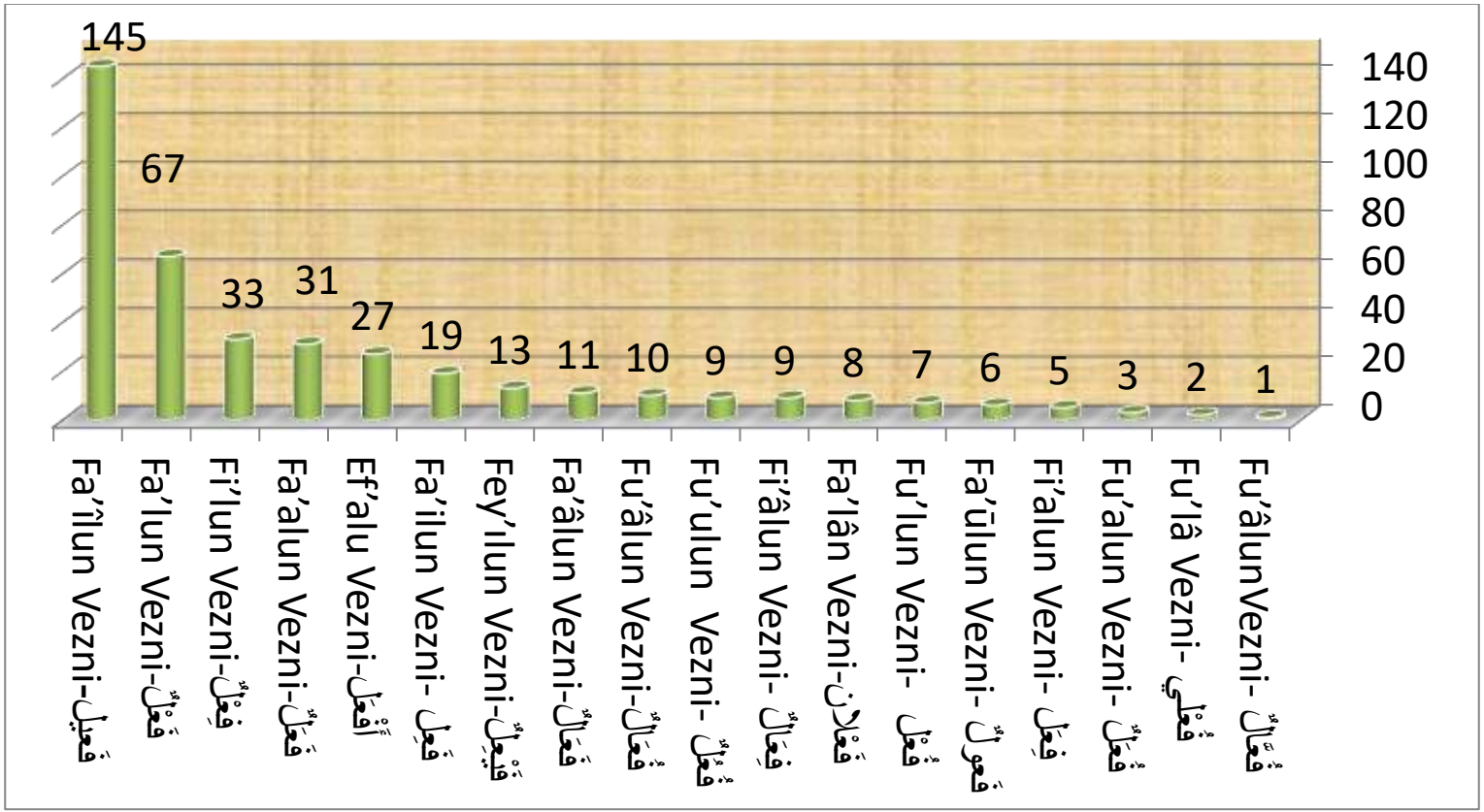
Sıra No	Vezin	Sayısı	Yüzde Oranı %
1	Fa'îlun (فَعِيلٌ) Vezni	145	35,71
2	Fa'lun (فَعْلٌ) Vezni	67	16,50
3	Fi'lun (فِعْلٌ) Vezni	33	8,13
4	Fa'alun (فَعَلٌ) Vezni	31	7,64
5	Ef'alu (أَفْعَلُ) Vezni	27	6,65
6	Fâ'ilun (فَعِلٌ) Vezni	19	4,68
7	Fey'ılun (فَيْعِلٌ) Vezni	13	3,20
8	Fa'âlun (فَعَالٌ) Vezni	11	2,71
9	Fu''âlun (فُعَالٌ) Vezni	10	2,46
10	Fu'ulun (فُعُلٌ) Vezni	9	2,22
11	Fi'âlun (فِعَالٌ) Vezni	9	2,22
12	Fa'lân (فَعْلان) Vezni	8	1,97
13	Fu'lun (فُعْلٌ) Vezni	7	1,72
14	Fa'ûlun (فَعولٌ) Vezni	6	1,48
15	Fi'alun (فِعَلٌ) Vezni	5	1,23
16	Fu'alun (فُعَلٌ) Vezni	3	0,74
17	Fu'lâ (فُعْلي) Vezni	2	0,49
18	Fu'âlun (فُعَّالٌ)Vezni	1	0,25
		406	100

Kur'ân-ı Kerîm'de فَعِيلٌ vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelerin tekrar sayıları da dikkate alınarak 114 sureye dağılımı aşağıdaki tabloda gösterirmiştir. (Tablo 97)

97. Tablo

Sure No	Sure	Adet	Sure No	Sure	Adet	Sure No	Sure	Adet	Sure No	Sure	Adet
1	Fâtiha	-	**30**	Rûm	8	**59**	Haşr	11	**88**	Gâşiye	1
2	Bakara	83	**31**	Lokman	12	**60**	Mumtehine	2	**89**	Fecr	1
3	Âl-i İmrân	48	**32**	Secde	4	**61**	Sâf	5	**90**	Beled	1
4	Nisâ	120	**33**	Ahzâb	57	**62**	Cum‘a	2	**91**	Şems	-
5	Mâide	50	**34**	Sebe’	20	**63**	Münâfikûn	2	**92**	Leyl	1
6	En’âm	37	**35**	Fâtır	17	**64**	Teğabün	5	**93**	Duhâ	2
7	A‘râf	30	**36**	Yâsin	8	**65**	Talâk	3	**94**	İnşirâh	-
8	Enfâl	29	**37**	Sâffât	13	**66**	Tahrîm	9	**95**	Tîn	-
9	Tevbe	37	**38**	Sâd	9	**67**	Mülk	11	**96**	‘Alak	-
10	Yunus	26	**39**	Zumer	12	**68**	Kalem	9	**97**	Kadîr	-
11	Hûd	35	**40**	Mu’min	13	**69**	Hâkka	8	**98**	Beyyine	1
12	Yusuf	19	**41**	Fussilet	14	**70**	Meâric	7	**99**	Zilzâl	-
13	Ra‘d	14	**42**	Şûrâ	22	**71**	Nuh	2	**100**	Âdiyât	3
14	İbrahim	19	**43**	Zuhruf	10	**72**	Cin	3	**101**	Kâri’a	-
15	Hicr	5	**44**	Duhân	7	**73**	Müzzemmil	10	**102**	Tekâsûr	2
16	Nahl	16	**45**	Câsiye	2	**74**	Müddessir	6	**103**	‘Asr	-
17	İsrâ	47	**46**	Ahkâf	3	**75**	Kıyâmet	1	**104**	Humeze	-
18	Kehf	10	**47**	Muhammed	2	**76**	İnsan	8	**105**	Fîl	-
19	Meryem	34	**48**	Fetih	15	**77**	Mürselât	5	**106**	Kureyş	-
20	Tâ-Hâ	7	**49**	Hucurât	6	**78**	Nebe’	4	**107**	Mâ‘ûn	1
21	Enbiyâ	7	**50**	Kâf	24	**79**	Nâziât	1	**108**	Kevser	-
22	Hac	35	**51**	Zâriyât	6	**80**	‘Abese	1	**109**	Kâfirûn	-
23	Mü’minûn	14	**52**	Tûr	2	**81**	Tekvîr	4	**110**	Nasr	-
24	Nûr	22	**53**	Necm	3	**82**	İnfitâr	2	**111**	Tebbet	-
25	Furkân	23	**54**	Kamer	7	**83**	Mutaffifin	1	**112**	İhlâs	-
26	Şu‘arâ	18	**55**	Rahmân	1	**84**	İnşikak	2	**113**	Felâk	-
27	Neml	16	**56**	Vâkıa	15	**85**	Burûc	6	**114**	Nâs	-
28	Kasas	13	**57**	Hadîd	16	**86**	Târık	-			
29	Ankebût	3	**58**	Mücâdele	8	87	A‘lâ	-			

1. Grafik

145
67
33
31
27
19
13
11
10
9
9
8
7
6
5
3
2
1
140
120
100
80
60
40
20
0
Fa’îlun Vezni-فَعِيل
Fa’lun Vezni-فَعْلٌ
Fi’lun Vezni-فِعْلٌ
Fa’alun Vezni-فَعَلٌ
Ef’alu Vezni-أَفْعَل
Fa’ilun Vezni- فَعِل
Fey’ılun Vezni-فَيْعِلٌ
Fa’âlun Vezni-فَعَالٌ
Fu’âlun Vezni-فُعَالٌ
Fu’ulun Vezni- فُعُلٌ
Fi’âlun Vezni- فِعَالٌ
Fa’lân Vezni-فَعْلان
Fu’lun Vezni- فُعْل
Fa’ûlun Vezni- فَعُولٌ
Fi’alun Vezni- فِعَل
Fu’alun Vezni- فُعَلٌ
Fu’lâ Vezni- فُعْلى
Fu’âlunVezni- فُعَّالٌ

III. BÖLÜM

SIFAT-I MÜŞEBBEHENİN AMELİ

İbn Ya‘îş, sıfatı amel bakımından üç aşamada inceleyerek muzârî fiile benzemesinden dolayı etki gücü en yüksek olan câri sıfatlardan ism-i fâ‘ili ilk, ism-i mef‘ûlü ikinci sıraya almış ardından sıfat-ı müşebbeheyi yer vermiştir.[205]

İsm-i fâ‘il, ism-i mef‘ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîl kendisinden sonra gelen ism-i nitelemesinden dolayı sebebi sıfat olur.[206] Sıfat-ı müşebbehe de sebebi sıfat olduğu için amel eder.[207]

3.1. Sıfat-ı Müşebbehede Sıfat-Mevsûf İlişkişi

Sıfat; tekid, bedel, atıf gibi tâbilerdendir. Mevsûfa giden gizli zamir ref‘ olursa sıfat mevsûfuna i‘râb (ref‘, nasb, cer), adet (müfred-müsennâ-cemi‘), ma‘rife-nekra ve cinsiyet (müennes-müzekker) yönüyle tamamen uyar.[208] Sıfat-ı müşebbehenin mevsufuyla olan irtibatını gösteren örnekler aşağıda verilmiştir. (Tablo 98-101)

98. Tablo

İ‘rabı	Cümle
Mevsûf (زيد): müzekker, müfred, ma‘rife, mecrûr. Sıfat-ı Müşebbehe (الكريمِ):müzekker, müfred, ma‘rife, mecrûr.	مَرَرْتُ بزَيدٍ الكَرِيمِ (هو) Cömert Zeyd’e uğradım.
Mevsûf (بزيدَيْنِ): müzekker, tesniye, ma‘rife, mecrûr. Sıfat-ı Müşebbehe (الكريمَيْن): müzekker, müsennâ, ma‘rife mecrûr.	مَرَرْتُ بزَيدَيْنِ الكَرِيمَيْنِ (هما) İki Cömert Zeyd’e uğradım.
Mevsûf (بِرجالٍ) : müzekker, cemi‘, nekra, mecrûr. Sıfat-ı Müşebbehe (كُرَمَاءَ): müzekker, cemi‘, nekra, mahallen mecrûr.	مَرَرْتُ بِرجالٍ كُرَمَاءَ (هم) Cömert adamlara uğradım.

[205] İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 82; eş-İşbîlî, *el-Basît fî Şerhi Cumeli’l-Zeccâcî*, s. 1073.

[206] İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 82; İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl,* III, s. 140,195; İşbîlî, *el-Basît fî Şerhi Cumeli’l-Zeccâcî*, s. 1073.

[207] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 204, 205. Suyûtî, *Hem‘u’l-Havâmi‘ fî Şerhi Cem‘il-Cevâmi‘*, III, s. 92.

[208] İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl,* III, s. 192, 193; Ebü’s-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, İbnü’l-Esîr, *el-Bedîʿ fî ʿilmi’l-ʿArabiyye*, thk. Fethi Amed Aliddîn, Mekke: Câmiatu Ümmi’l-Kurâ, h. 1420, I, s. 311.

99. Tablo[209]

Cemi‘	Müsennâ	Müfred	
(هم) الزَيْدونَ رِجَالٌ حَسَنونَ Zeyd’ler iyi kişilerdir.	(هما) الزَيْدَانِ رَجُلاَنِ حَسَنَانِ İki Zeyd iyi iki kişidir.	(هو) زَيْدٌ رَجُلٌ حَسَنٌ Zeyd iyi bir kişidir	Müzekker
(هُنَّ) الهِنْدَاتُ نِسَاءٌ حَسَنَاتٌ Hind’ler iyi kadınlardır.	(هما) الهِنْدَانِ إمْرَأَتَانِ حَسَنَتَانِ İki Hind iyi iki kadındır.	(هي) هِنْدٌ إمْرَأَةٌ حَسَنَةٌ Hind iyi bir kadındır.	Müennes

Tablodaki örnek cümlelerin gizli zamirleri ref‘ durumundadırlar.

Cümlede fâ‘ili zâhir olarak ref‘ olan sıfat-ı müşebbehe müfred halde i‘râb (ref‘, nasb, cer) ve ma‘rife-nekra yönüyle mevsûfuna uyarken cinsiyette (müennes-müzekker) kendisinden sonra gelen merfu‘ zâhir isme tâbi olur.[210] Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 100)

100. Tablo

Cemi‘	Müsennâ	Müfred	
مَرَرْتُ بِرِجالٍ حَسَنَةٍ أُمَّهُمْ (حَسُنَتْ أُمَّهُمْ)	مَرَرْتُ بِرَجُلَيْنِ حَسَنَةٍ أُمَّهُمَا (حَسُنَتْ أُمَّهُمَا)	مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنَةٍ أُمُّهُ (حَسُنَتْ أُمُّهُ)	Müennes
Anneleri iyi adamlara uğradım.	Anneleri iyi olan iki adama uğradım	Annesi iyi adama uğradım.	
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ حَسَنٍ آباؤُهُمْ (حَسُنَ آباؤُهُمْ)	مَرَرْتُ بِإمْرَتَيْنِ حَسَنٍ أَبَواهُما (حَسُنَ أَبواهما)	مَرَرْتُ بِإمْرَأَةٍ حَسَنٍ أَبُوها (حَسُنَ أَبُوها)	Müzekker
Babaları iyi kadınlara uğradım.	Babaları iyi iki kadına uğradım.	Babası iyi kadına uğradım.	

Kur’ân-ı Kerîm’de sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.(Tablo 101)

[209] İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, s. 193.
[210] İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl,* III, s. 193.

101. Tablo[211]

Ayet ve Meali	İ'râbı	
Mu'minûn, 23:15 ثمّ إنّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيّتُونَ Sonra siz, bunun ardından öleceksiniz.	REF'	MÜZEKKER
Mu'min, 40:65 هُوالْحَيُّ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُو O Allah ki daima hayatta olandır, Ondan başka ilah yoktur.		
Rahmân, 55:52 فِيهِمَا مِن كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ İkisinde de her meyvadan iki çift var.		
Nisâ, 4:142 وَإِذَا قَامُواْ إِلَى الصَّلاَةِ قَامُواْ كُسَالَى Namaza kalktıkları zaman da üşene üşene kalkarlar.	NASB	
Tâhâ, 20:86 رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا Bunun üzerine Mûsâ, çok kızgın ve üzüntülü bir halde kavmine döndü.		
Hadîd, 57:28 يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِ Size rahmetinden iki pay versin.		
Kehf, 18:82 وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلاَمَيْنِ يَتِيمَيْنِ Duvar ise şehirde iki yetim çocuğun idi.	CER	
Nûr, 24:61 وَلاَ عَلَى الأَعْرَجِ حَرَجٌ Köre güçlük yoktur.		
Sâd, 38:47 وَ أَنَّهمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الأَخْيَارِ Onlar bizim yanımızda seçkinlerden, hayırlılardandır.		
Bakara, 2:178 وَالأُنثَى بِالأُنثَى Kadına kadın,	REF'	MÜENNES
Nahl, 16:34 فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُواْ Nihayet yaptıklarının kötülükleri onlara ulaştı.		
Âl-i İmrân, 3:38 قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِن لَّدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً Dedi ki rabbim bana katından iyi bir çocuk ver.	NASB	
Fûrkân, 25:70 يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ Allah onların günahlarını sevaba çevirir.		
İbrahîm, 14:24 كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاء Güzel söz, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.	CER	
Tahrîm, 66:5 عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا İbâdet eden, oruç tutan dul ve bâkire (eşler verir.)		

[211] Muhammed İzzi, *es-Sıfatu'l-Müşebbehe ve Mübalagatu ism-il-'fâil fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 112, 115.

3.2. Sıfat-ı Müşebbehenin İzâfeti

Sıfat-ı müşebbehe tenvinli veya tenvinsiz olan ma‘mülüne muzâf olması yaygın bir durumdur.[212] Muzârî fiille şeklen ve manaca benzemeyen sıfat-ı müşebbehe, izâfetin fiil için söz konusu olmaması nedeniyle de fiille arasındaki farklılığı daha belirgin bir hale getirir.[213]

Sıfat-ı müşebbehe ma‘mûlüne muzâf olmakla ma‘rife sayılmaz.[214] Çünkü izâfeti nedeniyle fâili dışında bir şeyle irtibat kurmaz.[215]İzâfet durumunda ma‘mûlün ال takılı olması sıfat-ı müşebbehenin ال takılı olmasından daha iyidir. Çünkü ma‘mûl ال takılı olduğunda sıfat-ı müşebbehenin ال takılı veya ال takısız olması aynı şeydir. Ancak ma‘mûlün ال takılı olması, sıfat-ı müşebbehede asıl kabul edilen حَسَنٌ وَجْهُهُ (Onun yüzü güzeldir.)[216] anlamını taşıması nedeniyle daha güzeldir. Ma‘mûl olduğu gibi sıfat-ı müşebbehe de ال takılı olarak yaygın kullanılır. Bunun yanı sıra ma‘mûl de tenvinli kullanılır.[217]

Ma‘mûl, kendisinden önceki isim nedeniyle ال takısı almış gibi ma‘rife sayılırken ها zamiri ile de ayrıca ال takılıymış gibi ma‘rife yapılması lüzumsuz olacağından, بِحَسَنَةِ الوَجْهِ ifadesine benzetilen حَسَنَةُ وَجْهِها’ın kullanımı kabul görmez.[218]

Arap dilinde, muzâfun ileyh ma‘rife olduğunda sadece muzâf ال takısı alabilir. Araplar, هذا الحَسَنُ الوَجْهِ cümlesinde ma‘rifeye muzâf olmasından dolayı kendisi ma‘rife olmayan الحَسَنُ sıfat-ı müşebbesini ال takısıyla kullanmışlardır. Burada حَسَنُ kelimesi ma‘rife olamadığı gibi nekralığını sağlayan tenvin manasını da kaybeder. Sıfat-ı müşebbehe ال takılı olduğu durumlarda nekra ma‘mûlüne muzâf olamaz. Burada ال takısı tenvin yerine geçtiğinden sadece الحَسَنُ وَجْهاً şeklinde kullanımı uygundur. Sıfat-ı müşebbehe nekra oldu-

---

212 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 194; ‘Abbâs Hasan, *en-Nahvu’l-Vâfî*, III, s. 1-180; İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, s. 140-141

213 Bkz. dipnot 4; Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 194-195.

214 Bkz. Dipnot 2; Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 195.

215 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 194.

216 İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl,* III, s. 140.

217 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 196-197.

218 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 199.

ğunda ise حَدِيثُ عَهْدٍ (genç), كَرِيمُ أَبٍ (cömert baba) örneklerinde olduğu gibi izâfetlerinde sorun olmaz.[219]

هذا حَسَنُ الوَجْهِ / هذه حَسَنَةُ الوَجْهِ (Bu, güzel yüzlüdür.) cümlesinde sıfat-ı müşebbehe olan حَسَنُ/حَسَنَةُ kelimeleri güzellik sıfatını kendisinden önce gelen isme (هذا/هذه) taşır. Ardından da bu anlam yüzü (الوَجه) niteler. Bu, هذا ضارِبُ الرَجُلِ /هذه ضارِبةُ الرَجُلِ (Bu adamı dövendir.) cümlesindeki ism-i fâ'ilin durumu gibidir. Ancak, sıfat-ı müşebbehe ma'mûlünü (الوَجْهِ), ism-i fâ'il ise fâ'ilini (هذا/هذه) niteler.[220] İ'râbıyla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'de sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlü ile izâfet haline örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 102)

102. Tablo

Ayet ve Meali	Mamülün Durumu	Sıfat-ı Müşebbehe		
Bakara, 2:69 نّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاء فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ Rengi parlak, sarı bir inektir, bakanlara sevinç verir.	mevsûfun zamirine muzâf	REF،	NEKRA	MÜZEKKER
A'râf, 7:167 إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ Muhakkak ki rabbin azabı çabuk görendir. O Gafûr ve Rahimdir.	ال takılı			
Yusuf, 12:80 قَالَ كَبِيرُهُمْ Dedi ki onların büyükleri	zamir			
Cin, 72:25 قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ De ki: Size söylenen şey yakın mıdır?	ism-i mevsul			
'Âl-i İmân, 3: 159 وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır, giderlerdi.	ال takılı	NASB		
Ahzab, 33:67 وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا Ve dediler ki: "Rabbimiz, biz beylerimize ve büyüklerimize uyduk da bizi yoldan saptırdılar.	zamir			
Bakara, 2:172 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ Ey inananlar Allah'ın sizlere rızık olarak verdiklerinden yiyin.	ism-i mevsul	CER		
Mu'min, 40:3 وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ Tevbelerini kabul eden ve azabı şiddetli olandır.	ال takılı			

[219] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 199-200.
[220] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 195.

Zümer, 39:51 فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا Onlara yaptıklarının kötülükleri erişecektir.	ism-i mevsul	REF	NEKRA	MÜENNES
Sad, 38:50 جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ Kapıları kendilerine açılmış Adn cennetleri.	ال takılı	NASB		
Tegabun, 64:9 وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ Kim Allaha iman eder ve salih amel işlerse Allah onun günahlarını örter.	zamir			
Mu'min, 40:45 فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا Allâh onu, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden korudu.	ism-i mevsul			
Ahkaf, 46:16 وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ Onların kötülüklerinden geçeriz, cennet halkı arasındadırlar.	zamir	CER		

3.3. Sıfat-ı Müşebbehenin Ameli

İsm-i fâ'il ve diğer müştaklar muzârî fiil manasına sahip olmaları nedeniyle onun gibi amel eder. Sıfat-ı müşebbehe, muzârî fiile benzemediği gibi muzârî fiil anlamı taşıyan ism-i fâ'ile de benzemez. Ancak lâzım fiilden türetililir ve muzârî fiile benzememesine rağmen, ism-i fâ'ile amel yönüyle benzer. Bu nedenle "es-Sıfatu'l-müşebbehe bi'smi'l fâ'il el-mute'addî li-vahid" olarak tanımlanır.[221] Sıfat-ı müşebbehe sübût manasıyla amel eder ve fâ'ilinin dışında bir etki alanı olmadığından kendisinden sonra gelen mansûb isim temyiz olur, gerçek manada mef'ûl olarak değerlendirilmez.[222]

Müberred, هذا رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ و كَثِيرٌ مَالُهُ (Bu yüzü güzel ve malı çok birisidir.) cümlelerinde حَسَنٌ sıfat-ı müşebbehesinin kendi fâ'ili وَجْهُ kelimesini, كَثِيرٌ sıfat-ı müşebbehesinin de kendi fâ'ili مَالُ kelimesini ref' ettiğini belirterek geçen cümlelerde güzelliğin yüze, çokluğun ise mala ait olduğunu ifade eder. Örnek verilen cümlenin هذا رَجُلٌ قَائِمٌ أَبوه و قَائِدٌ أَخوه (Bu adamın babası ayakta ve kardeşi de yöneticidir.) cümlesiyle amel bakımdan aynı olduğunu vurgular.[223]

Sıfat-ı müşebbehe muzârî fiile benzeyen ism-i fâ'ile, amel yönüyle benzediği için amel bakımından üçüncü sırada yer alır.[224] Örnek:

---

[221] İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, s. 276; İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, II, s. 247.
[222] İbn Ya'îş, Şerhu'l-*Mufassal*, VI, s. 82; Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 194.
[223] Müberred, *Muktedab*, IV, s. 158.
[224] İşbîlî, *el-Basît fî Şerhi Cumeli'l-Zeccâcî*, s. 1073.İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, IV, s. 107.

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنٍ وَجْهُهُ: Yüzü güzel adama uğradım.

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ سَاكِنٍ مُحَمَّدٌ في دَارِهِ: Muhammed'in evinde oturan adama uğradım.

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنٍ زَيْدٌ: Bu durum sıfat-ı müşebbehe muzâri fiile benzemediği için kullanılamaz.

Sîbeveyhi, sıfat-ı müşebbehenin amel etmesi için gerekli şartlar içerisinde, sebeb-i sıfat olmasının zorulu olduğunu ve bunun yanısıra ال takısı ile ma'rife olabileceğini veya nekra kalabileceğini, cümle içerisinde gizli olduğunda amel etmeyeceğini, ma'mûlün önüne geçemeyeceğini ve ma'mûlü ile arasına fâsıla giremeyeceğini belirtir.[225]

Suyûtî, sıfat-ı müşebbehenin; ma'mûlü cümle içerisinde gizli olmayıp zâhir olduğunda, hakiki sıfat olmayıp sebebî sıfat olduğunda, ma'mûlün önüne geçmediği ve ma'mûlü ile aralarına fâsıla girmediği durumlarda amel edeceği yönünde fikir beyan eder.[226]

Sıfat-ı müşebbehe, ال takısıyla birleşmediği ve birleştiği durumlarda olmak üzere iki şekilde amel eder.

1. Sıfat-ı Müşebbehenin ال Takısıyla Birleşmediği Durumda Ameli

Sıfat-ı müşebbehenin fiil gibi bir desteğe ihtiyaç duymadan, ال takısı ile birleşerek ma'rife olmadan amel etmesi asıldır.[227] Sıfat-ı müşebbehe bu durumda beş şekilde bulunur.

1. Soru cümlesiyle birlikte,

Örnek: هل جَاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ (Yüzü güzel bir adam geldi mi?)

2. Mevsûfa bitişik olarak,

Örnek: مرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنٍ وَجْهُهُ (Yüzü güzel bir adama uğradım.)

3. Nehiy durumunda,

Örnek: ما شاهَدْتُ رجُلاً فقيراً في هذه المَدَينَةِ (Bu şehirde fakir bir adam görmedim.)

4. Hal olarak,

Sıfat-ı Müşebbehe, hal konumunda, sâhibu'l-hâle adet (müfred, müsennâ ve cemi') ve cinsiyet (müennes ve müzekker) bakımından uyar.

Bu konuda örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 103)

---

[225] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 194, 204, 205.
[226] Suyûtî, *Hem'u'l-Havâmi' fî Şerhi Cem'il-Cevâmi'*, III, s. 92.
[227] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 194.

103. Tablo

Hal Olarak Sıfat-ı Müşebbehe		
Cemi‘	Müsennâ	Müfred
رَجَعَ زَيْدُونَ كَرِيمِينَ	رَجَعَ زَيْدَانِ كَرِيمَيْنِ	رَجَعَ زيدٌ كَرِيماً
رَجَعَتْ فاطِمَاتُ كَرِيماتٍ	رَجَعَتْ فَاطِمَتانِ كَرِيمَتَيْنِ	رَجَعَتْ فاطِمَةُ كَرِيمَةً

5. Haber olarak,

Sıfat-ı müşebbehe haber olarak üç şekilde gelir.

1) Mübtedaya haber olarak,

2) إنَّ ve kardeşlerine haber olarak,

3) كان ve kardeşlerine haber olarak.

Sıfat-ı Müşebbehe mübtedaya veya إنَّ/كان ve kardeşlerine haber olduğunda, nâsıh isme veya fiile ya da kendisinden önceki mef‘ûle, adet (müfred, tesniye, cemi‘) ve cinsiyet (müennes ve müzekker) olarak uyar. Bu konuda örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 104)

104. Tablo

Mef‘ûlün bih	Nâsıh Fiil	Nâsıh Harf	Sıfat-ı Müşebbehe
ظَنَنْتُ المَرْأَةَ جَمِيلَةً	كان الرَّجُلُ حَسَناً	إنَّ الرَّجُلُ حَسَنٌ	الرَّجُلُ حَسَنٌ

Sıfat-ı müşebbehenin ال takılısıyla birleşmeyerek amel ettiği durumlara Kur’ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 105)

105. Tablo

Ayet ve Meali	Durumu (ال takısız)
أَقَرِيبٌ أَم بَعِيدٌ مَّا تُوعَدُونَ — Enbiya, 21:109 Size va’d olunan, yakın mı? uzak mı?, bilmiyorum.	Soru Cümlesi
قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ — Cin, 72:25 De ki: Tehdit edegeldiğiniz (azab) yakın mıdır? ben bilmem.	
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ — Fussilet, 41:16 Onların üzerine, o uğursuz günlerde soğuk bir rüzgar gönderdik.	Mevsûfa Bitişik
وَأَلَّو اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لأَسْقَيْنَاهُم مَّاء غَدَقًا — Cin, 72:16 Şayet doğru yolda gitselerdi, onları denememiz için onlara bol su verirdik.	
وَسَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلاً — İnsân, 76:26 Gecenin uzun bir bölümünde O’nu tesbih et.	

Ayet ve Meali	Durumu (ال takısız)
وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ — En'âm, 6:59 Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.	Nefy Cümlesi
وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلاَّ فِرَارًا — Ahzâb, 33:13 Oysa, evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı.	
فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللهُ مِن فَضْلِهِ — Âl-i İmran, 3:170 Allah'ın lütfundan kendilerine verdikleri ile sevinçlidirler.	Hal
وَإِذَا قَامُواْ إِلَى الصَّلاَةِ قَامُواْ كُسَالَى — Nisâ, 4:142 Onlar namaza kalktıklarında, üşenerek kalkarlar.	
وَخَرَّ موسَى صَعِقًا — A'râf, 7:143 Mûsâ da baygın düştü.	
وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِن بَعْدِيَ — A'râf, 7:150	
نَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا — İsra, 17:97 Kıyâmet günü onları, yüzü koyun, kör, dilsiz ve sağır bir halde süreriz.	
وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى — Taha, 20:124 Kıyâmet günü onu kör olarak (yüce Divâna) süreriz.	
وَقَالُواْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ — Bakara, 2:88 "Kalblerimiz, perdelidir", dediler.	Mübtedaya Haber
وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاء لِلنَّاظِرِينَ — A'râf, 7:108 Ve elini (böğründen) çıkardı, birden o, bakanlar için, bembeyaz parlayan bir şey oldu.	
إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ — Tur 52:28 İyilik eden, esirgeyen O'dur, O.	
وَإِن كُنتُم مَّرْضَى — Nisa, 4:43 Eğer hasta iseniz	كان ye Haber
إِنَّ اللهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا — Nisa, 4:56 Şüphesiz Allâh dâimâ üstündür, hüküm ve hikmet sâhibidir.	
إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا — İsra, 17:44 O, halimdir, çok bağışlayandır.	
وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا — Meryem, 19:64 Senin Rabbin unutkan değildir.	

Ayet ve Meali	Durumu (ال takısız)
Ahzâb, 33:69 وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا O, Allah yanında şerefliydi.	
Bakara, 2:69 أَنَّه ا بَقَرَةٌ صَفْرَاء فَاقِعٌ لَّوْنُهَا Rengi parlak, sarı bir inektir, bakanlara sevinç verir.	إنَّ ye Haber
Maide, 5:4 إِنَّ اللَهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ Çünkü Allâh, hesabı çabuk görendir.	
En’âm, 6:19 وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُون Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım.	
Enfal, 8:52 إِنَّ اللَهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ Şüphesiz Allâh güçlüdür, O'nun cezâsı çetindir.	
Hud, 11:10 إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ O, sevinir, övünür.	
Saffat, 37:89 "فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ Ben hastayım", dedi.	
Zümer, 39:30 إِنَّكَ مَيِّتٌ وَ إِنَّهم مَّيِّتُونَ Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecektir.	
Kalem, 68:45 وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu benim tuzağım sağlamdır.	
En’am, 6:125 وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا Kimi de saptırmak isterse onun göğsünü, (o kimse) göğe çıkıyormuş gibi dar ve tıkanık yapar.	Nâsıh Fiile İkinci Mef‘ûl
Neml, 27:34 جَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً Halkının şeref‘lilerini alçaltırlar.	
Müzzemmil, 73:17 فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا Peki, inkâr ederseniz, çocukları ihtiyarlatan o günden kendinizi nasıl kurtaracaksınız?	

2. Sıfat-ı Müşebbehenin ال Takısı İle Birleştiği Durumda Ameli

جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهُ أَبِ: Babasının yüzü güzel adam geldi.

مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الحَسَنِ وَجْهُ غُلامِهِ: Oğlunun yüzü güzel adama uğradım.

Sıfat-ı müşebbehenin ال takılısıyla birleşerek amel ettiği durumlara Kur’ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 106)

106. Tablo

Ayet ve Meali	Durumu
Yasin, 36:80 الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkartan odur.	ال takılı
Nur, 24:61 لَّيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ A'maya güçlük yoktur, topala güçlük yoktur.	

3.4. Sıfat-ı Müşebbehenin Ameli Açısından İfade Ettiği Zaman

Sıfat-ı müşebbehe, anlamca aynı anda sadece bir zamana hitap eden ism-i fâ'ilden farklı olarak geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları aynı anda içine alır.[228] Dilbilimcilerin büyük çoğunluğu, şimdiki zamanı kapsamayan sıfat-ı müşebbehenin amel etmeyeceği görüşündedir. İbn Ya'îş, sıfat-ı müşebbehenin geçmişi işaret ettiğinde, bu zaman aralığının mevcut anı kapsaması şartıyla ancak amel edebileceğini zikreder. Bu durumu, mâzî anlamı bulunan ancak söylendiği vakitte de varlığını koruyan güzellik ve cömertlikle ifade eder.[229] Sıfat-ı müşebbehenin amel ederken ifade ettiği zamanla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 107)

107. Tablo

Ayet ve Meali	İfade Ettiği Zaman
Meryem, 19:64 وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا Senin Rabbin unutkan değildir.	Süreklilik ve Sübût
Mu'min, 40:65 هُو الْحَيُّ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُو O, daima diridir, O'ndan başka İlah yoktur.	
Mu'minûn, 23:15 ثمّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ Sonra, muhakkak siz, bunun ardından elbette öleceksiniz.	Gelecek Zaman
Zümer, 39:30 إِنَّكَ مَيِّتٌ وَ أَنَّهم مَّيِّتُونَ Muhakkak sen de ölecek sin, onlar da ölecekler.	
Gâf, 50:21 وَجَاءتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ Her birey, yanında bir sürücü ve bir şahitle beraber gelecek.	

[228] İbn Serrâc, Ebu Bekr Muhammed b. Sehl (ö.316/928), *el-Usûl fi'n-Nahv*, Hüseyin Fetlâ, I-IV, 3.bs., Beyrût, Müessesetu'l-Risâle, 1996, I, s. 75;İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, VI, s. 82; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, III, s. 248.

[229] İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, VI, s. 82-83; İbn Serrâc, *el-Usûl fi'n-Nahv*, I, s. 133.

Ayet ve Meali	İfade Ettiği Zaman
A‘râf, 7:139 وَبَاطِلٌ مَّا كَانُواْ يَعْمَلُونَ Yapmakta oldukları bâtıldı.	Geçmiş Zaman
Tâha, 20:86 فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا Bunun üzerine Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü.	
Kamer, 54:31 الْمُحْتَظِرِ فَكَانُوا كَهَشِيمِ Ahılcının topladığı çerçöp gibi oluverdiler.	

3.5. Sıfat-ı Müşebbehe Anlamı Taşıyan Diğer İsimlerin Ameli

3.5.1. İsm-i Fâ‘il

İsm-i fâ‘il amel etmesi yönüyle muzârî fiile benzer. Hudûs anlamı bildiren ism-i fâ‘ilin ameli, fiili lâzım olduğunda sadece fâ‘iline, mute‘addî olduğunda ise fâ‘ile ve mef‘ûlüne olur.[230] Örnek: أَ قائِمٌ زَيدٌ؟: Zeyd ayakta mıdır? أَ ضاربٌ زيدٌ عَمْراً ؟ : Zeyd, ‘Amr’ı döver mi?

Sîbeveyhi, ism-i fâ‘il bâbında هذا ضَارِبٌ زيداً غَداً cümlesinin هذا يَضْرِبُ زيداً غَداً (Bu, Zeydi yarın dövecek kişidir.), هذا ضارِبٌ عبدَ اللهِ الساعةَ cümlesinin de هذا يَضْرِبُ زيداً السَّاعَةَ (Bu, Abdullah’ı bu saat dövecek kişidir.) manasında amel ettiğini belirtir.[231] هذا ضارِبُ زيدٍ عمرو (Bu, Zeyd’i döven/dövecek ‘Amr’dır.) ifadesiyle de ضارِبٌ عمراً veya يَضْرِبُ عمراً cümlesinin aynı olduğunu;[232] hudûs (geçici bir anlam) ifade eden fiili gizli هذا ضارِبُ عبدِ الله و زيداً (Bu, Abdullah’ı ve Zeyd’i döven kişidir.) cümlesinin de ضَرَبَ زيداً هذا anlamını bildirdiğini vurgular.[233]

İsm-i fâ‘il, ال takılı olduğunda mâzî, muzârî veya gelecek anlamları içerisinde fiil gibi amel eder.[234]

Örnek: هذا الضارِبُ زَيداً أَمسِ/الآن/غَدًا: Bu kişi, Zeydi dün dövdü. / şu an dövüyor/ yarın dövecek.

---

230 Mekkûdî, *Şerhu’l-Mekkudî ‘alâ Elfiyye b. Mâ’lik*, I, s. 462.
231 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 164.
232 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 169.
233 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 172.
234 İbn Hişâm, Ebu Muhammed ‘Abdullah Cemâluddîn b. Yusûf b. Ahmed b. ‘Abdullah el-Ensârî el-Mısrî, *Şerhu’l-Şuzûri’z-Zeheb fî Ma’rifeti Kelâmi’l-Arab*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Ḳâhire: Daru’t-Talâih, ty., s. 396-401.

İsm-i fâ‘il, ال takısız olarak iki durumda amel eder.

1- Şimdiki veya gelecek zaman anlamı taşıdığında şeklen muzârî fiile benzemesinden dolayı amel eder.[235] Bunun yanı sıra Kisâî, İbn Hişâm ve İbn Madâ mâzî anlamını da bu kapsama alır.[236]

Örnek: زيدٌ ضاربٌ عَمْراً غدًا : Zeyd, Amr'ı yarın dövecek.

2- Aşağıdaki beş durumdan birinde olduğunda amel eder.

a. Soru cümlesinde, Örnek: أَ ضاربٌ أَنتَ عَمْرو؟: Sen 'Amr'ı döven misin?

b. Nidâ harfiyle kullanıldığında, Örnek: ! يا رَجُلاً: Ey adam!

c. Olumsuz cümlede, Örnek: ما ضاربٌ أَنتَ عَمْراً: Sen 'Amr'ı döven değilsin.

d. Önüne mevsûf geldiğinde, Örnek:

مَرَرْتُ برَجُلٍ ضَارِبٍ أَبوهُ عَمْراً: Babasının Amr'ı dövdüğü kişiye uğradım.

e. Haber olduğunda, Örnek:

زيدٌ ضاربٌ عَمْراً : Zeyd, Amr'ı döver.

إِنَّ زيدًا ضاربٌ عَمْراً : Zeyd, Amr'ı kesinlikle döver.

كان زَيدٌ ضارباً عَمْراً : Zeyd, Amr'ı dövmüştü.

İsm-i fâ‘il, lâzım fiilden türetilmiş olma şartıyla sıfat-ı müşebbehe gibi amel eder. Böylece ism-i fâ‘il, mevsûfu değil sebebini niteler. هذا رَجلٌ قَائِمٌ أَبوه وقاَعِدٌ غُلاَمُهُ (Bu, babası ayakta olan, oğlu oturan bir adamdır.) cümlesinde ism-i fâ‘il, mevsûfu yerine diğer bir öğeyi niteler.[237] الحَسَنُ الوَجْهُ (yüzü güzel olan) ifadesinde olduğu gibi, mute'addî olmadığında sebebini niteler. İsm-i fâ‘il mevsûfuyla ilişkili fâ‘iline (sebebi) muzâf olur. هذا رَجُلٌ قَائِمُ الأَبِ cümlesinde, الحَسَنُ الوَجْهُ de olduğu gibi, قَائِمُ 'nun merfu' zamiri رَجُلٌ'e döner.[238]

3.5.2. Mübâlağalı İsm-i Fâ‘il

Mübâlağalı ism-i fâ‘il, ism-i fâ‘il gibi amel eder.[239] Ancak mübâlağa vezninde olmakla beraber fiil manasını taşımadığında amel etmez. İsm-i fâ‘il

---

235 Mekkûdî, *Şerhu'l-Mekkudî 'alâ Elfiyye b. Mâ'lik*, I, s. 462.

236 İbn Hişâm, *Şerhu'l-Şuzûri'z-Zeheb*, s. 397-398.

237 Örnekte ism-i fâ îli (قائم), mevsuf olan رجل (adam) kelimesini değil, mevsufla ilişkili olan ve sebeb dediğimiz أَبُوهُ (babası) kelimesini ref eder.

238 İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, VI, s. 83.

239 İşbîlî, *el-Basît fî Şerhi Cumeli'l-Zeccâcî*, s. 1053; Mekkûdî, *Şerhu'l-Mekkudî 'alâ Elfiyye b. Mâ'lik*, I, s. 466; İbn Hişâm, *Şerhu'l-Lemhati'l-Bedriyye*, II, s. 85.

gibi ma‘mûlünün önünde veya sonrasında gelebilir, cümlede gizli veya zahir olarak bulunabilir.[240]

Örnek: هذا ضارِبٌ زيداً كثيراً cümlesi هذا ضروبٌ زيداً “Bu, Zeyd’i çok döver.” ve هذا شَارِبٌ العَسَلَ شُرْباً كَثِيراً cümlesi هذا شَرَّابٌ العَسَلَ “Bu, balı çok içer.” anlamındadır.

Mübâlağalı ism-i fâ‘il mute‘addî fiilden türetilmiş ise mef‘ûlüne muzâf olarak amel eder. Örnek:

حَسَنٌ زرّاعُ العِنَبِ: Hasan üzüm yetiştiricisidir.

زَيْدٌ أَكولُ اللَّحْمِ : Zeyd, et oburdur.

بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ [241]: Göklerin ve yerin benzersiz (yaratıcısı)dır.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ [242]: De ki: Kuşkusuz, Rabbim gerçeği ortaya koyar. Çünkü O, gaybı çok iyi bilendir.

Mübâlağalı ism-i fâ‘il lâzım fiilden türetilmiş ise fâ‘iline muzâf olur ve sıfat-ı müşebbehe gibi amel eder.

Örnek: هو رَجُلٌ ضَحُوكُ السِّنِّ: O, güleç yüzlü biridir.

هو رَجُلٌ عَبُوسُ الوَجْهِ: O, somurtkan biridir.

3.5.3. İsm-i Mef‘ûl

İsm-i mef‘ûl, ism-i fâ‘il gibi amel eder.[243]

Örnek: العَادِلُ مَحْفوظٌ بِرِعَايَةِ رَبِّهِ (Âdil, Rabbinin gözetiminde korunmaktadır.)

İsm-i mef‘ûl olan محفوظٌ hem koruma olayını hem de korunanı bildirir.

أُوْلَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ[244]: Onlar (cehennemden) uzak tutulacaklardır.

İsm-i mef‘ûl olan مُبْعَدُونَ mezîd sülâsî fiilden türeyen çoğul bir isimdir. Hem uzak tutma olayını hem de uzak tutulanı ifade eder.

İsm-i mef‘ûl mevsûfun zamirine isnad edildiğinde nâib-i fâ‘iline muzâf olur. Örnek: زَيدٌ مَضْروبٌ العَبْدُ (ضُرِبَ عَبْدُهُ): Zeyd’in kölesi dövülmüştür.

---

240 Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 110.

241 En’âm, 6:101.

242 Sebe’, 34:48.

243 Şeyh Halil b. el-Mella Haseyni el-İs’ardî, e*l-Kâfiyetu’l-Kubrâ fî ‘İlmi’l-Nahvi*, thk. İlyas Kaplan, Beyrût:Dârû’l-Sâder, 2007, s. 243-244; Cemâluddîn ‘Abdullah b. Ahmed b. ‘Ali el-Fâkihî, *Mucîbu’n-Nedâ ilâ Şerhi Katrin-Nedâ*, thk. İbrahim Cemil Muhammed İbrahim, el-Memleketu’l-‘Arabiyyetu’s-Su‘udiyye: Mektebetu’l-Mütenebbî, 2007, s. 588-589;’Abbâs Hasan, *en-Nahvu’l-Vâfî*, III, s. 271; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-Zeheb*, s. 406.

244 Enbiya, 21:101

Yukarıdaki örnekte ism-i mef‘ûl ve sıfat olan مَضْروبٌ fiil gibi amel eder. Mef‘ûlü olan العبدُ nâib-i fâ‘il olduğundan العبدَ şeklinde i‘râb olmaz. Bu cümle زَيدٌ مَضْروبٌ عَبْدُهُ manasını taşır.[245]

İsm-i mef‘ûl, sebebî sıfat olduğunda ref‘, nasb ve cer ederek amel eder. Bu konuda örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 108)

108. Tablo

Mecrûr	Mansûb	Merfu‘
مرَرْتُ بِرَجُلٍ مَضْرُوبٍ أَبِيهِ	مرَرْتُ بِرَجُلٍ مَضْرُوبٍ أَباهُ	مرَرْتُ بِرَجُلٍ مَضْرُوبٍ أَبوهُ
مرَرْتُ بِرَجُلٍ مضروبِ الأَبِ	مرَرْتُ بِرَجُلٍ مضروبٍ الأَبَ	مرَرْتُ بِرَجُلٍ مضروبٍ الأَبُ
Anlamı	Babası dövülen adama uğradım.	

İbn ‘Akil, ism-i mef‘ûlün fâiline izâfetini uygun bularak زيدٌ مضروبُ الأَبِ “Zeyd’in babası dövülmüştür.” örneğindeki مَضْرُوبُ الأَبِ tamlamasını sıfat-ı müşebbehe olarak niteler.[246] Sübût anlamı taşıyan ism-i mef‘ûl, مَعْمورُ الدَّارِ (oturulan ev), مُؤَدَّبُ الخَدَّامِ (terbiyeli hizmetçi) örneklerinde olduğu gibi merfu‘una izâfet edildiğinde sıfat-ı müşebbehe olur.[247]

3.5.4. İsm-i Tafdîl

İsm-i tafdîl, gizli zamirini ref‘ ederek amel eder, mef‘ûle muzâf olmaz ve hakiki manada nasb etmez.[248] İsm-i tafdîl örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 109)

109. Tablo

İsm-i tafdîlin cümleye kattığı mana	Örnek Cümle
Güneş ve Ay aynı manada (büyüklük) birleşmiş ve Güneş bu kapsamda üstünlük sağlamıştır.	الشَّمْسُ أَكْبَرُ مِنَ الأَرْضِ Güneş Ay’dan büyüktür.

245 Fâkihî, *Mucîbu’n-Nedâ ilâ Şerhi Katrin-Nedâ*, s. 588-589.

246 İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, s. 140.

247 İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 83.

248 İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl,* III, s. 181-183; Sabbân, *Hâşiyetu’l Sabbân Şerhu’l-Eşmûni ‘alâ Elfiyyeti’bni Mâlik*, III, s. 62; İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 91; Ebu ‘‘Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Müberred, *el-Kâmil*, thk. Muhammed Ahmed ed-Dâlî, 2. Baskı, Mısır: Medresetu’r-Risâle, 1992, II, s. 876- 877; ‘Abbâs Hasan, *en-Nahvu’l-Vâfî*, III, s. 395; İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ*, s. 280, 281.

Münafık ve açık düşman tehlike manasında birleşmiş ve münafık bu kapsamda üstünlük sağlamıştır.	المُنافِقُ أَخطَرُ مِنَ العَدُوِّ الظَاهِرِ Münafık, açık düşmandan daha tehlikelidir.
İki Zeyd'in, kavminde diğerlerinden üstün olduğu belirtilmektedir.	الزَّيْدانِ أَفْضَلُ القَوْمِ İki Zeyd, kavminin en ileri gelenidir.
Bazı insanların, insanlar arasında en hırslı konumda olduğu belirtilmektedir.	وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ[249] Onları insanlar arasında en hırslı olarak bulursun.

خَيْرٌ، شَرٌّ، حَبٌّ kelimeleri أَفْعَلُ veznine girmeksizin ism-i tafdîl anlamında kullanılırlar.[250]

Örnek: وَالدَّارُ الآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ[251]: Ahiret yurdu, emir ve yasaklarını gözeterek Allah'a yönelenler için daha hayırlıdır.

هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ[252] : Bu, onların tüm biriktirdiklerinden hayırlıdır.

İsmi tafdîl cümle içerisinde 4 farklı şekilde kullanılır.[253] Bunlar:

1. ال takısız, müzekker, muzâf olmadan mefdûlün önüne مِنْ getirilerek,
2. Nekra isme muzâf ve müzekker olarak,
3. ال takısı ile ma'rife olup mufaddala sıfat şeklinde uyarak,
4. Ma'rife isme muzâf veya mufaddala sıfat olarak müfred-müzekker yönüyle uyumlu bir şekilde kullanılır.

İsm-i tafdîl örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 110)

110. Tablo

Cemi'	Müsennâ	Müfred	Örnek Madde	
الزَيْدون أَفْضَلُ مِنْ عمرٍو	الزَيْدان أَفْضَلُ مِنْ عمرٍو	زَيْدٌ أَفْضَلُ مِنْ عمرٍو	1	Müzekker
الزَيْدون أَفْضَلُ رِجَالٍ	الزَيْدان أَفْضَلُ رَجُلَيْنِ	زَيْدٌ أَفْضَلُ رَجُلٍ	2	
الزَيْدون الأَفْضَلون	الزَيْدان الأَفْضَلانِ	زَيْدٌ الأَفْضَلُ	3	
الزَيْدون أَفْضَلُ الرِجَالِ	الزَيْدان أَفْضَلُ الرِجَالِ	زَيْدٌ أَفْضَلُ الرِجَالِ	4	
الزَيْدون أَفَاضِيلُ الرِجَالِ	الزَيْدان أَفْضَلا الرِجَالِ	زَيْدٌ أَفْضَلُ الرِجَالِ	4	

249 Bakara, 2:96

250 Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Hamalâvî, *Şeze'l-'Arfî fî Fenni's-Sarf*, thk. Mumammed b. 'Abdulmu'tî, Beyrût: Dâr'l-Keyân, t.y., s. 127.

251 'Arâf, 7:169.

252 Yunus, 10:58.

253 İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, s. 280, 281.

Müennes	1	هِنْدٌ أَفْضَلُ مِنْ عمرٍو	الهِنْدانُ أَفْضَلُ مِنْ عمرٍو	الهِنْداتُ أَفْضَلُ مِنْ عمرٍو
	2	هِنْدٌ أَفْضَلُ إمرأةٍ	الهِنْدانُ أَفْضَلُ إمْرأَتَيْنِ	الهِنْداتُ أَفْضَلُ نِسْوَةٍ
	3	هِنْدٌ الفُضْلَى	الهِنْدانُ الفُضْلَيانِ	الهِنْداتُ الأَفْضَلِيات
	4	هِنْدٌ أَفْضَلُ النِّسَاءِ	الهِنْدانُ أَفْضَلُ النِّسَاءِ	الهِنْداتُ أَفْضَلُ النِّسَاءِ
	4	هِنْدٌ فُضْلى النِّسَاءِ	الهِنْدانُ فُضْلَيا النِّسَاءِ	الهِنْداتُ الفُضْلياتُ النِّسَاءِ

3.5.5. Mastar

Mastar, bazı şartlar dâhilinde fiil gibi amel eder. Lâzım fiilin mastarı sadece fâʻile, muteʻaddî fiilin mastarı ise hem fâʻile hem de mefʻûle ihtiyaç duyar. Mastar üç şekilde amel eder.

1- Fâʻil veya mefʻûlüne muzâf olur.

Örnek: يُعْجِبُني فَهْمُكَ الدَرْسَ / طاعَتُكَ الوَالِدَيْنِ / إكْرَامُكَ الضَّيْفَ: Dersi anlaman / anne babana itaat etmen / misafire ikram etmen hoşuma gider. (fâʻile muzâf)

وَلَوْلاَ دَفْعُ اللهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الأَرْضُ: Şayet Allah bazı insanları diğerleriyle savmamış olmasaydı yeryüzü bozguna uğrardı. (fâʻile muzâf)

وَللهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً : Mabedi (Kâbeyi) haccetmek, ona yol bulup gitmeye imkanı olan insanlar üzerindeki Allah'ın hakkıdır. (mefʻûlüne muzâf)

2- ال takısız ve izâfet olmadan gelir.

Örnek: أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ : veya açlık gününde yakını olan bir yetimi doyurmaktır.

3- Nadiren ال takılı olarak gelir.

Örnek: زيدٌ شَدِيدُ الحبِّ أَوْلادَه : Zeyd, çocuklarını çok sever.

Sübût anlamı taşıyan mastarlar, sıfat-ı müşebbehe olarak vezinleri değişmeden amel eder.[254] Örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 111)

111. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe
Tadı bal gibi bir içecek içtim.	تَناوَلنا شَرَاباً عَسَلِياً طَعْمُهُ / تَنَاوَلْنا شَرَاباً عَسَلاً طَعْمُهُ
O kişinin yüzü güzeldir.	فُلاَنٌ حَسَنُ الوَجْهِ /فُلاَنٌ شَمْسُ الوَجْه
Bu çocuğun yüzü güzeldir.	هذه الفَتَاةُ قَمَرٌ وَجْهُها /هذه الفَتَاةُ قَمَرُ الوَجْهِ

[254] Abbas Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, III, s. 284-285; İbn ʻAkîl, *Şerhu'bni ʻAkîl*, II, s. 13.

3.6. Ma‘mûlü Yönüyle Sıfat-ı Müşebbehe

Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlü (amel ettiği öğe) konusunda dilbilimciler aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir.[255]

1. Kûfeli dilciler sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün nekra veya ma‘rife olabileceğini ancak kesinlikle temyiz olduğunu,

2. Basralı dilciler, ma‘mûlün nekra olduğunda temyiz, ma‘rife olduğunda ise mef‘ûle benzetileceğini,

3. Bazı dilciler, ma‘mûlün nekra veya ma‘rife olabileceğini, ancak sadece mef‘ûle benzetileceğini,

4. Bazı diğer dilciler ise ma‘mûl ma‘rife olduğunda mansûb olarak sadece mef‘ûle benzetileceğini ancak nekra olduğunda temyiz veya mef‘ûle benzetileceğini ifade etmişlerdir.

Sıfat-ı müşebbehenin sebebî olan ma‘mûlü 6 şekilde bir cümlede yer alabilir.[256] Sıfat-ı müşebbehe ال takısıyla birleştiği ve birleşmediği durumlar değerlendirildiğinde bu sayı 12’ye, merfu‘, mansûb ve mecrûr olarak değerlendirildiğinde toplam 36’ya çıkar.[257]

Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün 6 durumuna ait örnek tabloda aşağıda verilmiştir. (Tablo 112-113)

112. Tablo

Sıra No	Ma‘mûlünün Durumu	Sıfat-ı Müşebbehe (ال takılı)
1	ال takısıyla birleştiğinde	مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الحَسَنِ الوجهِ
2	Muzâf (muzâfun ileyh ال takılı)	مَرَرْتُ بزيدٍ الحَسَنِ وَجهِ الأَبِ
3	Muzâf (muzâfun ileyh ال takısız)	مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الحَسَنِ وَجْهُ أَبٍ
4	Mevsûfa dönen zamire muzâf	مَرَرْتُ بالرّجُل الحَسَنِ وَجْهُهُ
5	Mevsûfa dönen zamirin muzâfına muzâf	مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الحَسَنِ وَجْهُ غُلامِهِ
6	Ma‘mûlü muzâf olmayıp, nekra	مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الحَسَنِ وَجهاً

[255] Esterâbâzî, *Şerhu’l-Razî ‘ale’l-Kâfiye*, III, s. 442.
[256] İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl,* III, s. 144-145; İbn Hişâm, *el-Mesâlik,* III, s. 249.
[257] İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl,* III, s. 144-145.

113. Tablo

Sıra No	Ma‘mûlünün Durumu	Sıfat-ı Müşebbehe (ال takısız)
1	ال takısıyla birleştiğinde	مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ الوجهِ
2	Muzâf (muzâfun ileyh ال takılı)	مَرَرْتُ برجلٍ حَسَنٍ وَجهِ الأَبِ
3	Muzâf (muzâfun ileyh ال takısız)	مَرَرْتُ برجُلٍ حَسَنٍ وَجْهُ أَبٍ
4	Mevsûfa dönen zamire muzâf	مَرَرْتُ برجُلٍ حَسَنٍ وَجْهُهُ
5	Mevsûfa dönen zamirin muzâfına muzâf	مَرَرْتُ برجُلٍ حَسَنٍ وَجْهُ غُلامِه
6	Ma‘mûlü muzâf olmayıp, nekra	مَرَرْتُ برجُلٍ حَسَنٍ وجهاً

Dilbilimciler, sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün 36 farklı muhtemel kullanımından 22’sinin hasen (uygun), 6’sının zayıf, 4’nün kabîh (uyumsuz), diğer 4’nün ise mumteni‘ (kabul görmeyen) olduğunu tespit etmiştir.[258]

Ezherî ise sıfat-ı müşebbehenin 14.256 tarzda kullanılabilme potansiyeline sahip olduğunu ancak hepsinin uygun görülmediğini söyler.[259] Belirtilen durumlara ait açıklama ve örnekler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.[260]

Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün hasen olarak kullanıldığı 22 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 114)

114. Tablo

Cümle şeklinde	Ma‘mûlü	Sıfat-ı Müşebbehe
حَسَنٌ الوَجْهُ	الوَجْهُ	حَسَنٌ
حَسَنٌ الوَجْهَ	الوَجْهَ	
حَسَنٌ وَجْهاً	وَجْهاً	
حَسَنٌ وجهُهُ[261]	وجهُهُ	

[258] İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, III, s. 249; Şeyh Halîd b. ‘Abdullah el-Ezherî, *Şerhu’t-Tasrîh‘ala’t- Tevdîh*, thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûr, III, Beyrût: Dar’u’l-Kutûbu’l-‘İlmiyye, 2000, II, s. 52-55, İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ‘Akîl*, III, s. 145-146; Sabbân, *Hâşiyetu’l Sabbân Şerhu’l-Eşmûni ‘alâ Elfîyyeti’bni Mâlik,* III, s. 2.

[259] Ezherî, *Şerhu’t-Tasrîh ‘ala’t- Tevdîh*, II, s. 56.

[260] İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, III, s. 249; Ezherî, *Şerhu’t-Tasrîh ‘ala’t- Tevdîh*, II, s. 52-55. İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ‘Akîl*, III, s. 145-146; İbn Serrâc, *el-Usûl fi’n-Nahv*, I, s. 133-135, II, s. 14.

[261] عَرَبِيٌّ جَيِّدٌ (en güzel, *asıl* kullanım), Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 194.

حَسَنٌ	وَجْهُ الأَبِ	حَسَنٌ وَجْهُ الأَبِ
	وَجْهُ أَبِيهِ	حَسَنٌ وَجْهُ أَبِيهِ
	وَجْهَ أَبٍ	حَسَنٌ وَجْهَ أَبٍ
	وَجْهَ الأَبِ	حَسَنٌ وَجْهَ الأَبِ
حَسَنُ	وَجْهٍ	حَسَنُ وَجْهٍ
	وَجْهِ أَبٍ	حَسَنُ وَجْهِ أَبٍ
الحَسَنُ	الوَجْهُ	الحَسَنُ الوَجْهُ
	الوَجْهَ	الحَسَنُ الوَجْهَ [262]
	الوَجْهِ	الحَسَنُ الوَجْهِ
	وَجْهُهُ	الحَسَنُ وَجْهُهُ
	وَجْهَهُ	الحَسَنُ وَجْهَهُ
	وَجْهاً	الحَسَنُ وَجْهاً
	وَجْهُ الأَبِ	الحَسَنُ وَجْهُ الأَبِ
	وَجْهُ أَبِيهِ	الحَسَنُ وَجْهُ أَبِيهِ
	وَجْهَ أَبٍ	الحَسَنُ وَجْهَ أَبٍ
	وَجْهَ أَبِيهِ	الحَسَنُ وَجْهَ أَبِيهِ
	وَجْهَ الأَبِ	الحَسَنُ وَجْهَ الأَبِ
	وَجْهِ الأَبِ	الحَسَنُ وَجْهِ الأَبِ

Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün zayıf olarak kullanıldığı 6 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 115)

115. Tablo

Sıfat-ı Müşebbehe	Ma‘mûlü	Cümle şeklinde
حَسَنٌ	الوَجْهَ	حَسَنٌ الوَجْهَ
	وَجْهَهُ	حَسَنٌ وَجْهَهُ
	وَجْهِهِ	حَسَنٌ وَجْهِهِ
	وَجْهَ الأَبِ	حَسَنٌ وَجْهَ الأَبِ
	وَجْهَ أَبِيهِ	حَسَنٌ وَجْهَ أَبِيهِ
	وَجْهِ أَبِيهِ	حَسَنٌ وَجْهِ أَبِيهِ

[262] عَرَبِيَّةٌ جَيِّدَةٌ (en güzel, *asıl* kullanım), Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 201.

Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün kabîh olarak kullanıldığı 4 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 116)

116. Tablo

Cümle şeklinde	Ma‘mûlü (Kabîh)	Sıfat-ı Müşebbehe
الحَسَنُ وَجْهٌ	وَجْهٌ	الحَسَنُ
الحَسَنُ وَجْهُ أَبٍ	وَجْهُ أَبٍ	
حَسَنٌ وَجْهٌ	وَجْهٌ	حَسَنٌ
حَسَنٌ وَجْهُ أَبٍ	وَجْهُ أَبٍ	

Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün mumteni‘ olduğu 4 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 117)

117. Tablo

Cümle şeklinde	Ma‘mûlü (Mumteni‘)	Sıfat-ı Müşebbehe
الحَسَنُ وَجْهِهِ	وَجْهِهِ	الحَسَنُ
الحَسَنُ وَجْهِ أَبِيهِ	وَجْهِ أَبِيهِ	
الحَسَنُ وَجْهِ أَبٍ	وَجْهِ أَبٍ	
الحَسَنُ وَجْهٍ	وَجْهٍ	

ال takısız sıfat-ı müşebbehenin mumteni‘ kullanımı yoktur.[263]

3.7. Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlünün İ‘râbı

İbn Hâcîb, sıfat-ı müşebbehenin ال takılısıyla birleşebileceğini veya ال takısız olabileceğini, ma‘mûlünün ال takılısıyla birleşerek veya ال takısız olarak 6 şekilde muzâf olabileceğini ve bu durumların merfu’, mansûb ve mecrûr olarak ayrı ayrı 18 tarzda gelebileceğini belirtir.[264]

ال takısı alan Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün 18 durumuna ait örnek tabloda aşağıda verilmiştir. (Tablo 118)

263 İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl,* III, s. 145-146.
264 Yusuf Hasan Ömer, *Şerhu’l-Razî ‘ale’l-Kâfiye,* III, s. 434.

118. Tablo

ال Takılı Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlünün İ‘râbı		
Mecrûr	Mansûb	Merfu‘
جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهٍ*	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهًا	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهٌ
جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ الوَجْهِ	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ الوَجْهَ	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ الوَجْهُ
جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهِهِ*	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهَهُ	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهُهُ
جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهِ أَبٍ*	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ أَبٍ	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهُ أَبٍ
جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهِ أَبِيهِ*	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ أَبِيهِ	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهُ أَبِيهِ
جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهِ الأَبِ	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ الأَبِ	جاءَ الرَجُلُ الحَسَنُ وَجْهُ الأَبِ

* Ma‘mûlünün kullanımının mümteni‘ olduğu durumlar.

ال takısız Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün 18 durumuna ait örnek tabloda aşağıda verilmiştir. (Tablo 119)

119. Tablo

ال Takısız Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlünün İ‘râbı		
Mecrûr	Mansûb	Merfu‘
جاءَ رَجُلٌ حسنُ وَجْهٍ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهًا	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهٌ
جاءَ رَجُلٌ حسنُ الوَجْهِ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ الوَجْهَ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ الوَجْهُ
جاءَ رَجُلٌ حسنُ وَجْهِهِ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَهُ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ
جاءَ رَجُلٌ حسنُ وَجْهِ أَبٍ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ أَبٍ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهُ أَبٍ
جاءَ رَجُلٌ حسنُ وَجْهِ أَبِيهِ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ أَبِيهِ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهُ أَبِيهِ
جاءَ رَجُلٌ حسنُ وَجْهِ الأَبِ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ الأَبِ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهُ الأَبِ

Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlü 3 şekilde i‘râb olur.[265]

3.7.1. Merfu‘ Olarak Ma‘mûl

1. Zâhir İsim Olarak Merfu‘ Ma‘mûl

Ma‘mûl, zâhir isim olarak ref‘ durumunda ise sıfat-ı müşebbehe i‘râb ve nekra-ma‘rife olarak mevsufuna; daima müfred gelerek de kendisinden sonra gelen ma‘mûlüne cinsiyet bakımından uyar.[266]

---

[265] İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, III, s. 249; İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ*, s. 280; İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 84; İbn Serrâc, *el-Usûl fi’n-Nahv*, I, s. 132-133.

[266] İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl,* III, s. 194.

Bu konuda örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 120)

120. Tablo

Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlu Sıfat-ı Müşebbehenin Mevsûfu			Sıfat-ı Müşebbehe
Cemi‘	Müsennâ	Müfred	
مَرَرْتُ بالرَّجُلِ الكَرِيمِ أَبُوهُ	مَرَرْتُ بالرَّجُلَيْنِ الكَرِيمِ أَبُوهُما	مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الكَرِيمِ أَبُوهُ	(ال takılı)
مَرَرْتُ بالرَّجُلِ الكَرِيمَةِ أُمُّهُم	مَرَرْتُ بالرَّجُلَيْنِ الكريمَةِ أُمُّهُما	مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الكرِيمَةِ أُمُّهُ	
مَرَرْتُ برِجالٍ كريمٍ أَبُوهُم	مَرَرْتُ برِجالَينِ كريمٍ أَبُوهُما	مَرَرْتُ برَجُلٍ كَرِيمٍ أَبُوهُ	(ال takısız)
مَرَرْتُ برِجالٍ كَرِيمَةٍ أُمُّهُم	مَرَرْتُ برَجُلَيْنِ كَرِيمَةِ أُمُّهُما	مَرَرْتُ برَجُلٍ كَرِيمَةٍ أُمُّهُ	

Şerhu’l-Eşmûni’nin şerhinde Sabbân, ma‘mûl, zahir isim olarakref‘ durumunda olduğunda 3 ihtimalin bulunduğunu belirtir.[267]

1. مَرَرْتُ بِامْرَأَةٍ حَسَنٍ الوَجْهُ: Cümlessinde sıfat-ı müşebbenin zamiri olsaydı, mevsûf gibi müennes takdir edilecekti. Bu nedenle zamir takdir edilmez. Kur’ân-ı Kerîm- de örneği yoktur.

2. مَرَرْتُ بِامْرَأَةٍ حَسَنَةٍ الوَجْهُ: cümlesinde sıfat-ı müşebbenin fâ‘ili değildir. Fâ‘il olsaydı vasfı müennes olup ona uyardı. Kur’ân-ı Kerîm’de örneği yoktur.

3. مَرَرْتُ برَجلٍ حَسَنٍ الوَجْهُ: cümlesinde sıfat-ı müşebbehenin fâ‘ilidir, vasfı müzekker olarak ona uymuştur. Bedel olarak هو zamiri takdir edilir. مَرَرْتُ برَجلٍ حَسَنٍ هو الوَجْهُ şeklinde olur. Kur’ân-ı Kerîm’deki örneği aşağıda verilmiştir.

Örnek: إِنَّها بَقَرَةٌ صَفْرَاء فَاقِعٌ لَّوْنُها [268] (O, rengi parlak, sarı bir inektir.)

فَاقِعٌ, sıfat-ı müşebbehenin fâ‘ili veya takdiri هو olan zamire bedel olarak gelir.

Kur’ân-ı Kerîm’de sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün açık isim olarak merfu‘ durumunda bulunduğu örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 121)

121. Tablo

Ayet ve Meali	
قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاء فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ	Bakara, 2:69
“O, diyor ki: Sarı renkli, parlak tüylü, bakanların içini açan bir inektir” dedi.	

[267] Sabbân, *Hâşiyetu’l Sabbân Şerhu’l-Eşmûni ‘alâ Elfiyyeti’bni Mâlik*, III, s. 3-22.
[268] Bakara, 2:69

2. Gizli Zamir Olarak Merfu‘ Ma‘mûl

Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlu gizli zamir ise, sıfattaki gizli zamir mevsûfuna uyduğundan, sıfat-ı müşebbehe de i‘râb, ma‘rife-nekra, adet (müfred, tesniye, cemi‘) ve cinsiyet (müennes, müzekker) olarak mevsûfuna uyar.[269] Örnek aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 122-123)

122. Tablo (ال Takılı)

Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlu Gizli Zamir			Sıfat-ı Müşebbehe	
Müfred (هـ/ها)	Müsennâ (هُمَا)	Cemi‘ (هُمْ/هُنَّ)		
جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ	جاءَ الرَجُلانِ الحَسَنانِ	جاءَ الرِّجالُ الحَسَنُونَ	Ref‘	Müzekker (ال takılı)
شاهَدْتُ الرَّجُلَ الحَسَنَ	شاهَدْتُ الرَّجُلَيْنِ الحَسَنَينِ	شاهَدْتُ الرَّجُلِينَ الحَسَنِينَ	Nasb	
مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الحَسَنِ	مَرَرْتُ بالرَّجُلَيْنِ الحَسَنَيْنِ	مَرَرْتُ بالرِّجالِ الحَسَنِينَ	Cer	
جاءَتْ الطَّالِبةٌ الجَميلةٌ	جاءَتْ الطَّالِبَتانِ الجَمِيلَتانِ	جاءَتْ الطَّالِباتُ الجَمِيلاَتُ	Ref‘	Müennes (ال takılı)
شاهَدْتُ الطَّالِبةَ الجَميلةَ	شاهَدْتُ الطَّالِبَتَيْنِ الجَمِيلَتَيْنِ	شاهَدْتُ الطَّالِباتِ الجَمِيلاَتِ	Nasb	
مَرَرْتُ بالطَّالِبةِ الجَميلةِ	مَرَرْتُ بالطَّالِبَتَيْنِ الجَمِيلَتَيْنِ	مَرَرْتُ بالطَّالِباتِ	Cer	

123. Tablo (ال Takısız)

Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlu Gizli Zamir			Sıfat-ı Müşebbehe	
Müfred (هـ/ها)	Müsennâ (هُمَا)	Cemi‘ (هُمْ/هُنَّ)		
جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ	جاءَ رَجُلانِ الحَسَنانِ	جاءَ رِجالٌ حَسَنُونَ	Ref‘	Müzekker (ال takısız)
شاهَدْتُ رَجُلاً حَسَناً	شاهَدْتُ رَجُلَيْنِ حَسَنَيْنِ	شاهَدْتُ رِجَالاً حَسَنِينَ	Nasb	
مَرَرْتُ برجلٍ حَسنٍ	مَرَرْتُ برَجُلَيْنِ حَسَنَيْنِ	مَرَرْتُ برِجالٍ حَسَنِينَ	Cer	
جاءَتْ طالِبةٌ جَمِيلَةٌ	جاءَتْ طَالِبَتانِ جَمِيلَتانِ	جاءَتْ طالِباتٌ جَمِيلاَتٌ	Ref‘	Müennes (ال takısız)
شاهَدْتُ طَالِبَةً جَمِيلَةً	شاهَدْتُ طَالِبَتَيْنِ جَمِيلَتَيْنِ	شاهَدْتُ طَالِباتٍ جَمِيلاتٍ	Nasb	
مَرَرْتُ بطَالِبةٍ جَمِيلَةٍ	مَرَرْتُ بطَالِبَتَيْنِ جَمِيلَتَيْنِ	مَرَرْتُ بطَالِباتٍ جَمِيلاتٍ	Cer	

Kur’ân-ı Kerîm’de sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün merfu‘ gizli zamir olduğu örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 124)

269 İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl,* III, s. 194.

124. Tablo

Ayet ve Meali-Sıfat-ı Müşebbehenin Ma'mûlü Gizli Zamir (هُوَ/هِيَ)	Sıfat-ı Müşebbehe		
Kamer, 54:26. سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ Yarın onlar, yalancı, küstahın kim olduğunu bilecekler.	REF'		MÜZEKKER
Hud, 11:66. إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ İşte Rabbin öyle güçlü, öyle gâliptir.			
Nur, 24:25. يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ O gün Allâh, onlara hak ettikleri cezâlarını tam verir.	NASB		
Yasin, 36:39. وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ Ay'a gelince, ona menziller tayin ettik. Nihayet o eski hurma salkımının çöpü gibi (yay haline) dönmüştü.	CER		
Kaf, 50:3 ذَٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ Bu, uzak bir dönüştür.	REF'	NEKRA	
Kamer, 54:25. أَؤُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِن بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ Zikir, aramızdan ona mı bırakıldı? Hayır, o, yalancı küstahın biridir!			
Nisa, 4:60. وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا Şeytân da onları iyice saptırmak istiyor.	NASB		
Müzzemmil,73:5 إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا Doğrusu biz, senin üzerine ağır bir söz bırakacağız.			
Ali İmran, 3:37 فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu.	CER		
Sebe, 34:52 وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّىٰ لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِن مَكَانٍ بَعِيدٍ Ona inandık" demektedirler, ama uzak yerden (tâ dünyâdan imanı) nasıl alabilsinler?			

Ayet ve Meali-Sıfat-ı Müşebbehenin Ma'mûlü Gizli Zamir (هُوَ/هِيَ)	Sıfat-ı Müşebbehe		
وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ Yasin, 36:33 Ölü toprak, onlar için bir ayettir: Biz onu dirilttik, ondan dâne çıkardık da ondan yiyorlar.	REF'	MA'RİFE	MÜENNES
اذْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ Nahl, 16:125 Hikmetle ve güzel öğütle Rabbinin yoluna çağır.	CER		
وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ Ankebut, 29:35 Andolsun biz, aklını kullanan bir toplum için ondan, (harâb ettiğimiz o ülkeden) açık bir işâret bırakmışızdır.	REF'	NEKRA	
لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ Ahzab, 33:21 Andolsun Allâh'ın Elçisinde, (uyulacak) en güzel bir örnek vardır.			
تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى Necm, 53:22 O halde bu insafsızca bir taksim!			
فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً Bakara, 2:245 Allâh da ona kat kat fazlasıyla (verdiğini) ödesin! Allâh (rızkı) kısar da, açar da	NASB		
كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ Duhan, 44:54 Ayrıca onları, iri gözlü hûrilerle de evlendirmişizdir.			
مُتَّكِئِينَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ Rahman, 55:76 Yeşil yastıklara ve hârikulâde güzel işlemeli döşeklere yaslanırlar.			
وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ İbrahim, 14:26 Kötü sözün durumu da gövdesi yerin üstünden koparılmış, sâbit olmayan kötü bir ağaca benzer.	CER		
وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ Kehf, 18:86 Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu,kara balçıklı bir gözede batar buldu.			

3.7.2. Mansûb Olarak Ma‘mûl

Sıfat-ı müşebbehe, lâzım fiilden türetildiği için ref‘ durumu dışında amel etmeyeceği için ma‘mûlünün de merfu‘ olması gerekir; ancak bu durumun aşıldığını ve ma‘mûlun ref‘ olması gerekirken nasb edildiğini görülmektedir. Sonuçta sıfat-ı müşebbehe tek mef‘ûlle geçişli olan ism-i fâ‘ile amel olarak benzemesine[270] rağmen onun gibi amel etmez.[271]

İbn Serrâc, زيدٌ حَسَنٌ ،زيدٌ كَرِيمٌ (Zeyd güzeldir.- Zeyd cömerttir.) cümlelerini örnek vererek, حَسَنٌ’ün حَسُنَ – يَحْسُنُ ve كَرِيمٌ’ün كَرُمَ – يَكْرُم fillerinden türetildiğini ve lâzım fiil olmalarından dolayı ma‘mûllerini gerçekte nasb edemeyeceklerini, زيدٌ ضَارِبٌ و قَاتِلٌ cümlesinde ise ضاربٌ–ضَرَبَ، قاتلٌ–قَتَلَ müte‘addî fiillerden türetildiğini ve gerçekten ma‘mûllerini nasb ettiklerini söyler. زيدٌ حَسَنٌ الوَجْهَ cümlesinde ise Zeyd’in, kendi yüzüne bir şey yapıp yapmadığı hakkında bilgi verilmediğini, bunun yanında aslının زيدٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ olması gerektiğini ifade eder.[272]

İbn ‘Akîl, زيدٌ حَسَنٌ الوَجْهَ (Zeyd, güzel yüzlüdür.) örneğiyle sıfat-ı müşebbehenin, mute‘addî ism-i fâ‘il gibi nasb ve ref‘ ederek amel ettiğini, merfu‘ olan حَسَنٌ’un ضَارِبٌ gibi bir ism-i fâ‘ile benzetilerek amel ettiğini vurgular.[273]

Bu çerçevede dilbilimcilerin genel görüşü, sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünü gerçekte değil, mef‘ûle benzer şekilde nasb edeceği yönündedir.

İbn Hişâm’ın desteklediği, Sabbân, İbn Serrâc ve İbn Ya‘îş’in karşı durdukları görüşe göre sıfat-ı müşebbehe, ma‘mûlünü aşağıdaki üç durumda nasb eder.[274]

مَرَرْتُ بِزَيدٍ حَسَنٍ الوَجْهَ (Yüzü güzel Zeyd’e uğradım.) cümlesinde olduğu gibi ma‘mûl ma‘rife ise; الوَجْهَ mef‘ûle benzer, zamir حَسَنٍ’ün içinde gizlidir.

مَرَرْتُ بزيدٍ الحَسَنِ وَجْهاً (Yüzce güzel olan Zeyd’e uğradım.) cümlesinde olduğu gibi ma‘mûl nekra ise,

a) وَجْهاً ma‘rife ma‘mûl gibi mef‘ûle benzer.

---

270 İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ*, s. 276; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, II, s. 247.

271 İbn Ya‘îş , *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 82; Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 194.

272 İbn Serrâc, *el-Usûl fi’n-Nahv*, I, s. 131; İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 84; Sabbân, *Hâşiyetu’l Sabbân Şerhu’l-Eşmûni ‘alâ Elfiyyeti’bni Mâlik,* III, s. 3-22.

273 İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, s. 142.

274 Sabbân, *Hâşiyetu’l Sabbân Şerhu’l-Eşmûni ‘alâ Elfiyyeti’bni Mâlik,* III, s. 3-22. İbn Serrâc, *el-Usûl fi’n-Nahv*, I, s. 134; İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufassal*, VI, s. 84.

b) وَجْهاً nekra olduğundan dolayı temyiz olur. Zaten fiilin fâ'ili lâzım olduğundan ma'mûlu etkilemez.

Kur'ân-ı Kerîm'de ma'mûlü mansûb sıfat-ı müşebbehe bulunmaz.

3.7.3. Mecrûr Olarak Ma'mûl[275]

Razî, مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ الوَجْهِ (Yüzü güzel adama uğradım.) cümlesinde olduğu gibi sıfat-ı müşebbehenin izâfetinin fâ'iline olduğunu belirtir.[276]

Sîbeveyhi, صَديقُكَ كَرِيمُ الحَسَبِ (Arkadaşın cömert biridir.) cümlesinde görüldüğü gibi sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlüne muzâf olduğunu, ma'mûlünün de genelde izâfetle cer olduğunu ifade ederek; manaca fiile benzemeyen sıfat-ı müşebbehenin şekil olarak ta farklı düştüğünü dile getirir.[277]

Müberred, "هذا رَجُلٌ حَسَنُ الوَجْهِ" cümlesindeki الوَجْهِ muzâfun ileyh olmasına rağmen حَسَنُ kelimesini ma'rife yapmadığını, çünkü aslının tenvin olduğunu belirtir.[278]

İbn Serrâc, حَسَنُ الوَجْهِ ibaresinde ال takılı ma'mûlüne muzâf olmasına rağmen حَسَنُ kelimesinin ma'rife değil nekra kaldığını, bu nedenle de muzâf konumunda olan sıfat-ı müşebbehenin ancak ال takısı alarak ma'rife olacağını ifade eder. Bunun yanı sıra isim tamlaması olan الحسنُ الوَجْهِ gibi الغُلاَمُ الرَّجُلِ şeklinde isim tamlaması yapılamayacağı, مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ الوَجْهِ denildiğinde ise nekra tarafından nitelenen حَسَنُ الوَجْهِ'nin de حسنٌ وجهُه gibi nekra kalacağını belirtir.[279]

Belirtilen görüşlerin değerlendirilmesi sonucunda lafzî izâfet olan sıfat-ı müşebbehenin zahir isme veya zamire muzâf olmasından ötürü ma'rife olmadığı ortadadır ve ma'rife olması için ال takısıyla birleşmesi gerekir.

Kur'ân-ı Kerîm'de sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlünün olduğu örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 125)

---

[275] İbn Serrâc, *el-Usûl fi'n-Nahv*, I, s. 132; İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, VI, s. 84.
[276] Razî, Şerhu'l-Kâfiye, I, s. 987.
[277] Sîbeveyhi, *el-Kitab*, I, s. 194.
[278] Müberred, Muktedab, IV, s. 158.
[279] İbn Serrâc, *el-Usûl fi'n-Nahv*, I, s. 132-133, II, 6; İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, VI, s. 82.

125. Tablo

Ayet ve Meali- Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlü Mecrûr	Sıfat-ı Müşebbehe
Bakara, 2:172 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ Ey inananlar, size verdiğimiz rızıkların iyilerinden yiyin.	Mecrûr
Mu’min, 40:3 غَافِرِ الذَّنبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ O günahları bağışlayan,tevbeleri kabul eden, azabı şiddetli olandır.	
Âl-i İmân, 3:19 رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الأبْرَارِ Rabbimiz, bizim günâhlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, canımızı iyilerle beraber al.	Mansûb
Ahzab, 33:67 وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا Ve dediler ki: Rabbimiz, biz beylerimize ve büyüklerimize uyduk da bizi yoldan saptırdılar.	
Mâide, 5:2 إِنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ Çünkü Allâh'ın azâbı çetindir	Merfu‘
Mâide, 5:4 إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ Allâh, hesabı çabuk görendir.	
Rad, 13:13 وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ Allâh'ın tuzağı (cezâsı) pek çetindir.	
Nur, 24:39 وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ Yanında Allâh'ı bulur; Allâh onun hesabını tam görür, O, hesabı çabuk görendir.	
Ena’m, 27:165 إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ Rabbin, cezâsı çabuk olandır ve O, bağışlayandır, esirgeyendir.	
Sâffât, 37:48 وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ Yanlarında da, yalnız kendilerine göz dikmiş iri gözlü eşler vardır.	

SONUÇ

Lâzım fiillerden müştak bir isim olan şıfat-ı müşebbehe; renk, kusur, hastalık, karakter vb. bildirdiği ef'ale, fa'lân, fa'il, fa'îl vezinlerinde kıyâsî, diğer vezinlerde semâ'îdir. Sıfat-ı müşebbehe, amel etmesi ve tesniye, cemi', müzekker, müennes olması yönüyle ism-i fâ'ile benzer; fâ'il alır ancak mef'ûlun bih almaz. Kendinden sonra gelen mansûb isim; şibh bi mef'ûl (mef'ûl benzeri), temyiz veya bedel olarak tanımlanır.

Sıfat-ı müşebbehe mevsûfuna ve sebebi sıfattı olduğu mamulüne sübût manası verirken diğer türetilmiş sıfatlar (ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, mübâlağalı ism-i fâ'il, ism-i tafdîl) ve mastar hudûs manası verir. Bu sıfatlar ve mastar, ضَروبٌ sözcüğünde olduğu gibi fiil merkezli bir mana taşıdıklarında mubâlağa bildirir. رَسولٌ ve جَلِيسٌ kelimeleri gibi isim odaklı bir mana ifade ettiklerinde ise; sübût anlamı kazanmaları nedeniyle, vezinleri değişmeden sıfat-ı müşebbehe olurlar. Dilcilerin bu konuda verdiği örneklerin فَعِيلٌ ve فَعُولٌ vezinlerinde toplanması kullanım sıklığı ile alakalıdır. Diğer vezinler de anlam yönüyle sübût ve isim manası taşıdıklarında sıfat-ı müşebbehe olurlar. Ayrıca bu vezinlerden سَمِيعٌ (işiten) örneğinde olduğu gibi ism-i fâ'il anlamı taşıyan kelimelerde türemiştir.

Arap dilinde tespit ettiğimiz 20 sıfat-ı müşebbehe vezninden 18 tanesi; müfred, müsennâ, cemi', müzekker, müennes, ma'rife ve nekra olarak Kur'ân-ı Kerîm'de yer alır.

Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan 18 adet sıfat-ı müşebbehe vezni, bu vezinlerden gelen sıfat-ı müşebbehe sayıları ve vezinlere ait yüzdelik dilimleri aşağıda verilmiştir.

No	Vezin	Adeti	% Oranı	No	Vezin	Adeti	% Oranı
1	فَعيلٌ	145	35,71	6	فَعِلٌ	19	4,68
2	فَعْلٌ	67	16,50	7	فَيْعِلٌ	13	3,20
3	فِعْلٌ	33	8,13	8	فَعَالٌ	11	2,71
4	فَعَلٌ	31	7,64	9	فُعَال	10	2,46
5	أَفْعَلُ	27	6,65	10	فُعْلٌ	9	2,22

11	فِعَالٌ	9	2,22	15	فِعَلٌ	5	1,23
12	فَعْلان	8	1,97	16	فُعَلٌ	3	0,74
13	فُعْلٌ	7	1,72	17	فُعْلي	2	0,49
14	فَعولٌ	6	1,48	18	فُعَّالٌ	1	0,25

Kur'ân-ı Kerîm'de yer almayan diğer iki sıfat-ı müşebbehe vezni ise:فِعِّيلٌ ve فَيْعَلٌ 'dur.

Son olarak; sıfat-ı müşebbehe konusunu sistemli bir şekilde inceleyen, Arap dilinde ve Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımlarını ve ortak vezinlerdeki diğer isimlerle farklılıklarını ortaya koyan bu çalışmanın, cümlede anlamın zenginleşmesine, çeviri ve dilbilim çalışmalarına katkı sunacağını ümit etmekteyim.

Kaynakça

Alp, Musa ve DOĞAN, *Ahmet, Arap Dilinde Çoğullar Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Matbacılık, ty.

Beşir, Yahya Mısrî, *Şerhur-Râzî li Kâfiyeti'l-Hâcib*, I-II, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's -Su'udiyye: Dâr'ul-Hicr, 1996.

Curcânî, Ebu Bekr, 'Abdulḳâhir b. 'Abdirrahmân b. Muhammed (ö.471/1078), *Delâilu'l-İ'câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, 5. bs., Ḳâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 2004.

_____*El-'Avâmîl el-Mie en-Nahviyye fî Usûl 'İlmi'l-'Ârabiyye - Şerhu eş-Şeyh Hâlid el-Ezherî el-Curcânî*, thk. el-Bedrâvî Zehrân, 2. bs., yy.: Dâru'l-Ma'ârif, ty.

Çanga, Mahmut, *Kur'ân-ı Kerîm Lügati*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusûf el-Endûlîsî (ö.745/1345), T*efsîru'l-Bahru'l-Muhît*, thk. 'Âdil Ahmed ve 'Ali Muhammed Mu'avvid, I-VIII, Beyrut: Daru'l-Kutûbi'l-İ'lmiyye, 1993.

_____*el-Bahrü'l-muhît fi't-tefsîr*, thk., Sadakî Muhammed Cemil, I-X, Beyrut: Daru'l-Fikr, h. 1420.

Endelûsî, Cemâluddin Muhammed b. 'Abdullah b. 'Abdullah et-Tâî el-Ceyyânî (ö.h.672), *Şerhu't-Teshîl lib'ni Mâli*k, thk. 'Abdurrahmân Seyyid ve Muhammed b. Bedevî'l-Maktûn, y.y.: Dâr'ul-Hicr, 1990.

Ezherî, Şeyh Halîd b. 'Abdullah (ö.h.905), *Şerhu't-Tasrîh 'ala't- Tevdîh, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûr*, I-III, Beyrût: Dâru'l-Kutûbi'l-'İlmiyye, 2000.

Fâkihî, Cemâluddîn 'Abdullah b. Ahmed b. 'Ali, *Mucîbu'n-Neda ilâ Şerhi Katrin-Nedâ*, thk. İbrahim Cemil Muhammed İbrahim, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'udiyye: Mektebetu'l-Mütenebbî, 2007.

Ferrâ', Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd (ö.207/822), *Ma'ânî'l-Kur'ân*, I-III, 3.bs., Beyrût: 'Âlimu'l-Kutub, 1983.

Galâyînî, Mustafa (ö.h.1364), *Câmi'u'd-dürûsi'l-'Arabiyye*, I-III, 30. bs., Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 1994.

Goldziher, Ignace, *Klasik Arap Literatürü*, Çev. Azmi Yüksel ve Rahmi ER, Ankara: İmaj Yayınları, 1993.

Gündüzöz, Soner, *Arapçada Kelime Türetimi*, Samsun: Din ve Bilim Kitapları, 2005.

_____"*Sîbeveyh'te Kelime Yapısı*", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002)

Hâfizî, Hasan b. Muhammed b. İbrahim, *Şerhu'r-Râzî li Kâfiyeti'l-Hâcib*, I-II, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'udiyye: Dâru'l-Hicr, 1993.

Hamalâvî, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (ö.h.1315), *Şeze'l-'Arfî fî Fenni's-Sarf*, thk. Mumammed b. 'Abdulmu'tî, Beyrût: Dâru'l-Keyân, t.y.

Hasan, Abbâs, en-Nahvu'l-Vâfi, I-IV, 3. bs., Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1974.

Hatîb, ‘Abdu’l-Latif Muhammed, *el-Mustaksâ fî ‘İlmi’l Tasrîf*, Kuveyt: Dâru’l-Urûbe, 2003.

İbn ‘Akîl, Bahâuddîn ‘Abdullah el-‘Akîlî el-Mısrî el-Hemedânî (ö.769/1367), *Şerhub’ni ‘Akîl ‘alâ Elfiyye*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, I-IV, 20. bs., Kâhire: Daru’t-Turâs, 1980.

_____*Şerhu’l-Teshîl lib’ni ‘Akîl el-Müsâ’id ‘alâ Teshîl el-Fevâid*, thk. Muhammed Kâmil Berekât I-IV, Şam: Dâru’l-Fikr, 1980.

İbn Cinni, Ebu’l-Feth Osman (ö.392/1001), *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali Neccâr, I-III, Mısır: el-Mektebetu’l-‘İlmiyye, 1952.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed ‘Abdullah Cemâluddîn b. Yusûf b. Ahmed b. ‘Abdullah el-Ensârî el-Mısrî (ö.761/1360), *Şerhu Katru’n-Nedâ ve Belli’s-Sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddîn ‘Abdulhamîd, 11. bs. Mısır: Mektebetu’l-‘Âra, 1963.

_____ *Şerhu Şuzûri’z-Zeheb fî Ma‘rifeti Kelâmi’l-‘Arab*, thk. Muhammed Muhyiddîn ‘Abdulhamîd, Kâhire: Dâru’t-Talâih, ty.

_____*Evdahu’l-Mesâlik ila Elfiyyeti’bni Mâlik,* thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, I-IV, Beyrut: el-Mektebetu’l ‘Asriyye, ty.

_____ *Şerhu’l-Lemhati’l-Bedriyye fî ‘İlmi’l-Lugati’l-‘Arabiyye*, thk. Hâdi Nehr, I-II, ‘Ammân: Dâru’l-Yâzurî, 2007.

Esterâbâzi, eş-Şeyh Razîyuddîn b. el-Hasan (ö.688/1287), *Şerh Şâfiyetu’bni’l-Hâcib*, thk. Muhammed Nuri Hasan vd., I-IV, Beyrût: Dâru’l-Kutûbi’l-‘İlmiyye, 1982.

_____*Şerhu’l-Razî‘ale’l-Kâfiye*, thk. Yusuf Hasan Ömer, I-IV, 2.bs., Bingazi: Bingazi Üniv., 1996.

Güneş, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Mektep Yayınları, 2010.

İsfehânî, Ragıb, *Müfredât*, trc. Abdulbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullāh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh, *Evḍaḥu’l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Yusuf Muhammed el-Bakâî, I-IV, yy.: Daru’l-Fikr, ty., .

İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim (ö.276/889), *Edebu’l-Kâtib*, thk. Muhammed ed-Dâlî, Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, t.y.

İbn Mâlik, Cemaluddîn Ebu ‘Abdullah Muhammed b. ‘Abdullah (ö.672/1271), *Şerhu’l-Kâfiyetu’l-Şâfiye*, thk. Abdulmen‘am Ahmed Harîrî, I-IV, Mekketu’l-Mükerreme: Dâru’l-Me’mun Li’t-Turâs, 1986.

İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Âra*b, Beyrût:Dârû’l-Sâder, I-XV, ty.

İbn Serrâc, Ebu Bekr Muhammed b. Sehl (ö.316/928), *el-Usûl fi’n-Nahv, Hüseyin Fetlâ*, I-IV, 3.bs., Beyrût: Müessesetu’l-Risâle, 1996.

İbn ‘Usfûr, Ebü’l-Hasen Alî b. Mü’min b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-İşbîlî en-Nahvî (ö. 669/1270), *el-Mümti‘u’l-kebîr fi’t-taṣrîf*, Beyrut: Mektebetu Lübnân, s.74.

İbn Ya‘îş (ö.643/1245-6), İbn ‘Ali, *Şerhu’l-Mufassal*, İdâretu’l-Tıbâ‘atu’l-Munîra, I-X, Mısır, ty.

İs‘ardî, Şeyh Halil b. el-Mella Huseyni (ö.h.1259), *el-Kâfiyetu’l-Kubrâ fî ‘İlmi’l-Nahv*, der. Muhammed Halîl Çiçek, thk. İlyas Kaplan, Beyrût:Dârû’l-Sâder, 2007.

İşler, Emrullah ve Özay, İbrahim, *Türkçe Arapça Kapsamlı Sözlük*, 2. bs., Ankara: Fecr Yayınları, 2010.

İzzi Muhammed, *es-Sıfatu’l-Müşebbehe ve Mübalagatu ism-il-’fâil fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Câmiatu ayni şems kulliyyetu’l-benât vel-ulûm ve’t-terbiyye kısmu’l-lugati’l-Arabiyyeti ve âdabiha, 2009.

Kabâve, Fahreddin, *Tasrîfu’l-Esmâ ve’l-Ef‘âl*, 2. bs., Beyrut:Mektebetu’l-Ma‘ârif, 1988.

Kurtûbî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (ö.671/1272-3), *el-Câmî‘ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, thk.‘Abdullah b. ‘Abdulmuhsin et-Turkî, I-XXIV, Beyrût: Müessesetu’r-Risâle, 2006.

Kurt, Şaban, *Kur’ân-ı Kerîm Sözlerini Bulma Kılavuzu*, İstanbul: Çağrı yayınları, 2009.

Mekkûdî, Ebu Zeyd ‘Abdurrahmân b. ‘Ali b. Sâlih, *Şerhu’l-Mekkûdî ‘alâ Elfiyye b. Mâ’lik*, thk. Fâtıme Râşid el-Râcihî, Kuveyt: Câmi‘atu’l-Kuveyt, 1993.

Müberred, Ebu ‘Abbâs Muhammed b. Yezîd(285/898), *el-Kâmil*, thk. Muhammed Ahmed ed-Dâlî, I-IV, 2.bs., Mısır: Medresetu’r-Risâle, 1992.

_____*Muktedab*, thk. Muhammed Abdu’l- Hâlık Azîme, I-IV, Mısır: Kahire, Vakıflar Bakanlığı, 1994.

Muhammed Esed, ‘*Abdulkerim, el-Hâşiyyetu’l-‘Âsriyyeti ‘alâ Şerhi’ş-Şuzûri’z-Zeheb*, I-V, Beyrut: Daru’l-Eşvâf, 1995.

Mukâtil b. Süleyman (ö.h. 150), *Kur’ân Terimleri Sözlüğü* (*el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*), İstanbul: İşaret Yayınları, 2004.

Mustafa, İbrâhim, Ahmed Hasan Ziyad, *el-Mu‘cem el-Vasît*, II, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.

Mutaçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.

Öztürk, Abdulvehhab, *Ansiklopedik Kur’ân-ı Kerîm Sözlüğü*, İstanbul: Şamil Yayınları, 1995.

Sabbân, Muhammed b. ‘Ali (ö.h.1206), *Hâşiyetu’s-Sabbân Şerhu’l-Eşmûni ‘alâ Elfiyyetib’ni Mâlik*, thk. Tâha ‘Abdurrâûf Sa‘îd, I-IV, yy., el-Mektebetu’t-Tevfîkîyye, ty.

Sâbûnî, Muhammed ‘Ali, *Safvetü’t- Tefâsîr*, trc. Nedim Yımaz ve Sadreddin Gümüş, I-VII, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1993.

Sekkâkî, Ebu Ya'kûb Yusuf b. Ebi Bekr Muhammed b. 'Ali (ö.626/1229), *Miftâhu'l-'Ulûm*, 2. bs., Beyrût: Dâru'l-Kutûbu'l-'İlmiyye, 1987.

Sîbeveyhi, Ebu Bişr, 'Amr b. Osman b. Kanber (ö.180/796), *el-Kitab*, thk. 'Abdu's-Selâm Muhammed Harun, I-V, Bulak, Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 1982.

Sönmez, İlhami, "*Kur'ân-ı Kerîm'deki Örnekler Çerçevesinde Arap Gramerinde Sıfat-ı Müşebbeheler ve Mübâlağalı İsm-i Fâ'iller*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selcuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011)

Suyûti, Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr (ö.911/1505), *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Merkezu'd-Dırâsati'l-Kur'âniyye, I-VII, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'udiyye: Mektebetu'l-Melik Fahd, ty.

_____*Hem'u'l-Havâmi' fi Şerhi Cem'il-Cevâmi'*, thk. Ahmed Şemseddîn, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Kutûbu'l-'İlmiyye, 1998.

_____ *el-Muzhir fi 'Ulûmi'l-'Arabiyye ve Envâihâ*, Muhammed Ahmed Câru'l-Mevlâ bike vd., I-II, 3.bs., Kâhire: Daru't-Turâs, 2008.

İşbîlî, İbn Ebu'l-Rebî' 'Ubeydullah b. Ahmed b. 'Ubeydullah el-Kuıraşî (ö.h.788), *el-Basît fi Şerhi Cumeli'l-Zeccâcî*, thk. 'Iyyâd b. 'Îdu's-Sebîtî, I-II, Beyrūt, Dâru'l-Garbu'l-İslamî, 1986.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö.310/922-3), *Tefsîru't-Taberî*, thk. 'Abdullah b. 'Abdu'l Muhsin et-Turkî, I-XXVI, y.y., Dâru'l-Hicr, ty.

'Ukberî, Ebu'l-Begâi Abdullah b. el-Hüseyin (ö.616/1219), *et-Tıbyân fi İ'râb el-Kur'ân*, thk. Sa'd Kurrîm el-Fakîyyu, I-II, y.y., Dâru'l-Yâkîn, 2001.

Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî (ö. 311/923), *Meʿâni'l-Ḳurʾân ve iʿrâbüh* thk. Abdülcelîl Abduh Şelebî, I-V, Beyrut: Alimu'l-Kutub, 1988.

Zemahşerî, Ebu Kâsım Muhammed b. Ömer (ö.538/1143-4), *el-Mufassal fi 'İlmi'l-'Arabiyye*, thk. Muhammed Bedreddin Ebu Feras en-Na'sâni el-Halebî, 2. bs., Beyrut: Daru'l-Cîl, y.y.

_____ *el-Keşşâf*, thk. 'Âdil Ahmed ve 'Ali Muhammed Mu'avvid, I-V, Riyâd: Mektebetu'l-Abîkân, 1998.

http://corpus.quran.com